

JAARVERSLAG 2023

Vast te stellen door de Algemene Ledenvergadering op 8 juni 2024

Voor je ligt het jaarverslag 2023.

We zijn trots op wat we bereikt hebben. Lees alles over de hoogtepunten die we samen hebben behaald en wat er achter de schermen is gebeurd.

In deze versie vind je nog geen foto's en filmpjes, alleen tekst. Over deze versie wordt gestemd 2 weken voor en tijdens de Algemene Ledenvergadering van 8 juni 2024.

Na goedkeuring plaatsen we een publieksversie van dit verslag met foto's, filmpjes en afbeeldingen op onze website.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord: We kunnen niet wachten!.....	4
Hoogtepunten 2023	6
1. Er is beweging bij grote vervuilers.....	6
2. We pakten Shell stevig aan.....	7
3. Onze beweging voor klimaatrechtvaardigheid groeit.....	9
4. Aandacht voor klimaatstress bij jongeren.....	13
5. Klimaat krijgt een belangrijke plek in de OESO-richtlijnen	14
6. EU-richtlijn verplicht bedrijven om met klimaatplan te komen.....	23
7. We zijn financieel gezond	30
Bestuursverslag 2023	36
Bijlage bestuursverslag Onze doelen en belangrijkste resultaten in 2023	51
Over Milieudefensie	53
Diversiteit, inclusiviteit en intersectionaliteit (DI&I) in 2023	54
Servicelijn in 2023	57
Klachten 2023	58
Intern milieubeleid	59
Onze verandermacht	61
Sociaal beleid	63
Sociaal Jaarverslag 2023	66
Verslag Integriteit 2023	69
Wat doet Milieudefensie aan risicomanagement?	72

VOORWOORD

We kunnen niet wachten!

2023 was het warmste jaar ooit. Bosbranden, droogte en overstromingen domineerden het nieuws. De gevolgen van de klimaatverandering zijn meer en meer voelbaar voor een ieder. Milieudefensie is zich zeer bewust van de urgentie om gevaarlijke klimaatverandering tegen te gaan. 2023 stond daarom helemaal in het teken van het opvoeren van de druk op de grote vervuilers. Want als de grote bedrijven niet meedoen, loopt de klimaatcrisis uit de hand.

Daarom zochten we de grote bedrijven op tijdens hun aandeelhoudersvergaderingen. Want gaan zij hun uitstoot écht verminderen, in lijn met het klimaatakkoord van Parijs? Meer dan 300 vrijwilligers stelden die vraag. Nog eens 48.000 mensen steunden de actie. Bekende namen sloten zich aan: Anniek Pheifer en Carice van Houten.

We wisten meer mensen dan ooit in beweging te krijgen bij de Mars voor Klimaat en Rechtvaardigheid: 85.000. Een bewijs dat de beweging en de bereidheid om in actie te komen groeien.

Milieudefensie investeert ook zelf sterk in de groei van de beweging. Het is onze ambitie om een groeisprong te maken naar 600.000 veranderaars. In 2023 werd daarvoor de basis gelegd met een nieuw logo en een nieuwe stijl die beter uitdrukking geven aan waar we voor staan en aan het voorbereiden en starten van grote publiekscampagnes. Onze groeiende organisatie werd verder geprofessionaliseerd. Alles om in 2024 nog zichtbaarder en actiever aan de poorten van de bedrijven te rammelen, en nog meer mensen aan ons te binden.

Want 2024 is een sleuteljaar in ons bestaan. Alles komt daarin samen. En werd in 2023 voorbereid:

- Het hoger beroep in de Klimaatzaak tegen Shell, natuurlijk. Een rechtszaak waar vanuit de hele wereld naar gekeken wordt. Slagen we erin om de historische uitspraak in de klimaatzaak overeind te houden, dat Shell moet voldoen aan het Klimaatakkoord van Parijs?
- Een nieuwe Klimaatzaak. Nu tegen de grootste bank van Nederland, ING. Omdat ING de bankier van de klimaatcrisis is, en net als Shell nauwelijks verantwoordelijkheid neemt voor de klimaatcrisis. Opnieuw steken we onze nek uit.

Wij weten dat we dit kunnen winnen. Niet omdat we zo slim zijn, of een mooi logo hebben. Maar omdat steeds meer mensen met ons meedoen en de urgentie zien. De veranderaars in het land die zien dat het anders moet én kan. Zij maken Milieudéfensie tot wat het is. Zij zijn de hoop dat het ons gaat lukken.

Vervuilers zijn sterk, met z'n allen zijn wij sterker. We kunnen niet wachten.

Donald Pols en Laan van Staalduinen
Directie-bestuur Milieudéfensie

HOOGTEPUNTEN 2023

1. Er is beweging bij grote vervuilers

Ook in 2023 drongen we er bij 29 grote vervuilers op aan om snel met een goed klimaatplan te komen. Steeds meer mensen willen dat deze bedrijven stoppen met vervuilen. Maar liefst 48.000 mensen deden online mee met [De Laatste Aanmoediging](#).

Meer dan 300 veranderaars bezochten in het voorjaar van 2023 de aandeelhoudersvergaderingen van grote vervuilers. Zij brachten de aanmoediging over en spraken de CEO en de Raad van Commissarissen aan op hun verantwoordelijkheid om zich te houden aan het Klimaatakkoord van Parijs.

Sinds januari 2022 zetten we 29 grote vervuilers op allerlei manieren onder druk: met publiekscampagnes, acties, gesprekken, officiële brieven, enzovoort. In het voorjaar van 2023 richtten we ons op de beursgenoteerde bedrijven op onze lijst. Deze bedrijven zijn namelijk verplicht jaarlijks een aandeelhoudersvergadering te organiseren. Daar kunnen aandeelhouders vragen stellen aan de CEO en de Raad van Commissarissen. We bezochten 20 aandeelhoudersvergaderingen en stelden steeds dezelfde vraag: *"Gaan jullie in 2030 minimaal 45% minder CO₂ uitstoten in absolute zin en in de hele keten (dus scope 1, 2 en 3) ten opzichte van 2019?"*

We lieten dus bij veel bedrijven ons gezicht zien en voerden zo de druk op. Bij Ahold Delhaize, ING, Rabobank en Unilever gingen wij met 300 veranderaars naar binnen. Zij kochten speciaal voor deze actie aandelen en werden door ons begeleid en getraind. Bij Ahold, ING en Rabobank organiseerden we ook een actie voor de deur, met een podiumprogramma en sprekers.

Bovenstaande acties ondersteunden we met een publiekscampagne: met tv-spotjes en online filmpjes over [De Laatste Aanmoediging](#).

Wat hebben we bereikt?

- De campagne De Laatste Aanmoediging was zeer succesvol. Onze deelname aan de aandeelhoudersvergaderingen kreeg veel aandacht in de pers. De bijdrage van BN-ers hielp hierbij. Zo ging Anniek Pheifer met ons mee naar ING en had Carice van Houten haar 'klimaatactivist-coming-out' bij Rabobank. Vooral de aanwezigheid van Carice zorgde voor heel veel media-aandacht.
- Tegen onze verwachting in antwoordden BAM en Stellantis dat ze willen voldoen aan onze eisen. Deze 'ja's' konden we gebruiken als drukmiddel richting de andere bedrijven.

- We trainten 300 veranderaars. Het enthousiasme om mee te doen was groot terwijl aandeelhouder worden toch een hoogdrempelige actievorm is. We bereikten hiermee andere veranderaars dan gebruikelijk.

Wat ging er minder goed?

- We zijn natuurlijk niet de enige klimaatorganisatie die de druk opvoert bij grote bedrijven. Bij ING en Rabobank was Extinction Rebellion (XR) ook aanwezig. Het verliep binnen soms wat rommelig. Hierdoor was het voor de aanwezigen en de pers niet altijd duidelijk wie van Milieudefensie en wie van XR was.
- Het kostte veel tijd en energie om aandelen te kopen. Dat moest via een zogenaamde broker (beurshandelaar). Deze broker bleek niet goed te functioneren.

Hoeveel mensen deden mee?

We trainten ruim 300 veranderaars die aandelen kochten en er deden rond de 500 mensen mee aan de acties buiten.

Wat zijn onze vervolgstappen?

Uiteraard blijven we de druk opvoeren bij de 29 grote vervuulende bedrijven. Dat doen we begin 2024 met het aankondigen van een Klimaatzaak tegen ING. Daarnaast blijven we actie voeren bij de andere grote vervuilers. En in het voorjaar van 2024 bezoeken we wederom de aandeelhoudersvergaderingen van beursgenoteerde vervuilers.

Meer weten? Ga naar milieudefensie.nl/klimaatzaak-ing/mede-eiser

2. We pakten Shell stevig aan

Shell neemt het vonnis van de Klimaatzaak niet serieus want de grote vervuiler start nog steeds met nieuwe olie- en gasprojecten. Dat kan echt niet meer en dat lieten we Shell weten.

In mei 2021 wonnen we de Klimaatzaak die we aanspanden tegen Shell. De rechter bepaalde dat de grote vervuiler zijn CO₂-uitstoot in 2030 met 45% verminderd moet hebben. Omdat bestuursleden van Shell hun verantwoordelijkheid niet nemen stuurden maar liefst 37.750 mensen hen een persoonlijke boodschap.

Hoewel de rechter vaststelde dat Shell verantwoordelijkheid moet nemen voor zijn rol in gevaarlijke klimaatverandering, bleef de grote vervuiler in 2023 doorgaan op de oude weg. Het bedrijf wil ons graag anders doen geloven maar daar prikten wij doorheen: in 2023 publiceerden we [onze monitor](#) over wat Shell écht doet. Zo

voerden we de druk op, om Shell te bewegen om zich wel aan het vonnis van de Klimaatzaak te houden.

Niet alleen wij, maar mensen over de hele wereld verzetten zich tegen de olie- en gasprojecten van Shell. Een communicatiemedewerker van Milieudefensie interviewde mensen en ondersteunde groepen in Australië, Argentinië en het Verenigd Koninkrijk die zich verzetten tegen de vervuilende praktijken van Shell in hun omgeving.

- [Lees hier het verhaal van Fernanda uit Argentinië](#)
- [Lees hier het verhaal van Evelyn uit Argentinië](#)
- [Argentijns verzet tegen boorplannen Shell](#)
- [Shell veroorzaakt aardbevingen van Groningen tot Argentinië](#)
- [Shell negeert al 100 jaar mensenrechten in Argentinië](#)
- [Bekijk hier alle interviews uit Australië, Argentinië en het Verenigd Koninkrijk](#)

Wat hebben we bereikt?

- We lieten zien dat Shell in 2023 doorging op de oude weg en voerden de druk op om Shell te bewegen zich te houden aan het vonnis in de klimaatzaak.
- Door goed samen te werken met activisten uit andere landen, gaven we hun verhalen een platform. Zo lieten we de stemmen horen van mensen die zijn ondervertegenwoordigd in de klimaatbeweging. We leerden daarbij veel over inclusief samenwerken.
- Onze veranderaars maakten kennis met (de verhalen van) activisten van over de hele wereld en konden hun solidariteit betuigen aan hun strijd.
- We lieten zien dat Shell wereldwijd systematisch het klimaat vernietigt en zetten het bedrijf hiermee onder druk.

Wat ging er minder goed?

Het opbouwen van relaties met groepen in het buitenland vroeg een lange voorbereidingstijd. Daardoor konden we uit minder landen verhalen vertellen dan we vooraf hadden ingeschat.

Hoeveel mensen deden mee?

Maar liefst 37.750 mensen stuurden een persoonlijke boodschap naar de bestuursleden van Shell.

Wat zijn onze vervolgstappen?

In mei 2021 wonnen wij de Klimaatzaak die we aanspanden tegen Shell. Shell ging vervolgens in hoger beroep tegen dit vonnis. Op 2, 3, 4 en 12 april 2024 vinden de hoorzittingen van dit hoger beroep plaats. Met een team van onderzoekers van

Milieudefensie en advocaten van Paulussen Advocaten bereiden we deze hoorzittingen degelijk voor. Met het gevonden bewijsmateriaal en stevige argumenten hebben we er vertrouwen in dat we ook het hoger beroep gaan winnen.

[Lees hier het laatste nieuws over het hoger beroep](#)

Hier vind je meer informatie over hoe we grote vervuilers aanpakken: milieudefensie.nl/over-ons/onzeaanpak

3. Onze beweging voor klimaatrechtvaardigheid groeit

Mensen die zich inzetten voor verandering – wij noemen ze ‘veranderaars’ – zijn ons fundament, onze basis. Samen met deze veranderders bouwen we aan een beweging om de klimaatcrisis aan te pakken. Met succes, want de klimaatbeweging groeit. Op 12 november vond de grootste [Mars voor Klimaat en Rechtvaardigheid](#) ooit plaats: 85.000 mensen liepen door Amsterdam, in een bonte stoet van maar liefst 3,5 kilometer.

Met onze afdeling Bewegingsopbouw richten we ons op iedereen die zich wil inzetten voor het klimaat: als groep of individueel. We ondersteunen veranderders bij het opzetten en organiseren van acties en bieden trainingen aan. We proberen de beweging zo groot, divers en inclusief mogelijk te maken. In 2023 bouwden we aan een netwerk van veranderders die het draagvlak voor [klimaatrechtvaardigheid](#) vergroten.

Groepen & afdelingen

Onze groepen en afdelingen zetten zich in voor een leefbare planeet en zijn actief in heel Nederland. Zij dragen bij aan onze landelijke campagnes en organiseren acties in hun eigen regio. In 2023 voerden groepen onder andere acties rond de aandeelhoudersvergaderingen van grote vervuilers en organiseerden zij mede de grootste Klimaatmars ooit.

Met de slogan ‘Geld naar klimaat en vakkenvullers, niet naar vervuiling en zakkenvullers’ traptten onze groepen het aandeelhoudersseizoen af bij Ahold, samen met Milieudefensie Jong en FNV. In verschillende bondgenootschappen bezochten zij ook de aandeelhoudersvergaderingen van Rabobank, ING, Unilever, KLM, RWE, NN Group en Shell.

De grootste Klimaatmars ooit

Op 12 november vond de grootste [Mars voor Klimaat en Rechtvaardigheid](#) ooit plaats: 85.000 mensen liepen door Amsterdam. Om de Klimaatmars groot te maken organiseerden de OK-groepen samenreis-events en en flyermomenten. Onze actiepakketten vonden gretig aftrek en hielpen goed bij de werving.

Hoeveel mensen deden mee?

- Er deden ruim 1000 mensen mee aan de acties bij de aandeelhoudersvergaderingen en bij de bedrijven voor de deur.
- Er waren 350 mensen betrokken bij het werven voor de Klimaatmars. diverse afdelingen en groepen organiseerden samenreisevents.
- De OK-groepen werkten altijd samen met 1 of meer bondgenoten: van Grootouders voor het Klimaat tot XR en van Greenpeace tot FNV.
- Er werden vele actiepakketten - met polsbandjes, stickers en posters - aangevraagd om te werven voor de Klimaatmars.
- De Bulderboswachters organiseerden een picknick in het Bulderbos, om leden kennis te laten maken met het bos en oudgedienden in het zonnetje te zetten.
- Afdelingen organiseerden een actie bij het hoofdkantoor van KLM, samen met Bulderboswachters, groepen en XR-leden. De actie vond tegelijk plaats met de aandeelhoudersvergadering van KLM in Parijs, om de veranderaars daar te ondersteunen. Daarnaast wilden de afdelingen lokaal aandacht vragen voor de noodzaak om de luchtvaart te laten krimpen.

Wat zijn onze vervolgstappen?

Onze groepen zijn het fundament van onze beweging. In 2024 zetten we in op het ondersteunen en uitbouwen van deze groepen en daarmee op het vergroten, verbreden en versterken van onze beweging. Samen met hen bereiken we nog meer mensen om mee te doen met onze campagnes.

Serviceketteren

Trainersloket

Het trainersloket biedt gratis trainingen voor onze groepen. Er zijn diverse trainingen, waaronder over klimaatrechtvaardigheid, organizing, actievoeren en diversiteit.

In 2023 zijn er 40 trainingen gegeven, onder andere door Fair Future Generators en lokale Milieudefensie groepen. Ruim 400 deelnemers deden mee aan deze trainingen.

Initiatievenloket

Wanneer een groep een mooi eigen initiatief heeft dat op een manier bijdraagt aan klimaatrechtvaardigheid, komen ze in aanmerking voor financiële steun. Mits het plan lokaal wordt uitgevoerd, kort loopt en aansluit bij de doelen van Milieudefensie.

In 2023 zijn 26 initiatieven gehonoreerd. Er werden bijeenkomsten georganiseerd rondom diverse thema's, zoals de omgevingswet en de ecologische waarde van de Waddenzee, vanwege de plannen van Shell om daar te boren. In totaal deden er 5000 mensen mee aan deze activiteiten.

Juridisch loket

Als een groep juridische stappen wil zetten, kunnen ze gebruik maken van onze juridische toolkit. Soms is er ook financiële steun nodig. Daarom startten wij in januari 2023 met een pilot: het juridisch loket. Dit kan helpen met rechtszaken, bijvoorbeeld over het warmtenet van Eneco, gaswinning nabij Natura 2000 gebieden en bijstand om te strijden tegen afvalverbranding vlakbij Maastricht.

De aanvragen werden beoordeeld door een juridische commissie. Van de 5 aanvragen die zijn gedaan, zijn er 4 gehonoreerd.

Wil je weten wat de lokale afdelingen in 2023 bereikt hebben? [Bekijk hier het overzicht.](#)

Digital organizing

Milieudefensie bouwt aan een sterke verandermacht. Om deze verandermacht groter en effectiever te maken zetten we *digital organizing* in. Dat betekent dat we gebruik maken van digitale tools om mensen te organiseren.

In 2023 bereidden we een grote upgrade voor van onze digitale infrastructuur. Met deze verbeterslag kunnen we in de toekomst makkelijker in kaart brengen welke veranderaars wanneer actief zijn en hoe we ze op de juiste manier kunnen ondersteunen. Zo kunnen we strategische keuzes maken en onze beweging versterken. Verder willen we het makkelijker maken om digitaal impact te maken: door onze informatie toegankelijker te maken en door het aanmelden voor acties en bijeenkomsten te vereenvoudigen.

Wat zijn onze vervolgstappen?

Eind januari 2024 lanceren we de vervanger van het Veranderaarsplatform: de Veranderaarswebsite. In maart starten we met het implementeren van een nieuw CRM-systeem (Customer Relationship Management) voor actieve veranderaars. We streven ernaar dat er eind 2024 een hoogwaardige infrastructuur in gebruik is.

Ledenparticipatie

Onze leden zijn de kern van onze vereniging en daarom vinden we het belangrijk om met hen in gesprek te zijn. In 2023 organiseerden we diverse momenten om met leden van gedachten te wisselen.

Algemene Ledenvergaderingen (ALV's)

In 2023 organiseerden we weer 2 ALV's die zowel op locatie als online te volgen waren. Op 10 juni stemde de ALV in met een aanscherping van onze visie op kernenergie. Ook werd een ledenmotie over bioboeren aangenomen. Tijdens de ALV

van 9 december presenteerden we onze plannen voor 2024. Die werden aangenomen. Ook stemden de leden in met de nieuwe statuten en reglementen. Alle leden konden van tevoren stemmen, dus ook de leden die niet aanwezig waren op de ALV.

In totaal werd er 3317 keer gestemd. Dit aantal is hoger dan in 2022 (2535).

Klimaatfestival

Op 10 juni 2023 organiseerden we voor het eerst in 5 jaar weer een Klimaatfestival. Ditmaal koppelden we de dag aan onze Algemene Ledenvergadering (ALV). Leden en veranderaars maakten kennis met verschillende projecten en campagnes van Milieudefensie. Zowel Milieudefensie Jong als Fair Future Generators ontmoetten nieuwe belangstellenden.

Wat zijn onze vervolgstappen?

In 2024 gaan we door met deze participatie-evenementen. Nu al staan er avonden over voedsel, energie en industrie in de planning en natuurlijk staan er wederom twee ALV's op de planning.

Fair Future Generators

Fair Future Generators is het jongerentraineeship van Milieudefensie en onderdeel van de Maatschappelijke Diensttijd (MDT). Jongeren tussen 18 en 27 jaar volgen gedurende 4 maanden trainingen en werken aan een project rond klimaatrechtvaardigheid.

Fair Future Generators werkt samen met ongeveer 30 lokale organisaties in heel Nederland, waar de jongeren projecten uitvoeren. Ons doel: de jongeren opleiden tot leiders in de klimaatbeweging. Een deel van de jongeren werd na deelname aan Fair Future Generators actief binnen Milieudefensie Jong.

In 2023 ronden ongeveer 90 deelnemers het traject af en bereikten we honderden jongeren. Ook werkten we samen met ongeveer 30 lokale organisaties verspreid over het land.

Wat zijn onze vervolgstappen?

Door een voortzetting van de subsidie van 2024 tot 2026 kan Fair Future Generators worden opgeschaald. We sluiten aan op de grote campagne van Milieudefensie, gericht op 29 grote vervuilers. Om meer jongeren bij Fair Future Generators te betrekken gaan wij actief samenwerken met onderwijsinstellingen.

4. Aandacht voor klimaatstress bij jongeren

Milieudefensie Jong publiceerde in september [een onderzoek over klimaatstress](#) bij jongeren. Maar liefst 1 op de 5 jongeren zegt hier last van te hebben. Het onderwerp kreeg brede aandacht in de media. Daarnaast lanceerde MD Jong de [podcastserie Radicale Hoop](#). En tijdens workshops spraken jongeren met elkaar over de klimaatstress die zij ervaren, onder begeleiding van een klimaatpsycholoog.

Wat deed Milieudefensie Jong nog meer in 2023?

- Milieudefensie Jong voerde actie bij een Albert Heijn-filiaal in Amsterdam, tegen kippen in legbatterijen in Indonesië, samen met Sinergia Animal, een internationale dierenrechtenorganisatie. De aanwezige jongeren vroegen aandacht voor de Indonesische tak van Ahold. Online werd de petitie 5000 keer ondertekend. Op deze manier vestigde Milieudefensie Jong de aandacht op de internationale wandaden van Ahold en op het belang van internationale samenwerking om actie te voeren tegen zo'n groot bedrijf.
- In mei nam Milieudefensie Jong deel aan de eerste support-demonstratie bij de A12, samen met 125 maatschappelijke organisaties en duizenden andere mensen. Dit leverde veel media-aandacht op en goede bondgenootschappen met andere organisaties.
- In juli voerden de jongeren actie bij het hoofdkantoor van FrieslandCampina, om de grote vervuiler aan te zetten tot een goed klimaatplan. CEO Jan Derck van Karnebeek kwam naar buiten om een bal in het 'klimaatdoel' te schieten. Hij zegde helaas niet toe om zich te houden aan het Klimaatakkoord van Parijs.
- De jongeren bezochten meerdere aandeelhoudersvergaderingen:
  - Ze voerden zowel buiten als binnen actie bij de aandeelhoudersvergadering van Ahold. Met deze actie bereikten de jongeren veel media-aandacht en verhoogden zij de druk op Ahold.
  - Ze voerden actie bij de aandeelhoudersvergaderingen van ING en Rabobank. Milieudefensie Jong verzorgde het podiumprogramma buiten.
  - Ze reisden naar Londen om de aandeelhoudersvergadering van Unilever bij te wonen. Zo verhoogden ze de druk op Unilever, genereerden ze veel pers aandacht (van Trouw tot het RTL-journaal) en vergrootten zij hun netwerk.

Wat zijn onze vervolgstappen?

Milieudefensie Jong gaat ook volgend jaar door met het onder druk zetten van grote vervuilende bedrijven in de voedselsector, dat zijn Ahold Delhaize, Rabo, Unilever, Yara, Friesland Campina en Vion. Dit doen ze door onderzoeken en/of acties tegen individuele bedrijven en door het bezoeken van hun aandeelhoudersvergadering.

Ook dit jaar gaat MD Jong met een grote groep naar Londen voor Unilever en ook naar Ahold. Ook zijn ze aanwezig bij de aandeelhoudersvergaderingen van ING en KLM om daar het jongerenperspectief te brengen. In alle acties die ze ondernemen staat het begrip klimaatrechtvaardigheid centraal.

Lees alles over Milieudefensie Jong op milieudefensiejong.nl

5. Klimaat krijgt een belangrijke plek in de OESO-richtlijnen

In juni publiceerde de OESO de [herziene OESO-richtlijnen voor multinationale bedrijven 2023](#). Voor het eerst staan hier duidelijke regels in over het klimaat en een rechtvaardige transitie naar een duurzame economie (Just Transition). Dit was een groot succes want Milieudefensie werkte er hard aan om dit voor elkaar te krijgen.

In de nieuwe OESO-richtlijnen staat dat bedrijven rekening moeten houden met de wetenschap en met internationale afspraken, zoals het Klimaatakkoord van Parijs. Bedrijven moeten een klimaatplan hebben én uitvoeren. Rechters kunnen de OESO-richtlijnen gebruiken om te beoordelen of een bedrijf goed of slecht heeft gehandeld. Dat gebeurde al in onze Klimaatzaak tegen Shell, die we wonnen. Mede door onze inzet staan regels over het klimaat en een rechtvaardige transitie nu stevig in de OESO-richtlijnen.

[Lees hier meer.](#)

Milieudefensie maakt deel uit van het wereldwijde netwerk van Friends of the Earth International. We werken nauw samen met onze Friends of the Earth zusterorganisaties in Afrika, Azië, Europa en Zuid-Amerika. Samen pakken we met succes misstanden aan. We doen dat op internationaal niveau, in de betrokken landen én in Nederland.

- Op internationaal niveau werken we onder andere aan een eerlijke en duurzame economie, een eerlijke energietransitie en betere regels om tropische bossen te beschermen.

- In de betrokken landen versterken we het verzet van gemeenschappen en organisaties tegen ontbossing en schendingen van mensenrechten. Ook zetten we in op verantwoorde landbouw en duurzaam bosbeheer door lokale gemeenschappen, op hernieuwbare energie én op de bescherming van activisten.
- In ons eigen land spreken we bedrijven aan die zich elders in de wereld misdragen. We richten ons daarbij vooral op de Nederlandse financiële sector, door in te zetten op regels die tropische bossen beschermen.

Het is belangrijk dat we in Nederland en Europa snel stoppen met activiteiten die het klimaat en tropische bossen schaden en die mensenrechten schenden. Daarom moeten Nederland en Europa wetten maken zodat Nederlandse bedrijven stoppen met het winnen van fossiele energie en het financieren van industriële landbouw in andere delen van de wereld. We werken hieraan binnen 2 internationale programma's waarvoor we subsidie krijgen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken:

1. Fair, Green and Global Alliance (FGG)
2. Green Livelihoods Alliance (GLA)

1. FAIR, GREEN AND GLOBAL ALLIANCE:

De Fair, Green and Global Alliance (FGG) is een samenwerkingsverband van Milieudefensie met Both ENDS, SOMO, Transnational Institute, ActionAid, Schone Kleren Campagne/Clean Clothes Campaign, The Samdhana Institute en IT for Change. Binnen het programma werken we samen met Friends of the Earth Europe, Friends of the Earth International en in 2023 met milieuorganisaties in Togo, Argentinië, Bolivia, Brazilië, Colombia en Honduras. Daarmee versterken we de internationale milieubeweging.

De FGG-alliantie werkt aan het eerlijker en groener maken van het beleid van overheden en bedrijven. Samen met onze partnerorganisaties ter plaatse ondersteunen we de strijd van gemeenschappen die door oneerlijke internationale handel en investeringsbeleid hun bos-, vis- en landbouwgrond dreigen te verliezen. Zo willen we bereiken dat het milieu, de natuur en het klimaat gespaard worden en dat mensen in het mondiale Zuiden een goed leven kunnen leiden, zonder armoede.

Terwijl Nederland stapvoets begint om te schakelen op duurzame energie, zijn de Nederlandse regering en het Nederlandse bedrijfsleven nog volop betrokken bij olie- en gaswinning in landen in het mondiale Zuiden. Zij ontwikkelen nieuwe fossiele energie-infrastructuur die binnenkort achterhaald is en investeren te weinig in de ontwikkeling van duurzame energie.

Daarnaast hebben veel Afrikaanse landen te maken met de negatieve gevolgen van grondstoffenwinning en grootschalige hernieuwbare projecten voor de Europese energietransitie. De lokale bevolking en de natuur lijden hieronder. Zo draagt Nederland bij aan het verder achterop raken van landen in het mondiale Zuiden. Daarom steunen wij milieuorganisaties in Afrika en Latijns-Amerika in hun strijd tegen bestaande en nieuwe olie- en gasprojecten en pleiten wij voor een eerlijke en rechtvaardige energietransitie.

Wat deden we in 2023?

In Latijns-Amerika

De fossiele energie-industrie, en met name Shell, blijft uitbreiden in Zuid-Amerika. We onderzoeken dit samen met onze partnerorganisaties in Honduras, Brazilië, Colombia, Argentinië en Bolivia. Ook brachten we, samen met deze organisaties, vissers- en kustgemeenschappen die onder olie- en gaswinningsoperaties lijden of dreigen te gaan lijden, met elkaar in contact. Deze gemeenschappen steunden we in hun lokale, nationale en internationale campagnes, zowel financieel als in hun strategie en netwerk-ontwikkeling.

Mede door de inzet van onze partner Friends of the Earth Colombia (Censat) is de Colombiaanse regering van plan om te stoppen met fracking van fossiele energie. Zij gaat inzetten op de transitie naar hernieuwbare energie. Colombia is het eerste olieproducerende land dat lid is geworden van de [Beyond Oil and Gas Alliance](#). Het is veelzeggend dat de directeur van Friends of the Earth Colombia inmiddels onderminister van Milieu en Ontwikkeling van Colombia is geworden.

In Afrika

In Togo komen kustgemeenschappen letterlijk onder water te staan door de stijgende zeespiegel. Met onze steun heeft Friends of the Earth Togo deze gemeenschappen bij elkaar gebracht om onderzoek te doen naar de gevolgen van het stijgende zeewater en de relatie met de olie- en gasindustrie. Het doel is om dit bij de organisatie Economic Community of West African States (ECOWAS) aan te kaarten.

Ook stond 2023 in het teken van het verbinden van vissersorganisaties aan beide kanten van de Atlantische Oceaan. We lieten organisaties uit Zuid-Afrika en het regionale netwerk van Oilwatch in Latijns-Amerika met elkaar kennismaken. Zo bouwen we aan een steeds sterker wordend internationaal netwerk dat zich verzet tegen de fossiele industrie.

Energiehandvest Verdrag

Het Energy Charter Treaty (ECT), een multilateraal verdrag dat de investeringen en belangen van de fossiele industrie beschermt, is in werking sinds 1998. Mede dankzij gerichte lobby en de campagne van Friends of the Earth Europa kondigden in 2023 Ierland, Denemarken en Bulgarije aan uit dit verdrag te willen stappen, naast de 7 EU-landen, waaronder Nederland, die dit al eerder aankondigden. Omdat dit verdrag niet in lijn is met het EU-beleid en de klimaatambities lanceerde de Europese Commissie in 2023 een voorstel voor een gecoördineerde terugtrekking van de EU en alle lidstaten uit dit verdrag. Dit is een historisch besluit omdat het de eerste keer is dat klimaatzorgen boven handel- en investeringsbelangen worden geplaatst. FGG heeft hiertoe veel mediawerk in EU-landen gedaan, en zorgde via petitie en publiekscampagnes voor veel druk op de besluitvormers.

Fossielvrije Politiek

Het publieke bewustzijn en de ontevredenheid over de enorme invloed van fossiele bedrijven op het klimaatbeleid namen in 2023 verder toe. De Fossil Free Politics-campagne, waarvan Friends of the Earth Europa een van de leidende groepen is, bouwt daarop voort door te pleiten voor een 'firewall' tussen EU-besluitvormers en (lobbyisten van) olie- en gasbedrijven. In maart 2023 dienden ze een petitie in bij het Europees Parlement met het verzoek om onderzoek te doen naar de rol van deze bedrijven in de energiecrisis en de afhankelijkheid van de EU van Russische olie en gas. In oktober stemde de petitie-commissie van het Europees Parlement ermee in om een hoorzitting te organiseren, in februari 2024.

Uitfaseren Fossiele Brandstoffen

In december 2023 zijn landen tijdens de UNFCCC COP28 voor het eerst in de geschiedenis overeengekomen om af te stappen van fossiele brandstoffen. Dit is een belangrijk signaal dat er geen toekomst is voor fossiele brandstoffen in energiesystemen. Milieudefensie heeft aan dit resultaat bijgedragen door:

- samen te werken met de Nederlandse delegatie op COP28,

- in gesprek te gaan met beleidsmakers en parlementariërs op Nederlands en EU-niveau,
- samen met bondgenoten druk uit te oefenen op de delegatie op COP28.

EU-Mercosur handelsakkoord

De voorgenomen EU-Mercosur-deal leidt tot ontbossing, klimaatverandering en mensenrechtenschendingen. Door de sterke druk van het publiek en de media hebben verschillende EU-lidstaten en het Europees Parlement gezegd dat de deal in de huidige vorm niet acceptabel is. Friends of the Earth Europa zorgde ervoor dat kritische landen hun zorgen bleven uiten. [Lees hier meer](#).

2. GREEN LIVELIHOODS ALLIANCE

De Green Livelihoods Alliance (GLA) is een programma voor de bescherming van tropische bossen en de mensen die daar direct van afhankelijk zijn. Samen met onze Friends of the Earth-zusterorganisaties ter plaatse ondersteunen we de strijd van gemeenschappen die hun bos- en landbouwgrond dreigen te verliezen, bijvoorbeeld door de aanleg van palmolieplantages of door illegale houtkap. Ook werken we in het Just Energy Transition (JET)-themaprogramma aan het bevorderen van duurzame energie en het tegengaan van olie- en gaswinning in waardevolle natuur.

Naast Milieudefensie bestaat de alliantie uit SDI (Friends of the Earth Liberia), het Filipijnse NTFP-EP, Gaia Amazonas in Colombia en de Nederlandse organisaties IUCN NL en Tropenbos International. In totaal werkt de GLA samen met zo'n 70 milieuorganisaties: naast Friends of the Earth International en Friends of the Earth Europa ook met Friends of the Earth-organisaties en bondgenoten in Argentinië, Brazilië, Colombia, de Democratische Republiek Congo, de Filipijnen, Gabon, Ghana, Indonesië, Ivoorkust, Kameroen, Liberia, Maleisië, Mozambique, Oeganda, Paraguay, Sierra Leone en Togo.

Aangescherpte OESO-richtlijnen

Zoals ook in de inleiding van dit hoogtepunt staat, publiceerde de OESO in juni de [herziene OESO-richtlijnen voor multinationale bedrijven 2023](#). Voor het eerst staan hier duidelijke regels in over het klimaat en een rechtvaardige transitie naar een duurzame economie (Just Transition). Milieudefensie werkte er hard aan om dit voor elkaar te krijgen.

In de vorige versie van de OESO-richtlijnen ging het wel over het effect van bedrijven op het milieu maar het klimaat werd niet letterlijk genoemd. In de nieuwe versie gebeurt dat wel; bedrijven moeten in kaart brengen welk effect ze hebben op het

klimaat. Dat geldt voor hun hele waardeketen en voor de directe én indirecte uitstoot van CO₂.

In de richtlijnen staat nu ook dat de overstap van olie en gas naar schonere vormen van energie op een eerlijke manier moet gebeuren. Met andere woorden: bedrijven zijn verantwoordelijk voor een eerlijke energietransitie. Het is heel belangrijk dat de omschakeling naar schone energie niet alleen zorgt voor weinig CO₂-uitstoot, maar ook wordt gemaakt met respect voor mensenrechten en het milieu.

Rechters kunnen de OESO-richtlijnen gebruiken om te beoordelen of een bedrijf goed of slecht heeft gehandeld. Daarnaast staan de OESO-richtlijnen aan de basis van nationale en internationale wet- en regelgeving, zoals wetten over internationaal verantwoord ondernemen. [Lees hier meer.](#)

Just Energy Transition (JET)

In 2023 zetten we met JET weer vol in op het verbinden van de lokale met de mondiale strijd, om zo klimaatverandering aan te pakken en een rechtvaardige energietransitie te ondersteunen. In 2023 zorgden we er samen met onze partners voor dat de Nederlandse regering zich houdt aan de belofte om te stoppen met het financieren van fossiel in het buitenland. Door de druk erop te houden voorkwamen we 3.7 miljard euro aan fossiele steun in 2023. Ook zetten we in 2023 vol in op de OESO, omdat OESO-landen tientallen miljarden aan exportsteun in de fossiele industrie blijven pompen via hun exportkredietverzekeringen (EKVs).

Daarnaast deden we samen met meer dan 40 (zuidelijke) maatschappelijke organisaties aanbevelingen voor rechtvaardige, hernieuwbare alternatieven voor mijnbouw die de bossen/ecosystemen en mensenrechten in het Zuiden beschermen. Bovendien coördineerden we de maatschappelijke richting van de Nederlandse grondstoffenstrategie. Deze input leidde onder andere tot meerdere vragen van Kamerleden en moties in lijn met onze aandachtspunten.

Het jaar 2023 was helaas weer een turbulent jaar voor de bevolking in Cabo Delgado (Mozambique). Het gasproject van TotalEnergies, dat Nederland steunt, heeft een enorme impact op het milieu, de mensenrechten en het klimaat. In 2023 stuurden we meerdere updates naar de ministers en Kamerleden om hen te wijzen op de mensenrechtenrisico's die zijn gelinkt aan het project. Samen met meer dan 120 organisaties stuurden we een [brandbrief](#) naar alle betrokken financiële instellingen. In het najaar organiseerden een delegatiebezoek van Mozambikaanse activisten aan Kamerleden, Nederlandse banken en ministeries. Dit alles leidde tot vele

Kamervragen en moties om te zorgen dat er meer parlementaire controle is en Nederland niet zomaar het gasproject gaat steunen.

Daarnaast voerden we, samen met verschillende partners, de druk op om een stokje te steken voor de megalomane nieuwe oliepijpleiding EACOP. Hierdoor zag de Japanse Sumitomo Mitsui Banking Corporation af van financiële steun.

Internationale strijd tegen ontbossing

Om ontbossing tegen te gaan is internationaal campagne voeren essentieel. Ontbossing wordt mede in Europa veroorzaakt: door onze consumptie, door banken die financieren in ontbossingsprojecten en door bedrijven die inkopen van schadelijke bedrijven in het buitenland. In 2023 zorgde onze druk ervoor dat 14 internationale bedrijven en financiers schadelijke bedrijven in West-Afrika en Indonesië uitsloten. Dit feit gebruikten we vervolgens lokaal om de druk op het bedrijf en de overheid op te voeren, door bijvoorbeeld te eisen dat het geroofde land moet worden teruggegeven of de ontbossing moet worden hersteld. De Europese Bossenwet ging in 2023 formeel in werking. Vanaf 1 januari 2025 mag er geen palmolie, hout en soja meer op de Europese markt komen die gelinkt is aan ontbossing, bosdegradatie en schending van mensenrechten.

Bescherm de Bosbeschermer

Mensen die opkomen voor hun rechten en ontbossing aankarten worden vaak geïntimideerd, gearresteerd en soms zelfs vermoord. Daarom werken we aan trainingen en maatregelen om bedreigingen te voorkomen en geven we publiek aandacht aan de strijd van deze bosbeschermers. Met onze internationale federatie Friends of the Earth International voeren we het *internationalist solidarity system* uit, waarmee we internationaal in actie komen. In Maleisië organiseerde SAM, Friends of the Earth Maleisië, een conferentie om kennis en ervaring hierover te delen, ook met experts uit andere landen waar dit veel voorkomt. In Sierra Leone kregen we een lid van een boerenorganisatie vrij na publieke druk, omdat hij onrechtmatig gearresteerd was.

Europese Corporate Sustainability Due Diligence-richtlijn (CSDDD)

De afgelopen 2 jaar is er in de Europese Unie een richtlijn in de maak die grote bedrijven verplicht om mensenrechtenschendingen en milieuvervuiling in hun ketens te identificeren, te voorkomen, te beperken en te verhelpen. Bedrijven kunnen aansprakelijk worden gesteld indien zij dit niet of niet goed doen. Ook moeten bedrijven een klimaatplan opstellen en in werking hebben. Over het voorstel voor

deze richtlijn werd eind december een voorlopig akkoord bereikt tussen de Europese Commissie, de Raad (dat zijn de lidstaten) en het Europees Parlement. [Lees hier meer](#).

Waar droegen we verder aan bij in 2023? Een aantal voorbeelden:

In Indonesië

WALHI, Friends of the Earth Indonesië, werkt met gemeenschappen aan verantwoorde landbouw en bosbeheer, op maar liefst 1.16 miljoen hectare grond. In 2023 bezocht een delegatie van WALHI Europa en de Verenigde Staten om bij beleidsmakers en inkopers deze landbouw en haar producten op de kaart te zetten, zoals bijvoorbeeld specerijen en koffie. Op beleidsniveau voert WALHI campagne voor de transitie van een economie van uitbuiting en vervuiling door agri-business naar bosbescherming en agro-ecologie door de inheemse bevolking en lokale gemeenschappen.

In Liberia

SDI, Friends of the Earth Liberia, is een alliantiepartner van de Green Livelihoods Alliance. Dat betekent dat zij een belangrijke rol speelt in het uitvoeren en organiseren van het programma. Ook in de regio neemt SDI deze coördinerende rol op zich, door met andere Friends of the Earth-groepen de African Commission on Human and Peoples Rights aan te spreken op de milieu- en sociale schade van agri-business. Ook bij ECOWAS, het regionale economische verbond van landen in West-Afrika, kreeg zij toezeggingen om samen te werken, om schadelijke plantages tegen te gaan.

In Kameroen

CED, Friends of the Earth Kameroen, ondersteunt dorpen in hun verzet tegen industriële houtkap in het waardevolle Ebo-bos. De vergunningen zijn op illegale wijze tot stand gekomen. Juridische procedures, het organiseren van de dorpen en het vastleggen van de kap zijn belangrijke activiteiten. Ook bepleitte CED deze strijd tijdens de klimaatop in Dubai, omdat de kap van deze intacte bosgebieden in strijd is met de internationale klimaat- en biodiversiteitsafspraken.

In Colombia

In 2023 maakte onze Colombiaanse partnerorganisatie Censat, samen met 2 leden van de Colombiaanse senaat, zich hard voor de rol van lokale gemeenschappen als beschermers van tropische bossen in het Nationale Ontwikkelingsplan van het land. Dit leidde er onder andere toe dat de Colombiaanse Minister van Milieu en Duurzame

ontwikkeling herbevestigde dat landrechten van lokale gemeenschappen essentieel zijn in de strijd tegen ontbossing.

Op de Filipijnen

Friends of the Earth Filipijnen zorgde er met lobby voor dat er in het Congres een alternatief wetsvoorstel werd ingediend over mijnbouw. Dit voorstel veegt mijnbouw niet van de kaart, maar zet wel bescherming van milieu en mensenrechten voorop. Hierbij speelt inspraak van inheemse groepen een belangrijke rol. 4 andere congresleden reageerden positief op dit voorstel.

In Maleisië

SAM, Friends of the Earth Maleisië, werkte met 2 vissersgemeenschappen aan de restauratie van mangrovebossen. In Sarawak werkte SAM, samen met de inheemse bevolking, aan het versterken van de landrechten en het tegengaan van destructieve houtkap en plantageprojecten. SAM is een organisatie met zeer veel juridische expertise en kan inheemse groepen bijstaan in juridische procedures.

In Brazilië

Friends of the Earth Brazilië zorgde er samen met inheemse groepen voor dat de aanleg van een snelweg door inheems territorium tijdelijk is gestopt. De Staat besloot dat het bedrijf dat de weg aanlegt, eerst de lokale inheemse groepen moet consulteren en toestemming moet krijgen. Dit is niet alleen een doorbraak voor deze zaak, maar versterkt ook de positie van Braziliaanse inheemse gemeenschappen in het algemeen.

6. EU-richtlijn verplicht bedrijven om met klimaatplan te komen

Het afgelopen jaar lobbyden we bij de Europese Unie voor een Europese richtlijn die bedrijven verplicht om een klimaatplan te maken én uit te voeren, in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs. Dit om schade aan klimaat en milieu en schendingen van mensenrechten te voorkomen.

Mede door onze inzet staat in deze Europese richtlijn (corporate sustainability due diligence directive, CSDDD) dat bedrijven de risico's in hun productieproces én hun hele waardeketen in kaart moeten brengen. We hebben hier hard voor gestreden en zijn blij dat er een akkoord is bereikt. De definitieve stemming volgt nog. Als de richtlijn wordt aangenomen, dan zien we erop toe dat deze in Nederland zo ambitieus mogelijk wordt ingevoerd. [Lees hier meer.](#)

Onze inhoudelijk medewerkers lobbyen vol overtuiging bij de overheid om onze doelen te bereiken. Dat werkt zo: met onze publiekscampagnes maken we zichtbaar waar we voor staan en bouwen we draagvlak op. Daarnaast doen onze inhoudelijk medewerkers onderzoek en voeren zij achter de schermen stevige lobbygesprekken om onze inzet te verankeren op beleidsniveau.

In 2023 behaalden we verschillende lobby-successen. Ons doel daarbij was om de overheid te bewegen:

- om een eerlijk klimaatbeleid in te voeren,
- om regels op te stellen voor bedrijven zodat zij hun verantwoordelijkheid nemen voor de klimaatcrisis.

Voorbeelden van lobby-successen:

Succes 1: het afbouwen van fossiele subsidies

Grote vervuilers krijgen geld van de overheid om te verduurzamen en bovendien maken zij gebruik van vrijstellingen en belastingvoordelen. Wij vinden dat deze bedrijven zelf verantwoordelijkheid moeten nemen om te verduurzamen en dat fossiele subsidies moeten worden afgeschaft. Zo zetten we in op een eerlijk en ambitieus klimaatbeleid.

In september lanceerden we, samen met SOMO en Oil Change International, [het rapport Rechtvaardig afbouwen van fossiele subsidies](#). Dit rapport biedt, voor het eerst, een zo volledig mogelijk overzicht van fossiele subsidies in Nederland. Uit de berekeningen blijkt dat het jaarlijks om een bedrag van gemiddeld €37,5 miljard gaat. Gedurende het onderzoek spraken we diverse keren met de overheid: met ambtenaren van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en het ministerie van Financiën.

Na jaren van onduidelijkheid kwam de overheid hierna met een eigen berekening die uitkwam op een nóg hoger bedrag: tussen de 39,7 en 46,4 miljard euro fossiele subsidie per jaar. Met deze transparantie loopt Nederland internationaal voorop. In november, op de Klimaatop in Dubai, deed minister Jetten een voorstel om ook andere landen te bewegen tot meer openheid én stappen richting het afbouwen van fossiele subsidies.

En verder:

- werden naar aanleiding van onze berekening diverse moties ingediend in de Tweede Kamer,
- kwam het Planbureau voor de Leefomgeving in oktober met een rapport waarin ook gepleit wordt voor het afschaffen van diverse fossiele subsidies,
- publiceerden wij in december opnieuw [een rapport over fossiele subsidies](#). Ditmaal onderzochten we hoeveel 10 grote vervuilende industrie- en energiebedrijven profiteren. Dit rapport zorgde voor media-aandacht en verontwaardiging binnen en buiten de Tweede Kamer.

Uiteindelijk nam de Tweede Kamer 2 moties aan om fossiele subsidies af te bouwen. In februari 2024 komt Minister Jetten van Economische Zaken en Klimaat met een afbouwpad. [Lees hier meer](#).

Ook in 2024 blijven we ons inzetten voor het afschaffen van Nederlandse fossiele subsidies.

Succes 2: een rechtvaardig klimaatbeleid

Milieudefensie zet zich in voor een rechtvaardig Nederlands klimaatbeleid waar mensen beter van worden in plaats van bedrijven, en dan met name mensen met een lager inkomen. [Het rapport Rechtvaardigheid in klimaatbeleid](#) van de WRR (Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid) laat zien dat een rechtvaardige verdeling van de lusten en lasten een belangrijke pijler moet zijn in het Nederlandse klimaatbeleid.

In 2023 zetten we ons op diverse manieren in om klimaatrechtvaardigheid hoger op de politieke agenda te zetten:

- We voerden gesprekken, stuurden brieven rond belangrijke beleidsmomenten en publiceerden opiniestukken in de krant.
- We schreven een [gezamenlijk opiniestuk met vakbond FNV](#) over klimaat als verdelingsvraagstuk, als reactie op het WRR-rapport.
- Voorafgaand aan de presentatie van minister Jetten, over een aanvullend klimaatpakket in de voorjaarsnota, legden we de nadruk op rechtvaardige klimaatoplossingen. We schreven een brief en een [opiniestuk over het onrechtvaardige Nederlandse klimaatbeleid](#).
- In opdracht van Milieudefensie ontwikkelde strategisch adviesbureau Kalavasta het [Beleid Transitie Model \(BTM\)](#). Dit rekenmodel laat zien wat de effecten zijn van het klimaatbeleid op uitstoot en uitgaven, per

inkomensgroep. Het model helpt de overheid om te bepalen of beleidsmaatregelen klimaatrechtvaardig zijn. [Lees hier meer](#).

- Onze Klimaat & Energie Netwerkborrel met Kamerleden en netwerkorganisaties stond in het teken van klimaatrechtvaardigheid. We presenteerden daar ons model.
- We bezochten verschillende ministeries om te praten over de mogelijkheden van het model. Ook diverse kennisinstituten waren zeer geïnteresseerd.

Ook in 2024 maken we ons hard om een rechtvaardig klimaatbeleid hoog op de politieke agenda te krijgen.

Succes 3: krimp van de luchtvaart en betaalbare bereikbaarheid voor iedereen

Onderstaande successen behaalden we op het thema luchtvaart en mobiliteit:

- De regering deed een voorstel om de geluidsoverlast op Schiphol te beperken. In juni reageerden Milieudefensie, Greenpeace en Natuur&Milieu hier samen op met [een zienswijze](#). We betoogden dat er méér krimp nodig is. De regering ging met deze inzet aan de slag in Brussel.
- Een groter succes is dat Schiphol steeds meer oog krijgt voor de grenzen van mens, milieu en klimaat. Schiphol stelde zelf voor om een nachtluchtverbod in te stellen en Schiphol te sluiten voor privéjets. Bovendien publiceerde Schiphol [2 wetenschappelijke rapporten](#) over hoe het bedrijf kan opereren in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs. Uit dit onderzoek blijkt dat er in 2030 minimaal 30 procent CO₂-reductie nodig is. Schiphol concludeerde zelf terecht dat [versnelde CO₂-reductie nodig](#) is.
- In maart besprak de Tweede Kamer de hoofdlijnennotitie van de Mobiliteitsvisie 2050. Wij schreven een lobbybrief waarin we maatregelen voorstelden die een basisbereikbaarheid voor iedereen garandeert, en gevaarlijke klimaatverandering stopt. [Lees hier meer](#).
- Al eerder vroegen we de regering om in de Mobiliteitsvisie verder te kijken dan steeds snellere (auto)ritjes. Er zijn ook burgers die bijvoorbeeld geen auto kunnen of mogen besturen, maar wel mobiel willen zijn. Goed openbaar vervoer en deelmobiliteit kan voor hen de oplossing zijn. Gelukkig ziet de Tweede Kamer het belang in van betaalbare en klimaatrechtvaardige bereikbaarheid. Een ruime meerderheid stemde in juni voor een motie tegen

vershraling van het openbaar vervoer en voor concrete maatregelen om de bereikbaarheid van de regio te behouden en te verbeteren.

Succes 4: verduurzaming van de financiële sector

In maart 2023 behaalden we een succes wat betreft het verduurzamen van de financiële sector. Minister Kaag van Financiën deed een toezegging voor een verkenning: voor wetgeving voor het verduurzamen van de financiële sector. Al in 2022 kondigde zij deze verkenning aan, als de sector zelf te weinig vooruitgang zou boeken. We lieten in 2023 zien dat de vrijwillige actie van de financiële sector tekortschiet. Dat deden we met meerdere onderzoeken en gesprekken.

Een voorbeeld hiervan is de jaarlijks terugkerende [Eerlijke Geldwijzer](#), inclusief een beoordeling van de klimaatplannen van financiële instellingen. De uitkomsten hiervan overhandigde onze directeur-bestuurder Donald Pols aan de Tweede Kamer. Met resultaat. Er werden Kamervragen gesteld en meerdere Tweede Kamerleden verwezen in het debat hierover naar het Eerlijke Geldwijzeronderzoek. Minister Kaag gebruikte ons onderzoek als gezaghebbende tegen-expertise waarmee rekening gehouden moet worden.

De beloofde verkenning loopt en we blijven aan dit onderwerp werken totdat er wetgeving is die de financiële sector verplicht te verduurzamen.

Succes 5: verduurzaming van de ketenpartijen in de landbouw- en voedselsector

Big Agro, de grote agrarische bedrijven, spelen een grote rol in de schaalvergroting van de landbouw. Zij zorgen voor een toename van de hoeveelheid stikstof en andere schadelijke uitstoot in Nederland. In 2023 vroegen we bij de politiek om aandacht voor de verantwoordelijkheid van ketenpartijen in het verduurzamen van de sector (zoals banken, veevoerbedrijven en supermarkten). We stuurden brieven, voerden gesprekken en organiseerden in samenwerking met Natuurmonumenten een bijeenkomst voor Kamerleden en netwerkorganisaties.

Samen met Sustainable Finance Lab ontwikkelden we een voorstel om ketenpartijen te verplichten om bij te dragen aan de oplossing via een transitiebelasting. Hiervoor was aandacht bij verschillende politieke partijen. Ook partnerorganisaties namen dit idee over. Door de val van het kabinet bleven maatregelen uit, maar het voorstel is wel geland in meerdere verkiezingsprogramma's van politieke partijen. Komend jaar blijven we hieraan werken via het ministerie en de nieuwe Tweede Kamer.

Succes 6: eerlijk klimaatbeleid over de grens

Wij vinden dat Nederland haar verantwoordelijkheid moet nemen voor de klimaatschade die ze veroorzaakt buiten haar grenzen. Daarom leverden we input op de grondstoffenstrategie van Nederland en Europa en de Afrikastrategie. Onze inzet: een eerlijke energietransitie. We willen dat rijke landen en bedrijven geen grondstoffen onttrekken aan minder rijke landen ten koste van de natuur, het klimaat en de mensenrechten.

- We brachten het perspectief in van Zuidelijke partners en coördineerden de [input op de Nederlandse grondstoffenstrategie](#) vanuit een brede coalitie van Nederlandse NGO's. Dit droeg bij aan meerdere Kamervragen en moties in lijn met onze aandachtspunten.
- We zorgden ervoor dat de Nederlandse beleidsinput vanuit maatschappelijke organisaties werd afgestemd met de Europese Critical Raw Materials Act (CRMA). Daarnaast leverden we input op de CRMA. Zo benoemden we de risico's rond de inzet van exportkredietverzekeringen als financieringsinstrument binnen de CRMA.
- De risico's van exportkredietverzekeringen zien we ook in Mozambique. Daar staat Nederland garant voor een LNG-project van TotalEnergies, ondanks de veiligheidsrisico's voor de bevolking en de natuur- en klimaatschade. Onderzoeksrapporten, een bezoek van activisten uit Mozambique, een bijeenkomst in Pakhuis de Zwijger en brieven van onder andere Milieudefensie leidden tot vele Kamervragen van bezorgde Kamerleden en een breed gedragen motie in de Tweede Kamer. [Lees hier meer](#).
- We boekten successen door onze input te geven op de Nederlandse Afrikastrategie. Deze strategie belooft dat de relatie tussen Nederland en Afrikaanse landen gelijkwaardiger wordt. Wij zagen dat het beleid vooral gericht is op het veiligstellen van grondstoffen voor de Nederlandse energietransitie, en dus veel minder op de belangen van de Afrikaanse landen waar die grondstoffen vandaan komen. We pleitten ervoor dat Nederland inzet op duurzame, gelijkwaardige handelsrelaties waarbij mensenrechten, milieu en autonomie centraal staan. We publiceerden een breed ondertekend opinie-artikel en coördineerden de input vanuit een brede groep NGO's. Kamerleden stelden vervolgens veel kritische vragen. [Lees hier meer](#).

- Samen met andere Nederlandse NGO's waren we heel actief op meerdere beleidsterreinen. Kamerleden namen ons perspectief regelmatig over. Dit leidde, via minister Schreinemacher, tot het verzoek van de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken (AIV) om te adviseren over de manier waarop Nederland kan werken aan een eerlijke en rechtvaardige energietransitie. De AIV kwam eind 2023 met een rapport waarin veel van onze perspectieven en aanbevelingen zijn overgenomen. [Lees hier meer](#).

Succes 7: herziene OESO-richtlijnen

Zoals ook in de inleiding van hoogtepunt 5 staat, publiceerde de OESO in juni de [herziene OESO-richtlijnen voor multinationale bedrijven 2023](#). Voor het eerst staan hier duidelijke regels in over het klimaat en een rechtvaardige transitie naar een duurzame economie. Tussen medio 2021 en juni 2023 gaven we tijdens stakeholderconsultaties van de OESO uitgebreide schriftelijke en mondelinge input. Ook deden we dit via OESO Watch en het MVO Platform. Met succes dus! [Lees hier meer](#).

Voorbeelden van onderzoeken:

In 2023 lieten we diverse onderzoeken doen om onze standpunten te onderbouwen.

Een opiniepeiling over grote vervuilers

Steeds meer Nederlanders vinden dat de overheid grote bedrijven moet dwingen om zich aan het Klimaatakkoord van Parijs te houden. In 2020 vond 66% van de Nederlanders dat en begin 2023 82%. Dat bleek uit een opiniepeiling van I&O Research in opdracht van Milieudefensie. Uit de peiling bleek ook dat het imago van grote bedrijven nog steeds positief is, maar wel verslechtert. Verder vinden veel Nederlanders dat bedrijven zich moeten houden aan het Klimaatakkoord van Parijs en dat Shell zijn miljardenwinst moet gebruiken om te verduurzamen.

Fossiele subsidies

Al in 2020 publiceerden Milieudefensie en Oil Change International [een grootscheeps onderzoek](#) naar verschillende soorten subsidies voor olie, kolen en gas. De uitkomst was toen dat 8,3 miljard euro per jaar naar grote vervuilers gaat. Uit nog grondiger [onderzoek van Milieudefensie, SOMO en Oil Change International](#) bleek in 2023 dat de Nederlandse overheid ten minste 37,5 miljard euro fossiele subsidies aan grote vervuilers verstrekt.

Ook de grote vervuilers uit onze Klimaatcrisis Index ontvangen miljarden aan fossiele subsidies van de Nederlandse overheid. En dat terwijl ze gevaarlijke klimaatverandering veroorzaken. [Onderzoeksbureau Profundo](#) berekende dat 10 grote vervuilende bedrijven samen elk jaar 8,8 miljard euro aan fossiele subsidies ontvangen.

De Klimaatcrisis-Index: de Financiële Editie

Ook de financiële sector draagt bij aan de klimaatcrisis. Zelf stoten banken, pensioenfondsen en verzekeraars niet zoveel broeikasgassen uit maar door geld te stoppen in vervuilende bedrijven zorgen ze indirect wel voor veel uitstoot. Dat noemen we in vaktermen de 'Scope 3'-uitstoot. Om deze indirecte uitstoot beter in kaart te brengen, onderzochten we de klimaatplannen van 7 Nederlandse banken, pensioenfondsen en verzekeraars. Uit [dit onderzoek van het onafhankelijke SEO](#) blijkt dat geen van de banken, pensioenfondsen of verzekeraars genoeg doet om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.

De Eerlijke Geldwijzer

Eerder in 2023 bleek al uit het onderzoek van de [Eerlijke Geldwijzer](#) dat de klimaatplannen van grote banken, verzekeraars en pensioenfondsen ernstig tekort schieten. Hun plannen zijn te zwak om bij te dragen aan het stoppen van gevaarlijke klimaatverandering.

Superlijst Groen

Ook grote supermarkten doen nog steeds veel te weinig om gevaarlijke klimaatverandering te stoppen. Hun klimaatplannen zijn slap en de omslag van vlees naar plantaardig gaat langzaam. Dat blijkt uit de [Superlijst Groen 2023](#).

De klimaatplannen van Ahold

Ahold boekte in 2022 een recordwinst van 2,5 miljard euro terwijl het bedrijf 110 miljard euro klimaatschade veroorzaakt tussen 2015 en 2050. Dat blijkt uit [een nieuwe doorberekening van de klimaatplannen van Ahold](#). Het bedrijf ligt dus nog steeds op ramkoers met het Klimaatakkoord van Parijs.

Het Beleid Transitie Model

Ons Nederlandse klimaatbeleid moet en kan veel eerlijker. Zo kan de regering ervoor zorgen dat de rijkste Nederlanders meer gaan bijdragen om gevaarlijke klimaatverandering te stoppen. Dat blijkt uit ons nieuwe rekenmodel: [het Beleid Transitie Model](#). Dit rekenmodel toetst het Nederlandse klimaatbeleid op rechtvaardigheid. Lees meer bij het lobbysucces 2.

7. We zijn financieel gezond

2023 was een uitstekend financieel jaar voor onze organisatie, Vereniging Milieudefensie. Dat komt vooral doordat we een grote toezegging van de Waverley Street Foundation hebben ontvangen van 15 miljoen dollar voor de periode 2023 tot en met 2025. We ontvangen in deze periode ieder jaar 5 miljoen dollar.

Boekhoudkundig dienen we echter het gehele bedrag van 15 miljoen dollar in het jaar van de toezegging te verantwoorden in onze jaarrekening, te weten 2023.

Daarmee komt ons financieel resultaat voor bestemming uit op €13.107.962,-. Dit geld is met name bedoeld voor het voeren van klimaatzaken de komende jaren.

Het onderliggende financiële resultaat uit de normale activiteiten (dus exclusief de toekomstig te ontvangen bedragen van de Waverley Street Foundation) in 2023 bedraagt €4.048.462. Dit batig saldo wordt met name veroorzaakt door de Waverley bijdrage voor het jaar 2023 (5 miljoen dollar), in combinatie met de vertraging in de uitvoering van een aantal activiteiten, zoals uitstel hoger beroep Shell van oktober 2023 naar april 2024.

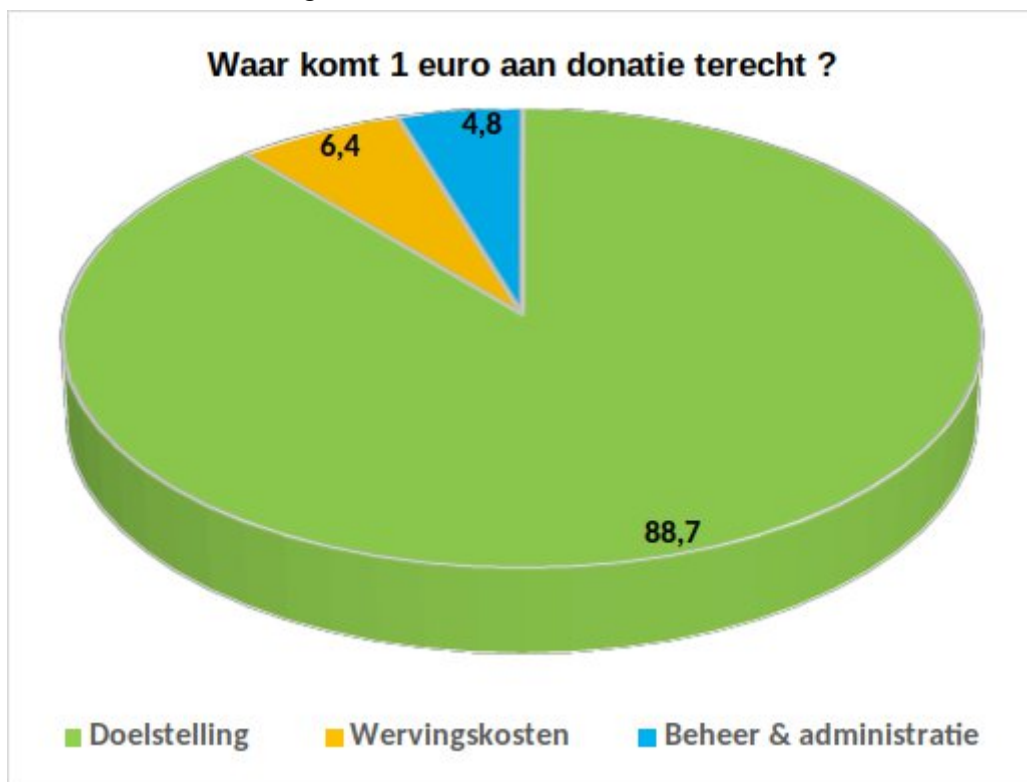
Na het verdelen van het resultaat over een aantal noodzakelijke bestemmingsreserves houden we €1.000.000 over. Dit bedrag voegen we toe aan onze 'spaarpot', de Continuïteitsreserve, die daarmee groeit tot €3.933.820.

We vinden het belangrijk om deze spaarpot te vergroten omdat onze organisatie snel groeit. Snelle groei betekent vaak ook meer risico's. Daarom letten we extra op mogelijke risico's door een uitgebreide risicoanalyse te maken. Hierin kijken we naar dingen die mis kunnen gaan, zoals imagoschade, minder inkomsten dan verwacht, of problemen die plotseling opduiken. We hebben 15 van zulke risico's gevonden. De 3 grootste risico's gaan over mogelijke imagoschade, tegenvallende inkomsten en de impact van onverwachte gebeurtenissen.

Onze spaarpot is er om ons te beschermen tegen deze risico's. Het helpt ons zeker te zijn dat we ook in de toekomst onze verplichtingen kunnen nakomen. We hebben uitgerekend dat we ongeveer €3,9 miljoen nodig hebben in onze spaarpot. We hebben ook gecontroleerd of dit genoeg is om de helft van onze vaste kosten in 2024 te dekken, en dat klopt. We houden elk jaar een risicoanalyse en werken deze door het jaar heen regelmatig bij.

Waar komt een donatie van 1 euro terecht?

Van elke euro die de Vereniging Milieudefensie ontvangt besteedt zij 88,7 eurocenten aan haar doelstellingen.

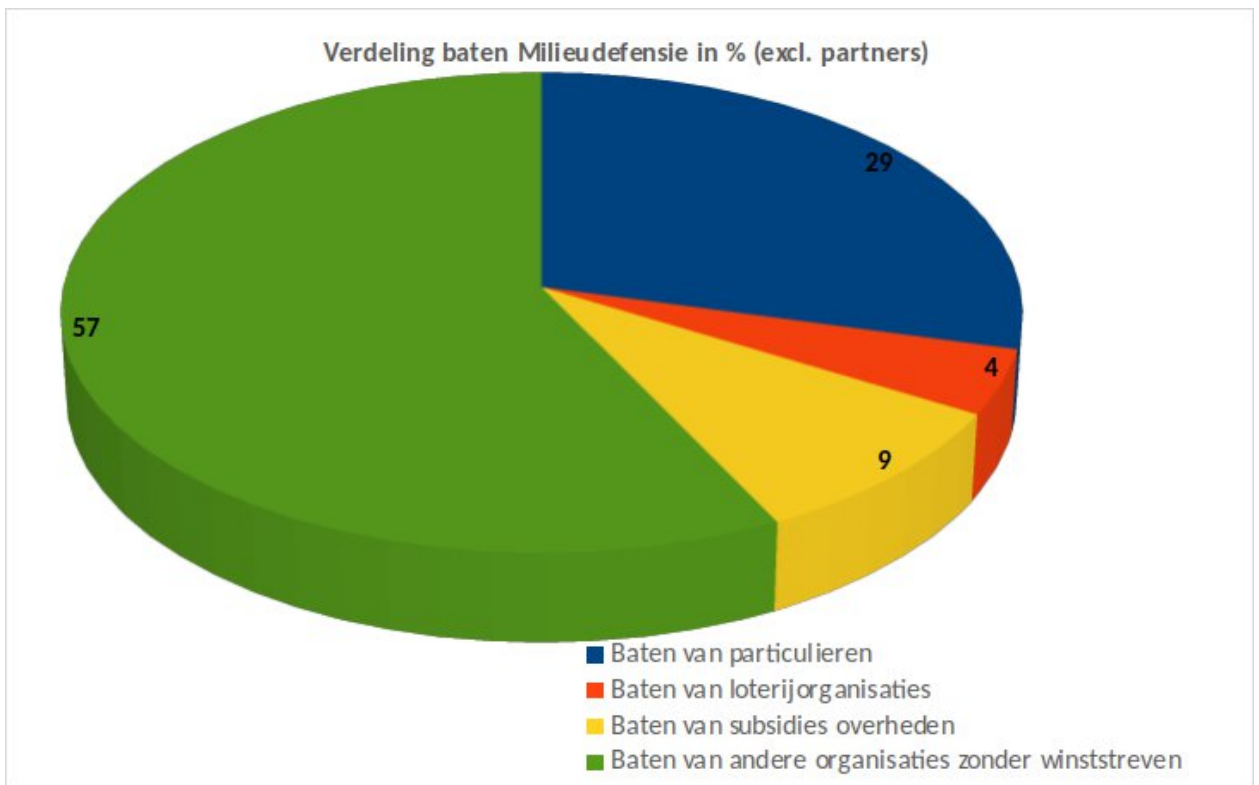

Baten van overheidssubsidies

Milieudefensie financiert een deel van haar activiteiten uit langlopende subsidies van overheden. De besteding van deze subsidies valt uiteen in 3 delen:

1. Activiteiten bij Milieudefensie zelf. Bedrag in 2023: € 2.828.527.
2. Activiteiten bij overige partners (vooral Friends of the Earth-groepen) waarmee samen de subsidie is verkregen. Bedrag in 2023: € 2.323.746.
3. Activiteiten bij alliantiepartners: Milieudefensie is penvoerder van de alliantie GLA (Green Livelihoods Alliance) en ontvangt van BuZa jaarlijks het volledige subsidiebedrag. Dit wordt verdeeld met de andere alliantiepartners. Het bedrag in 2023 ten behoeve van de alliantiepartners: € 6.223.870.

Een groot deel van de uitvoering van subsidies vindt dus plaats bij partners, buiten Milieudefensie. De financiering van de activiteiten die plaatsvinden bij Milieudefensie in Nederland is het beste te analyseren als we de categorieën 2 en 3 buiten beschouwing laten. Daarmee komt het aandeel overheidsfinanciering in de totale baten van Milieudefensie exclusief partners op 9,2%, zie onderstaande diagram.

Dit jaar zien we een flinke toename in de inkomsten, dankzij een gulle gift van de Waverley Street Foundation. Ze hebben beloofd om ons over drie jaar (2023, 2024 en 2025) in totaal 15 miljoen dollar te geven, wat neerkomt op 5 miljoen dollar per jaar.

Dit geld dient ter ondersteuning van de doelen van Vereniging Milieudefensie. Volgens de regels voor het opstellen van een jaarverslag (RJ-650), moeten we het hele bedrag dat toegezegd is in de boeken opnemen zodra we zeker weten dat we het geld ook echt krijgen.

Dus, in plaats van het geld pas te tellen als het op onze rekening staat, moeten we het al meerekenen op het moment dat de toezegging gedaan wordt. Dit jaar hebben we al 5 miljoen dollar, omgerekend ongeveer 4,59 miljoen euro, ontvangen. De toezeggingen voor 2024 en 2025 zullen we in die jaren ontvangen, maar we hebben ze nu al in onze boeken voor 2023 gezet.

Het geld dat we dit jaar nog niet hebben uitgegeven, hebben we apart gezet. Dit geld is bedoeld om de geplande uitgaven in de komende jaren te dekken.

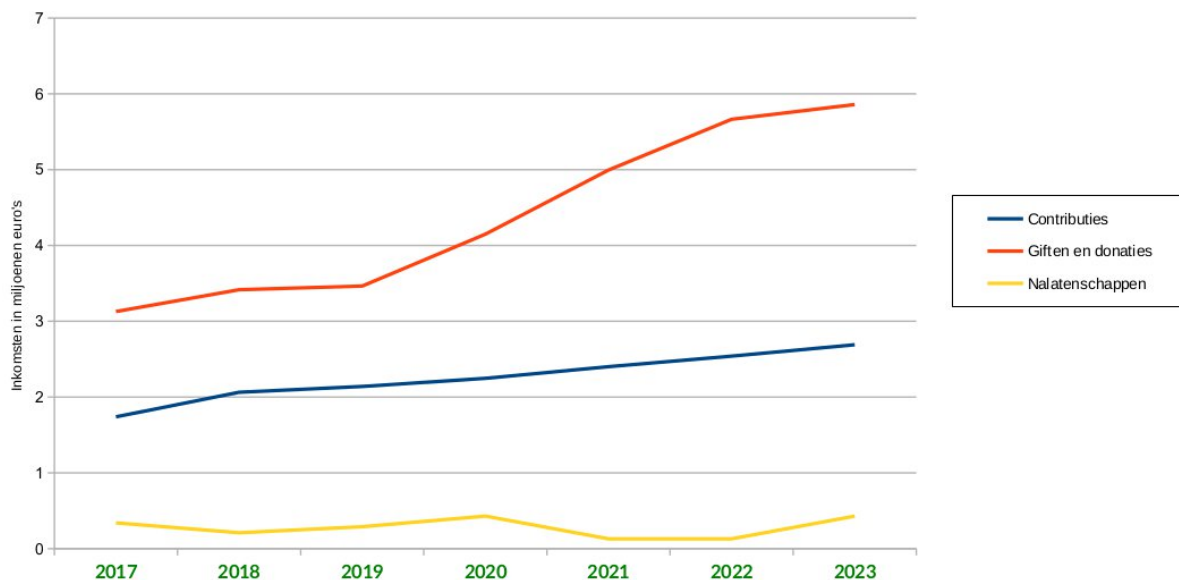
De inkomsten uit particuliere fondsenwerving groeiden in 2023 verder door

De steun voor onze strijd voor klimaatrechtvaardigheid groeit. Dat zien we ook terug in de financiële steun van onze leden en donateurs. In 2023 gaven zij het prachtige bedrag van bijna 9 miljoen euro. Een stijging van maar liefst 7,7% ten opzichte van

2022. Deze groei aan inkomsten kwam zowel door de groei van het aantal leden én doordat onze leden hun bijdrage verhoogden. Daarnaast ontvingen we veel (spontane en grotere) extra giften en ook het aantal nalatenschappen groeide in 2023.

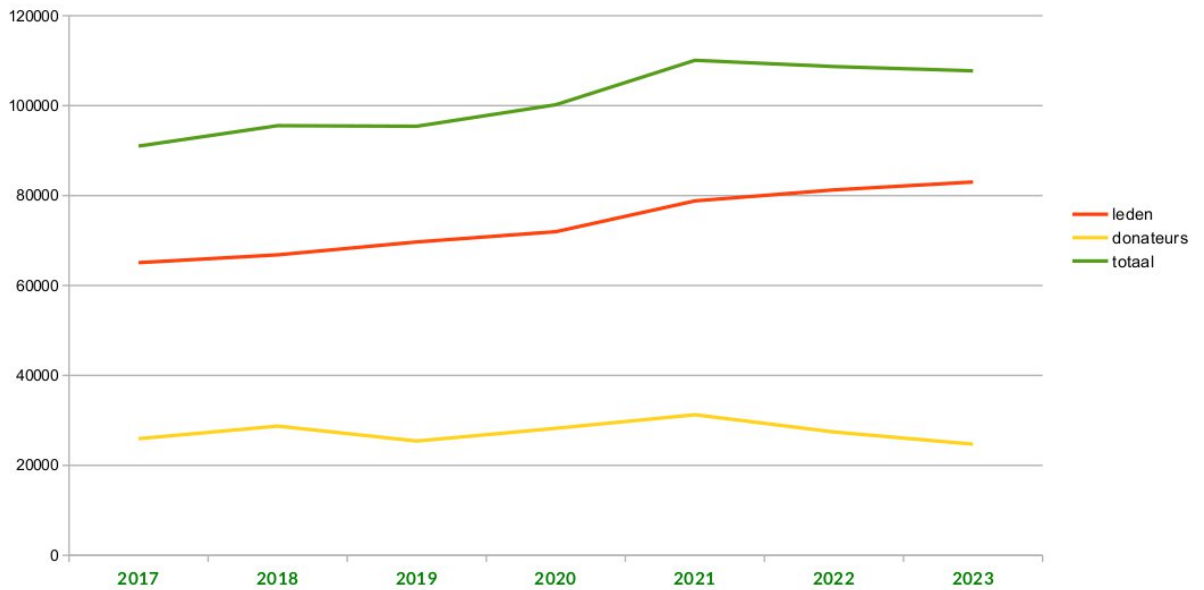
Inkomsten van leden en donateurs

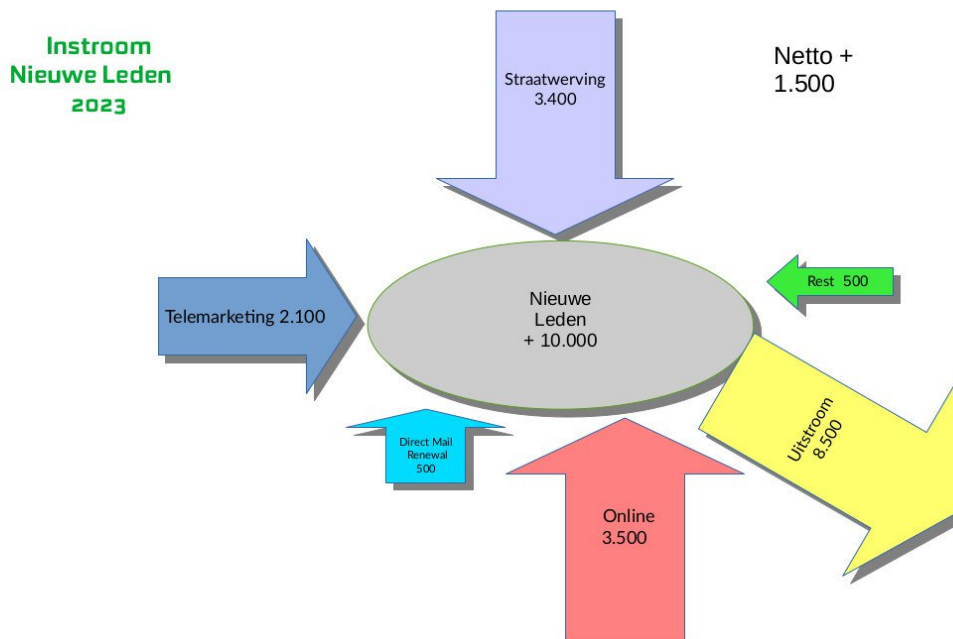
Aantal leden en donateurs

Steeds meer mensen steunen Milieudefensie als lid. In 2023 groeiden we naar 83.025 leden (2022: 80.742). Omdat we in 2023 geen grote crowdfunding hadden, daalde het aantal losse donateurs tot 24.709 (2022: 27.569). Het totaal aantal leden en donateurs daalde daarmee iets, tot 107.734 (2022: 108.311).

Aantal leden / donateurs

Er werden in 2023 10.000 nieuwe mensen lid. De meeste mensen werden lid via de website en onze online kanalen (3.500). Op straat wierven we bijna 3.400 nieuwe leden. De resultaten van onze telemarketing-activiteiten waren iets lager in 2023: er werden 2.100 mensen telefonisch lid.

Loyaliteit

In 2023 werden dus 10.000 mensen lid van Milieudefensie, maar ook hebben in diezelfde periode zo'n 8.500 leden hun lidmaatschap stopgezet. Met ons loyaliteitsprogramma streven we ernaar om de laatstgenoemde groep te verkleinen, en terug te winnen.

In 2023 stond ons loyaliteitsprogramma goed op de rails. Met dit programma proberen we (nieuwe) leden en donateurs langdurig aan ons te binden: door ze een warm welkom te heten, te betrekken bij wat we doen, te waarderen, te bedanken en ze voordelen te bieden. Als mensen toch opzeggen nemen we warm afscheid en houden we ze op de hoogte van ons werk. Na een periode vragen we ze of ze Milieudefensie opnieuw als lid willen steunen.

Jaarlijks doen we een groot loyaliteitsonderzoek onder onze leden en donateurs. In 2023 bleek hieruit dat onze Charity Support Score, een maat voor loyaliteit, gestegen is van 80 in 2022 naar 84 in 2023.

Bijzondere giften

De inkomsten uit nalatenschappen groeiden naar € 433.663 (2022: € 132.920). We zijn blij dat steeds meer mensen Milieudefensie opnemen in hun testament en zo ook na hun leven ons werk nog blijven steunen.

Het aantal mensen (maar ook bijvoorbeeld kleine stichtingen) dat grotere bedragen geeft groeit. In 2023 ontvingen we 83 giften die hoger waren dan € 2.000, met een totale waarde van € 630.000. Daarnaast sluiten steeds meer mensen een periodieke schenkingsovereenkomst af. Inmiddels zijn dat 3.200 mensen, die gezamenlijk een bedrag schonken van € 733.000.

Meer weten?

De belangrijkste resultaten staan verder beschreven in onze jaarrekening in de bijlage.

BESTUURSVERSLAG 2023

Het bestuurs- en governance model van Vereniging Milieudefensie is in 2022 gewijzigd. Het algemeen en dagelijks bestuur, dat volledig bestond uit vrijwilligers, is opgevolgd door een voltijds directie-bestuur. Het voormalige bestuur is over gegaan in de nieuwe raad van toezicht.

1. MISSIE EN DOEL

In artikel 3 van de in december 2023 vastgestelde, gewijzigde [statuten](#) staat het doel van Vereniging Milieudefensie als volgt omschreven:

1. De Vereniging stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan het oplossen en voorkomen van milieuproblemen en het behoud van cultureel erfgoed, alsmede te streven naar een duurzame samenleving dit alles op mondiaal, landelijk, regionaal en lokaal niveau, in de meest ruime zin en een en ander in het belang van de kwaliteit van het milieu, de natuur en het landschap in de meest ruime zin voor huidige en toekomstige generaties.
2. De Vereniging tracht haar doel te bereiken door: het kritisch volgen van al die ontwikkelingen in de samenleving die effect hebben op het gebied van milieu, natuur, landschap en duurzaamheid, het beïnvloeden van de besluitvorming daarover door middel van het gebruikmaken van alle daartoe geëigende en geoorloofde middelen, het verrichten dan wel doen verrichten van onderzoek, het verspreiden en verstrekken van informatie in de meest ruime zin, het verkrijgen van gerechtelijke uitspraken en het uitvoeren van alle handelingen en acties die de Vereniging nodig acht om haar doel te bereiken.
3. De Vereniging heeft geen winstoogmerk.

Op 11 juni 2016 is het Algemeen Beleidsplan 2016-2025 vastgesteld. Daarin staan de missie, visie en strategie tot 2026 beschreven. In 2021 is er een tussentijdse evaluatie van het Algemeen Beleidsplan uitgevoerd en voorgelegd aan de ALV van 11 december 2021. De ALV heeft met grote meerderheid nogmaals de ingezette koers, keuzes en focus van het Algemeen Beleidsplan bevestigd.

In 2023:

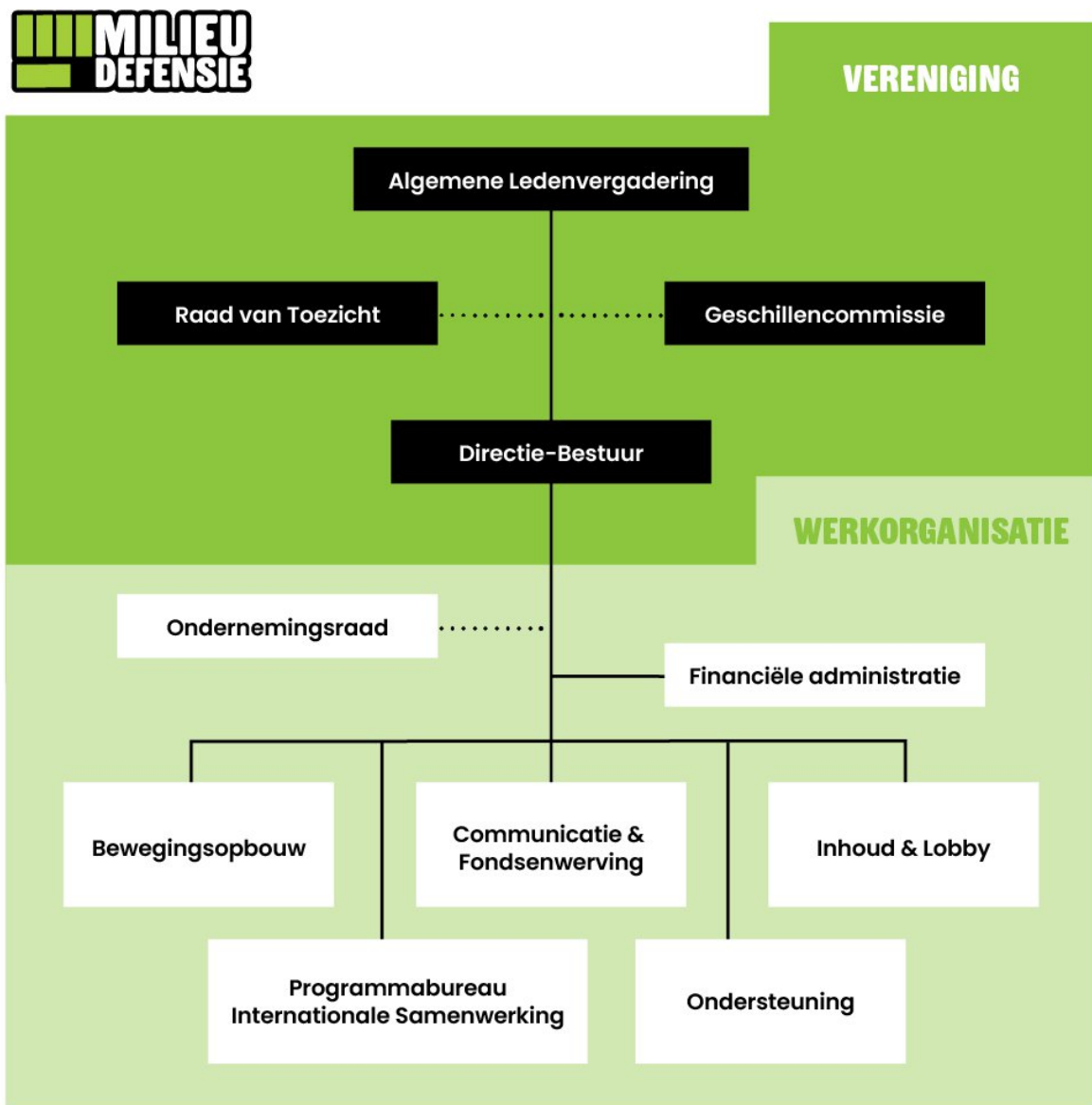
De Algemene Ledenvergadering heeft op 10 december 2022 het Campagnejaarplan 2023 vastgesteld. Daarin staan de doelen en belangrijkste resultaten (Objectives en Key Results) voor 2023 beschreven.

De realisatie van onze doelen en belangrijkste resultaten in 2023 (Objectives en Key Results) staan beschreven in *Onze doelen en belangrijkste resultaten in 2023*. Deze is als bijlage toegevoegd aan dit bestuursverslag.

2. GOVERNANCE

Milieudefensie is een vereniging met leden. Het hoogste orgaan van de vereniging is de Algemene Ledenvergadering die 2 keer per jaar bij elkaar komt. Voor de uitvoering van verenigingsstaken zorgt het landelijk bureau in Amsterdam.

Het landelijk bureau staat onder leiding van het directie-bestuur, bestaande uit 2 leden. De vereniging heeft daarnaast een raad van toezicht. Op de Algemene Ledenvergadering van 9 december 2023 zijn de geactualiseerde statuten en verenigingsreglement vastgesteld, naast de nieuwe reglementen voor de Raad van Toezicht, de remuneratie commissie, de audit commissie en geschillencommissie.

3. DIRECTIE-BESTUUR

Het directie-bestuur van Milieudefensie bestaat uit 2 leden, te weten:

Naam	Functies / nevenfuncties	Datum aantreden als directeur- bestuurder	Datum herbenoeming	Datum aftreden / evt. herbenoeming
Donald Pols directeur- bestuurder Voorzitter	Board of non- executive directors Climate Cleanup	2022 (jun)	2026 (jun)	2030 (jun)
Laan van Staalduinen	Bestuurslid Nederlandse Vereniging van Kustzeilers. Kerkrentmeester Protestante Gemeente Durgerdam	2022 (dec)	2026 (dec)	2030 (dec)

Meer informatie over het salaris van de directie-bestuurders vind je in onze jaarrekening.

Verslag van het directie-bestuur

In 2023 hebben we klimaatrechtvaardigheid een verdiepingsslag gegeven. Dat is nodig ook omdat klimaatrechtvaardigheid zo langzamerhand door iedereen wordt omarmd. Dan is de vraag wel, wat betekent klimaatrechtvaardigheid precies?

Voor Milieudefensie betekent klimaatrechtvaardigheid dat iedereen naar vermogen bijdraagt aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering - te beginnen bij de grootste vervuilers; en dat groene oplossingen bereikbaar zijn voor iedereen - te beginnen bij mensen die het financieel niet ruim hebben.

Om de voortgang naar klimaatrechtvaardigheid te meten heeft Milieudefensie in november 2023 twee tools gelanceerd, te weten de KlimaatCrisisindex en de Klimaatrechtvaardigheidscheck.

Voor de tweede keer is de KlimaatCrisisIndex uitgebracht. Deze index evalueert of grote vervuilers voldoen aan de internationale klimaatafspraken en klimaatwetenschap. In 2023 ligt de focus op de financiële sector: KCI, The Financial Edition. Het onderzoek van de Stichting Economisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam laat zien dat pensioenfondsen het goed doen, maar banken en verzekeraars niet. Dit geldt ook voor ING, de grootste bank van Nederland.

Met de Klimaatrechtvaardigheidscheck.nl ontwikkeld in samenwerking met Kalavasta, kan voor het eerst gemeten worden hoe de lasten (en baten) van klimaatbeleid verdeeld worden over verschillende inkomensgroepen in Nederland. Milieudefensie vindt immers dat de verdeling eerlijk moet zijn en dan is het noodzakelijk te weten hoe de verdeling is. Beleidsmakers worden met deze tool gedwongen verantwoording af te leggen over de gevolgen van beleid.

Het is gerust spectaculair te noemen hoeveel aandacht we hebben gegeneerd voor de rol van grote vervuilers door onze aanwezigheid tijdens de jaarlijkse aandeelhoudersvergaderingen. We dwongen CEO's kleur te bekennen door hun een eenvoudige vraag te stellen: zijn jullie bereid jullie te houden aan de internationale klimaatafspraken van Parijs? Dat betekent een reductie van 45% CO₂ in 2030 ten opzichte van 2019 voor scope 1, 2 en 3. Ondertussen hebben 3 bedrijven toegezegd te voldoen aan onze eis, bouwbedrijf NAM, autoconcern Stellantis en pensioenfonds PZW. Dat is een compliment waard aan deze bedrijven.

Het klimaat en een rechtvaardige transitie naar een duurzame economie hebben dankzij onze lobby een belangrijke plek in de nieuwe OESO-richtlijnen gekregen. In de nieuwe richtlijnen staat dat bedrijven een klimaatplan moeten hebben en dit moeten implementeren. Daarnaast is het, mede door steun vanuit onze internationale programma's, Friends of the Earth Colombia (Censat) gelukt om de Colombiaanse regering te bewegen om te stoppen met fracking van fossiele energie, en stappen steeds meer landen uit het Energy Charter Treaty. Dat is een multilateraal verdrag dat de investeringen en belangen van de fossiele industrie beschermt. Verder heeft Friends of the Earth Filippijnen er met onze steun voor gezorgd dat er in het Congres van dat land een alternatief wetsvoorstel is ingediend voor de bescherming van milieu en mensenrechten bij mijnbouw.

Door onze campagnes groeit de aandacht voor klimaatbeleid en klimaatrechtvaardigheid bij media, bedrijfsleven en politiek, en in de maatschappij als geheel. Het vertrouwen van burgers in grote bedrijven staat onder druk en de roep om daden neemt toe. Uit onderzoek dat eind december 2023 in opdracht van Milieudefensie werd uitgevoerd door I&O Research bleek bijvoorbeeld:

- 75% is het eens met de stelling: een beter milieu begint bij grote vervuilende bedrijven (ze moeten duurzamer produceren).
- 74% vindt dat de overheid vervuilende bedrijven moet dwingen te verduurzamen (dat vindt ook een ruime meerderheid van de kiezers van VVD, PVV, BBB en NSC).
- 54% is het (helemaal) eens met de eis in onze aangekondigde rechtszaak tegen een bank, pensioenfonds of verzekeraar (ten tijde van het onderzoek was nog niet bekend dat het om ING ging).

Ondertussen neemt de zichtbaarheid van Milieudefensie als invloedrijke speler toe. En groeien de beweging voor klimaatrechtvaardigheid en Milieudefensie verder. Maar onze ambitie reikt verder. In 2023 zijn de voorbereidingen gestart voor een nieuwe schaa sprong richting 600.000 veranderaars. Bovendien starten we in 2024 een nieuwe Klimaatzaak tegen ING en dient het hoger beroep in de Klimaatzaak tegen Shell. Een spannend jaar, kortom.

De lokale groepen en afdelingen hebben inspirerend werk verricht. In meer dan 20 plaatsen in Nederland werd actie gevoerd. Veel lokale groepen hebben zich ingezet voor de Klimaatmars, organiseren van gespreksavonden, onderhoud van het Bulderbos en actiegevoerd tegen lokale vliegvelden (Maastricht en Eindhoven).

In 2023 kwam het directie-bestuur iedere week bij elkaar (met uitzondering van vakanties en incidenteel afwezigheid door externe verplichtingen). Het directie-bestuur besprak onder meer:

- het voorbereiden van de Algemene Ledenvergaderingen;
- het vaststellen van de jaarrekening 2022, het verslag van de accountant, het directieverslag, en het campagnejaarplan 2024;
- de internationale samenwerking;
- ontwikkelingen in de politiek en mogelijke gevolgen voor Milieudefensie;
- uitvoering campagne jaarplan 2023;
- voorbereidingen rechtzaken, acties, lobbywerkzaamheden;
- de rebranding, met een nieuw logo en een nieuwe huisstijl;
- de voorgenomen groeisprong richting 600.000 veranderaars, waarvoor in 2024 de eerste stappen worden gezet;
- de voorbereidingen voor de verhuizing van het kantoor (uiterlijk oktober 2025) door eindigen huurcontract huidige pand;
- verdere professionalisering van de organisatie;
- voorbereiden en updaten van de verenigingsstatuten en -reglement, en opstellen nieuwe reglementen voor de Raad van Toezicht, Remuneratiecommissie, auditcommissie en Geschillencommissie;
- actuele ontwikkelingen en strategische vraagstukken.

Wij zijn blij dat er in 2023 weer meer ruimte was voor persoonlijke ontmoeting en dat de betrokkenheid van leden en beweging bij campagnes en bij verenigingsactiviteiten groeit. De vereniging organiseerde dit jaar 2 hybride (fysieke én online) Algemene Ledenvergaderingen. Met grote aantallen deelnemers, brede deelname aan stemmingen en interessante agenda's.

4. RAAD VAN TOEZICHT

De vereniging heeft een raad van toezicht (RvT). De raad houdt het beleid van het directie-bestuur en de algemene gang van zaken in de vereniging en de werkorganisatie in de gaten. Daarnaast adviseert de raad de directeuren en het management team – gevraagd en ongevraagd – over de grote lijnen van het beleid. Goedkeuring van de raad is onder meer vereist voor de vaststelling van de strategie, het jaarplan, de begroting, de jaarrekening en het jaarverslag. De taken en bevoegdheden van de raad zijn vastgelegd in de statuten en in het reglement Raad van Toezicht zoals zijn vastgesteld door de algemene ledenvergadering van Vereniging Milieudefensie. De raad is ook de werkgever van de directeuren.

Samenstelling Raad van Toezicht

De raad bestaat, statutair bepaald, uit ten minste 5 en ten hoogste 11 leden. De leden worden benoemd voor een periode van ten minste 4 jaar en kunnen 1 keer worden herbenoemd. Bij de samenstelling van de raad wordt gewerkt met een rooster van aftreden en actuele profielschetsen.

De raad van toezicht bestaat per 31 december 2023 uit de volgende 7 personen: Deny de Jong, Kim Nackenhorst, Lorena Paz Quintero, Judith Sargentini, Theo van Stuijvenberg (voorzitter Audit Commissie tot 10 juni 2023), Bercan Günel (voorzitter Audit Commissie per 10 juni 2023) en Marty Smits (voorzitter).

In 2023 heeft de raad van toezicht afscheid genomen van 3 leden: Tamira Combrink, Sara Schneemann en Eugène Verwiël. Er zijn in 2023 3 nieuwe benoemd: Bercan Günel, Lorena Paz Quintero en Judith Sargentini. Hierbij is Judith Sargentini het lid dat door de OR wordt benoemd, als opvolger van Tamira Combrink.

Met het oog op de kwaliteit en een evenwichtige samenstelling van de raad van toezicht heeft de raad een profielschets opgesteld. De profielschets vormde ook in 2023 de basis voor het werven van nieuwe leden van de raad van toezicht. Daarbij werden vacatures binnen de vereniging onder de aandacht gebracht en tevens gebruik gemaakt van externe professionele wervingsondersteuning. Voor het door de OR benoemde lid van de RvT werd een separaat wervingsproject gevolgd in samenwerking tussen OR en voorzitter RvT.

Onder dit verslag vindt u een overzicht van hoofd- en nevenfuncties alsmede het rooster van benoeming en aftreden van de raad.

Functioneren

In 2023 kwam de raad van toezicht 5 keer in vergadering bij elkaar. De Auditcommissie bestaande uit minimaal 2 leden kwam 4 keer in vergadering bijeen. Vergaderingen waren deels 'hybride' of 'geheel online' wanneer de logistieke omstandigheden daar om vroegen.

2023 stond voor de raad niet alleen in het licht van de ambitieuze Milieudefensie agenda, maar ook in die van de transitie naar het bestuursmodel met een raad van toezicht. Naast de reguliere vergaderingen werd daarom in januari en april 2023 in 2 heisessies uitgebreid en extern begeleid gesproken over de rol en inrichting van, en de samenwerking binnen, de raad van toezicht.

In 2023 werd ook de laatste hand gelegd aan het regelement Raad van Toezicht en het Bestuursreglement. De Audit Commissie kreeg met de benoeming van de Voorzitter Audit Commissie een vaste vorm. De inwerkstelling van een Remuneratiecommissie per begin 2024 werd in najaar 2023 door de raad voorbereid.

De raad beoogt in 2024 de transitie naar het bestuursmodel af te ronden. Zij zal in 2024 ook de periodieke extern begeleide zelf-evaluatie uit voeren.

Bezoldiging raad van toezicht

De raad van toezicht verricht de werkzaamheden onbezoldigd.

Verslag

De raad is gedurende 2023 door het directie-bestuur op de hoogte gehouden van de voortgang van de belangrijkste aandachtspunten in jaarplan en opkomende tussentijdse vraagstukken. Informatie werd verschaft middels stukken, presentaties en toelichtingen door directeuren en personeelsleden.

De raad had in 2023 in het bijzonder aandacht voor de transitie naar het directie-bestuur en raad van toezicht bestuursmodel in werkorganisatie en vereniging, algehele kwaliteit van procesvoering in deze nieuwe situatie, de campagne grote bedrijven waaronder de klimaatzaak, het People Power Programma en de toekomstvastheid van organisatie en talent.

Tijdens de vergaderingen werden onder andere de inhoud en het proces van totstandkoming van het jaarplan 2024 en de begroting 2024 besproken. De raad van toezicht gaf inhoudelijke adviezen en concludeerde dat de voorbereiding en planvorming zorgvuldig is verlopen. Ook werd door de raad van toezicht instemming verleend op het jaarverslag en de jaarrekening 2022. Daarnaast werd de raad periodiek geïnformeerd over de ontwikkeling van inkomsten, kosten en geboekte resultaten.

Vanzelfsprekend kwamen in de vergaderingen belangrijke dossiers, zoals de voorbereiding op de nieuwe klimaatzaak tegen ING en het People Power programma, regelmatig aan de orde. Ook het beleid grote donoren werd besproken. In deze dossiers had de raad van toezicht een adviserende rol naar het directie-bestuur. Vanaf zomer 2023 werden de thema's "strategie" en "HR-zaken" als standaard punt op de agenda opgenomen, om iedere vergadering een subthema verdiepend te kunnen bespreken.

Tijdens de vergaderingen werd daarnaast regelmatig gesproken over de afronding van de in 2022 ingezette herziening van de statuten en reglementen. Deze heeft de ALV in december 2023 vastgesteld en zijn per 1 januari 2024 ingegaan. Ook werden er reglementen opgesteld voor de raad van toezicht en de commissies. In 2023 werd de Auditcommissie ingericht om de raad te ondersteunen in zijn toezichthoudende taken en verantwoordelijkheden op het gebied van het financieel beleid en het financieel beheer.

De Remuneratiecommissie start begin 2024 en ondersteunt de raad op het gebied van de samenstelling en de beloning van het bestuur en ten aanzien van de samenstelling van de raad. De commissie houdt ook toezicht op het strategisch HR-beleid gericht op de continuïteit van Milieudefensie en de adequaatheid van de personele bezetting in relatie tot de strategische koers. Gelet op de sterke groei in financiële middelen en mede als gevolg daarvan toegenomen ruimte voor investering in organisatieontwikkeling vormt dit de komende periode een aandachtspunt.

De raad is ook de werkgever van beide directeuren en vanuit die rol belast met taken omtrent functioneren en arbeidsvoorwaarden van deze bestuurders. De raad heeft zich voorgenomen de uitvoering van deze taken in 2024, onder andere middels het instellen van de Remuneratiecommissie, verder te versterken. In 2023 heeft de raad besloten met betrekking tot salarisindexatie de Regeling Directeuren Goede Doelen te volgen.

Resultaten

De raad van toezicht ziet met trots dat de maatschappelijke impact van Vereniging Milieudefensie ook in 2023 verder is gegroeid. Deze impact was zichtbaar in de rol die Milieudefensie speelt als aanjager van verandering binnen het nationale en ook internationale maatschappelijk debat. Zij is ook zichtbaar in de groei van de beweging en het ledenaantal en ledenbetrokkenheid. De vereniging eindigt 2023 ook financieel in gezonde staat, zoals ook uit de jaarrekening blijkt. Vol vertrouwen kijkt de raad van toezicht vooruit naar 2024 en de uitvoering van de ambitieuze agenda voor dit belangrijke jaar. Daarin staan onder andere op stapel: het hoger beroep in de Shell Klimaatzaak, een nieuwe Klimaatzaak tegen ING, en de uitbouw van de beweging vanuit het People Power Programma met daarin de lancering van een nieuw logo en een nieuwe huisstijl.

Overzicht hoofd- en nevenfuncties en rooster benoeming en aftreden Raad:

Naam	Functies / nevenfuncties	Datum aantreden als lid Bestuur (voor juni 2022) / lid Raad van Toezicht (na juni 2022)	Datum benoeming in Raad van Toezicht	Datum aftreden / evt. herbenoeming
Marty Smits Voorzitter	<ul style="list-style-type: none"> - Directeur So Simple Solar BV - Directeur Camden Street BV - Directeur SBS Beheer BV / Refurb Battery <p>Nevenfuncties:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lid Raad van Advies Medinformers.co.za - Lid bestuur stichting Akkoord Slotervaartziekenhuis 	2020 (aug)	Aug 2020 gekozen als Voorzitter Bestuur 2022 (jun) benoemd als voorzitter RvT 2023 (jun) herbenoemd voor een tweede termijn als voorzitter RvT	2027 (jun)
Bercan Günel (voorzitter Auditcommissie)	<ul style="list-style-type: none"> - Managing Partner NGL International - Directeur Q-Nel management BV <p>Nevenfuncties:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lid Raad van Toezicht Het Nationale Theater - Bestuurder High Quality Recruitment - Bestuurder NL2025 	2023 (jun)	2023 (jun) benoemd in RvT	2027 (jun)
Deny de Jong	<ul style="list-style-type: none"> - Directeur /eigenaar Offspring Community building en fondsenwerving en docent 3F Academy - Partner en mede-eigenaar sociale onderneming 	2016 (dec)	2019 (dec) herkozen Bestuur, 2022 (jun) benoemd in RvT In dec 2022 herbenoemd voor een tweede termijn in de RvT	2026 (dec)

	<p>Symphonic eMotions</p> <p>Nevenfuncties: - voorzitter Raad van Toezicht Stichting Sociaal Tuinieren</p>			
Kim Nackenhorst	<p>- Eigenaar Resilience Advice (ResAd)</p> <p>- Inhoudelijk producent Springtij Forum</p>	2019 (dec)	2019 (dec) gekozen Bestuur, 2022 (jun) benoemd in RvT In dec 2022 herbenoemd voor een tweedetermijn in de RvT	2026 (dec)
Lorena Paz Quintero	- Bestuurslid en CFO Cordaid	2023 (jun)	2023 (jun) benoemd als lid RVT	2027 (jun)
Judith Sargentini <i>benoeming door de OR. Geen verkiezing door ALV</i>	<p>- Zelfstandig adviseur</p> <p>Nevenfuncties: - voorzitter Raad van Toezicht ASKV / Steunpunt vluchtelingen</p>	2023 (dec)	2023 (dec) benoeming door OR	2027 (dec)
Theo van Stuijvenberg	<p>- Managing Partner Anders Invest</p> <p>Nevenfuncties: - Voorzitter Advisory Board VSB Investments - Bestuurslid DOB Equity - Directeur SVP BV - financial management for developing countries - Voorzitter van het college van kerkrentmeester bij de Protestantse Gemeente Utrecht.</p>	2016 (dec)	dec. 2019 gekozen als penningmeester Bestuur 2022 (jun) benoemd als penningmeester in RvT 2023 (jun) herbenoemd voor een tweede termijn als lid RvT	2027 (jun)

5. KLACHTENBEHANDELING

Integriteitsbeleid

Milieudefensie heeft een gedragscode. Daarin zijn onze spelregels en uitgangspunten op het gebied van integriteit opgeschreven. Daarnaast is er een regeling om (vermoedens van) misstanden te melden. Bekijk het verslag Integriteit 2023 verderop in dit jaarverslag.

Verder heeft Milieudefensie een interne en een externe vertrouwenspersoon. Zij hebben in 2023 in totaal 19 meldingen van uiteenlopende aard ontvangen van in totaal 16 medewerkers. In 2024 stopt de huidige interne vertrouwenspersoon. Zijn rol wordt overgenomen door 2 nieuwe mensen.

Klachten van leden en donateurs

Over alle zaken die betrekking hebben op Milieudefensie en/of de medewerkers en vrijwilligers kan een klacht ingediend worden. Onze servicelijn behandelt deze klachten aan de hand van een klachtenprocedure. Lees het verslag over de klachtenafhandeling in 2023 verderop in dit jaarverslag.

6. INTERN EN EXTERN TOEZICHT

Het interne toezicht loopt via bestuursbesluiten die worden besproken met het managementteam, een toetsing op financiële aspecten door de financiële auditcommissie van de raad van toezicht, goedkeuring van specifieke besluiten door de raad van toezicht en bespreking van hoofdlijnen in de Algemene Ledenvergadering. Eén en ander geeft een goede vorm aan de *checks* en *balances* binnen de organisatie.

De Ondernemingsraad van Milieudefensie heeft een eigen functie in het interne toezicht via de in de Wet op de Ondernemingsraden neergelegde bepalingen.

7. CODES EN RICHTLIJNEN

Milieudefensie hanteert de volgende codes en richtlijnen:

- SBF-code voor Goed Bestuur
- Richtlijn 650 en aanbeveling Toepassing Richtlijn 650 'kostentoe rekening beheer en administratie'
- Erkenningsregeling goede doelen
- Regeling beloning directeuren van goede doelen
- Handreiking Verantwoord Financieel Beheer goede doelen

8. ALGEMENE GEGEVENS

Statutaire naam: Vereniging Milieudefensie

Adres: Nieuwe Looiersstraat 31, 1017 VA Amsterdam

Kamer van Koophandel: nummer 40530467

Datum oprichting: 9 november 1972

Laatste statutenwijziging: december 2023

URL/internet adres: www.milieudefensie.nl

Informatie: service@milieudefensie.nl

Telefoon: 020 6262 620 (Servicelijn); 020 5507 300 (receptie)

9. JAARREKENING

De volledige jaarrekening 2023 vind je als bijlage bij het jaarverslag.

10. RISICO'S EN ONZEKERHEDEN

De organisatie is de laatste jaren fors gegroeid wat gepaard gaat met een toename van de risico's. Daarom is meer aandacht besteed aan risicomangement en is een uitgebreide risicoanalyse opgesteld inclusief beheersmaatregelen. Er zijn 15 bedreigingen geïnventariseerd, waarvan de 3 meest omvangrijke betrekking hebben op mogelijke imagoschade, tegenvallers in de baten en gevolgen van potentiële incidenten.

De Continuïteitsreserve dient als buffer voor de in kaart gebrachte bedreigingen en om zeker te stellen dat de vereniging in de toekomst aan haar verplichtingen kan blijven voldoen. Uit de risicoanalyse volgt een benodigde omvang van ruim € 3,9 miljoen. Daarom is € 1 miljoen toegevoegd aan de reserve. Als extra check is gekeken of de omvang van de reserve voldoende is om 50% van de structurele uitvoeringskosten te dekken in 2024. Dat is het geval. De risicoanalyse vindt jaarlijks plaats en wordt gedurende het jaar periodiek voorzien van een update.

11. FINANCIËEL BELEID EN EFFECTIEVE INZET VAN MIDDELEN

Het strategisch financieel beleid is gericht op het realiseren van de doelstellingen van het beleid van Milieudefensie, de levensvatbaarheid en de continuïteit van de organisatie en rust derhalve op drie pijlers:

- het borgen van de continuïteit op korte en lange termijn,
- het managen van risico's,
- het goed beheren van de financiële middelen op korte en lange termijn.

Voor deze 3 pijlers geldt steeds: meten, monitoren en controleren.

De kern van het strategisch financieel beleid is om de continuïteit van Milieudefensie te waarborgen via meerjarige begrotingsspelregels leidend tot een gezonde financiële situatie (meerjarig gezonde balans, gezonde baten en lasten en voorspelbare kasstromen). Resultierend in een sluitende begroting, waarbij de baten structureel (minimaal) gelijk zijn aan de lasten en waarbij voldoende speling is opgebouwd om tegenvallers te kunnen opvangen.

Een effectieve inzet van middelen wordt gestuurd door een goede planning- en controlcyclus. Deze cyclus start met de opstelling van jaarplannen waarin de strategische doelstellingen uit de meerjarige beleidsvisie worden vertaald naar concrete activiteiten. Per activiteit wordt de inzet van medewerkers begroot met de daarbij behorende financiële middelen. Milieudefensie wil haar middelen besteden aan haar doelstellingen en daarom is het streven het financiële resultaat rond de nul te houden.

12. BELANGHEBBENDEN

Wij vinden het belangrijk om leden, donateurs, vrijwilligers, subsidiënten, maatschappelijke bondgenoten, politici en andere belanghebbenden bij ons werk te betrekken. Daarvoor organiseren we onder meer trainingen, expertmeetings, meet-ups en andere bijeenkomsten. Door een zo divers mogelijk publiek bij ons werk te betrekken, benutten we een breder palet van inzichten en ervaringen en vergroten we onze slagkracht en invloed.

Een paar bondgenoten noemen we hier met name:

- Allereerst vakbond FNV, waarmee we sinds 2018 actief samenwerken aan klimaatrechtvaardigheid. Wij vragen 30 grote vervuilers bijvoorbeeld om hun beleid in lijn te brengen met het Klimaatakkoord van Parijs. De FNV doet hetzelfde, maar dan van binnenuit, bijvoorbeeld met de werknemers van Tata Steel.
- De Fair, Green and Global Alliance (FGG) is een samenwerkingsverband van Milieudefensie met Both ENDS, SOMO, Transnational Institute, ActionAid, Schone Kleren Campagne, The Samdhana Institute en IT for Change. Binnen het programma werken we samen met Friends of the Earth Europe, Friends of the Earth International en elk jaar met lokale milieuorganisaties uit verschillende landen.
- De Green Livelihoods Alliance (GLA) is een programma voor de bescherming van tropische bossen en de mensen die daar direct van afhankelijk zijn. Naast Milieudefensie bestaat de alliantie uit SDI (Friends of the Earth Liberia), het Filipijnse NTFP-EP, Gaia Amazonas uit Colombia en de Nederlandse organisaties

IUCN NL en Tropenbos International. In totaal werkt de GLA samen met zo'n 70 milieuorganisaties op het zuidelijk halfrond: naast Friends of the Earth International en Friends of the Earth Europe met Friends of the Earth organisaties en bondgenoten in Argentinië, Colombia, Democratische Republiek Congo, de Filipijnen, Gabon, Ghana, Indonesië, Ivoorkust, Kameroen, Liberia, Maleisië, Mozambique, Oeganda, Paraguay, Sierra Leone en Togo.

13. RELEVANTE POLITIEKE EN MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN

Wélk klimaatbeleid?

Nog niet zo heel lang geleden ging de discussie over de vraag: wel of geen klimaatbeleid. Inmiddels gaat de discussie nadrukkelijk over de vraag wélk klimaatbeleid we willen. De groeiende energiearmoede illustreert die noodzaak; inmiddels gaat het om zeker 600.000 mensen.

Het klimaatbeleid in Nederland is niet rechtvaardig: grote bedrijven en mensen met hoge inkomens krijgen subsidie, terwijl de 'onderste' helft van Nederland wordt geconfronteerd met steeds hogere kosten en energiebelastingen. Daardoor zijn veel mensen een steeds groter deel van hun inkomen kwijt aan gas en elektriciteit. Bovendien hebben juist deze mensen, die vaak in matig tot zeer slecht geïsoleerde huizen wonen, geen geld om hun huis te verduurzamen. Het gevolg is groeiende energiearmoede.

Rechtvaardig klimaatbeleid, waar Milieudefensie voor pleit, laat de vervuiler juist betalen: de zwaarste lasten liggen bij wie het kan betalen en het meest vervuilt, grote vervuilende bedrijven en mensen met hoge inkomens. Mensen met de laagste inkomens worden juist ondersteund om mee te doen aan de energietransitie.

Toenemende repressie

De groeiende druk vanuit de samenleving voor adequaat klimaatbeleid wordt beantwoord door meer repressie vanuit de partijen die de gevestigde fossiele belangen in de Tweede Kamer vertegenwoordigen. Illustratief is de motie van SGP, BBB en JA21, om extra eisen te stellen aan belangenorganisaties die rechtszaken beginnen tegen de staat.

Naarmate we dichterbij de omslag naar duurzaam komen, neemt de druk op de overheid en bedrijven toe. En, lijkt het, ook de reactie om die omslag te vertragen en de positie van maatschappelijke organisaties te ondergraven. Premier Rutte opperde naar aanleiding van de blokkadeactie van XR zelfs om de kosten op de organisatoren te verhalen. Amnesty maakt zich zorgen over de ondergraving van het demonstratierecht.

Groeiende tegenstelling politiek en samenleving

Er ontstaat een steeds grotere kloof tussen wat de samenleving wil als het om klimaat

gaat, en wat de politiek doet. De politiek vertegenwoordigt vooral de belangen van multinationals en hun aandeelhouders. De samenleving eist juist dat ook multinationals zich aan basale beschavingsnormen houden. Illustratief daarvoor zijn de spanningen rond de initiatiefwet Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen, en de weigering fossiele subsidies versneld af te schaffen.

Verkiezingen

De verkiezingen zijn gewonnen door partijen voor wie klimaatbeleid geen prioriteit is. De PVV benoemt zelfs in haar partijprogramma expliciet Milieudefensie als tegenstander tegen wie ze maatregelen wil nemen. Als de coalitie met deze partijen doorzet is naar verwachting weinig te halen in Den Haag voor organisaties zoals Milieudefensie. Dat betekent dat onze aandacht nog meer zal verschuiven naar het mobiliseren van mensen in het land.

Rol Rechter

Toenemend worden overheden en bedrijven teruggefloten door de rechter. Daardoor ontstaat discussie over de rol van rechter. Er wordt gezegd dat de rechter niet op de stoel van politiek mag zitten. Hierbij wordt aan voorbijgegaan dat de rechter bestaand beleid toepast en helemaal niet op de stoel van de politiek gaat zitten. Een deel van de politiek wil niet beperkt worden door bestaande wetgeving. Dat is een zeer zorgelijke ontwikkeling. De druk op de rechtbank zal toenemen wanneer Milieudefensie het hoger beroep van Shell wint.

Bijlage onze doelen en belangrijkste resultaten in 2023

In dit document beschrijven we in het kort ons hoofddoel voor 2023 en in hoeverre we erin geslaagd zijn om dit doel te bereiken.

Doel: alle grote vervuilers komen met een klimaatplan

De gewonnen Klimaatzaak tegen Shell heeft alles veranderd. Ook de grote vervuilende bedrijven moeten nu aan de slag. Daarom gingen we in 2023 – net als in 2022 – met het Klimaatzaakvonnis naar de grootste vervuilers van Nederland. Samen met heel veel veranderaars eisten we van elke grote vervuiler een klimaatplan.

Een klimaatplan zorgt voor het terugdringen van alle uitstoot van het bedrijf binnen de grens van 1,5 graad, zoals afgesproken in het Klimaatakkoord van Parijs. Het plan moet rechtvaardig zijn voor de inwoners van Nederland én de wereld, en het mag de biodiversiteit niet schaden.

Tegelijkertijd blijven we onze aandacht richten op Shell. Ondanks het vonnis heeft het bedrijf tot nu toe niet laten zien dat het van plan is zijn verantwoordelijkheid te nemen. Shell blijft zijn ‘fossiele koers’ vasthouden. In 2023 bleven we ook dit zichtbaar maken, zodat we met onze veranderaars druk konden zetten op Shell om met een goed klimaatplan te komen.

Indicatoren

Om te kunnen zien of we op koers liggen richting ons doel, hebben we indicatoren beschreven. Dat zijn meetbare resultaten die nodig zijn om ons doel te kunnen halen. Hieronder staan die indicatoren en in hoeverre ze behaald zijn.

Voor onze activiteiten gericht op Shell zijn dit onze indicatoren:

1. Veranderaars spreken zich uit voor een klimaatrechtvaardig plan van Shell.
2. Media-aandacht in toonaangevende kanalen brengen onze boodschap: mensenlevens worden bedreigd omdat Shell doorgaat met het veroorzaken van gevaarlijke klimaatverandering.
3. Groepen wiens stem ondervertegenwoordigd is in de klimaatbeweging werken met ons samen om de druk op Shell op te voeren.

Voor onze activiteiten gericht op de andere grote vervuilers zijn dit onze indicatoren:

1. Veranderaars spreken zich uit voor klimaatrechtvaardige plannen van grote vervuilende bedrijven.
2. Media-aandacht in toonaangevende kanalen bespreken of grote vervuilers al dan niet een klimaatrechtvaardig plan hebben.

3. Groepen wiens stem ondervertegenwoordigd is in de klimaatbeweging werken met ons samen om de druk op grote vervuilers op te voeren.
4. Bedrijven presenteren publiekelijk een klimaatrechtvaardig plan dat voldoet aan onze eisen.

Bij het activeren van veranderaars en groepen letten we specifiek op diversiteit en inclusiviteit, een onderwerp dat we extra aandacht geven in 2023. Dat zie je bijvoorbeeld terug in indicator 3, hierboven (en resultaat 3, hieronder).

Met beide sets indicatoren meten we of onze eisen worden overgenomen in het maatschappelijk debat (in de media, en doordat bedrijven, groepen en veranderaars zich ervoor uitspreken). Op die manier zetten we grote vervuilers onder druk om te zorgen voor goede klimaatplannen.

Resultaten

1. **78.000 veranderaars** hebben zich uitgesproken voor een goed klimaatplan van Shell of andere grote vervuilers. Dat deden ze door bijvoorbeeld een petitie te ondertekenen, zich aan te melden voor de klimaatmars, of geld te geven voor het hoger beroep tegen Shell. Dit is een stuk lager dan verwacht, en ook aanzienlijk lager dan het aantal veranderaars dat we vorig jaar wisten te activeren. Dit komt onder andere door aanpassingen in de campagnes in de loop van het jaar, en doordat we ons in sommige gevallen richtten op hoogdrempelige handelingsperspectieven (die minder veranderaars activeren, maar wel een hogere mate van binding creëren) in plaats van op laagdrempelige.
2. **Veel media-aandacht voor** onze boodschap over Shell of over andere grote vervuilers. **Groepen wiens stem ondervertegenwoordigd is in de klimaatbeweging werkten 11 keer met ons samen** (de verwachting was 10 keer). We werkten bijvoorbeeld met werknemers en FNV, en met een aantal groepen in ons internationale netwerk.
3. **3 vervuilende bedrijven hebben publiekelijk klimaatplannen gepresenteerd die voldoen aan onze eisen** (de verwachting was vier). Dit zijn Stellantis, BAM en PfZW.

Ook in 2024 blijven we de druk opvoeren op grote bedrijven. Shell staat daarbij speciaal in de spotlights, vanwege het hoger beroep dat dit jaar plaatsvindt.

Over Milieudefensie

WE KUNNEN NIET WACHTEN

Klimaatverandering brengt de levens van mensen overal op de wereld in gevaar. 2023 was het natste en warmste jaar ooit. Toch gebeurt er te weinig. Grote bedrijven blijven doorgaan met vervuilen. En de overheid laat ze hun gang gaan. Geeft zelfs subsidie.

Vanzelf verandert dat niet. En in je eentje begin je niet zo veel. Dat frustreert. Maar er is geen reden om te wanhopen. Want: **vervuilers zijn sterk, met z'n allen zijn wij sterker**. Met z'n allen zijn wij niet te negeren. Dan dwingen we grote vervuilers voor het klimaat te zorgen. En veranderen we de groene woorden van de politiek in groene daden.

- Dat doen we allereerst door de grootste vervuilende bedrijven samen met heel veel mensen onder druk te zetten, zodat ze een klimaatplan maken en uitvoeren. Doen ze dat niet, dan lopen ze het risico dat wij – jij, een heleboel andere mensen net als jij, en Milieudefensie – ze voor de rechter dagen.
- En dat doen we verder door met z'n allen de overheid onder druk te zetten, zodat ze stoppen met het subsidiëren van deze bedrijven en een klimaatplan verplicht stellen.
- Met het geld dat zo wordt uitgespaard kan de overheid iedereen helpen verduurzamen. Ook huurders en de mensen die daar zelf het geld niet voor hebben.

Zo neemt iedereen verantwoordelijkheid en zorgen we voor duurzame oplossingen voor écht iedereen. Wij noemen dat klimaatrechtvaardigheid. **Doe je mee?**

We kunnen niet wachten

DIVERSITEIT, INCLUSIVITEIT EN INTERSECTIONALITEIT (DI&I) IN 2023

Eind 2021 is het visiestuk 'Diversiteit, Inclusiviteit & Intersectionaliteit' vastgesteld door de directie. Hiermee rondde de werkgroep DI&I haar werkzaamheden af. De verantwoordelijkheid voor het beleid en het werken aan DI&I is belegd bij de directie en de leden van het management team.

In 2023 is DI&I voor het tweede opeenvolgende jaar benoemd als innovatiefocus. Dit betekent dat dit hét onderwerp is waarop we als organisatie willen versnellen, stappen willen zetten richting een inclusieve en diversere werkorganisatie en vereniging.

Iedere afdeling heeft voor 2023 doelen en resultaten benoemd voor het werken aan DI&I. Hierbij is oog voor samen leren, samen werken aan een inclusieve organisatiecultuur, met respect voor het feit dat iedere medewerker op een persoonlijk ontwikkelingspad zit en andere leerdoelen heeft.

Hieronder benoemen we een aantal activiteiten die we organisatiebreed en binnen de afdelingen hebben gedaan.

Organisatiebreed

- Iedere nieuwe medewerker volgt de introductie cursus DI&I. Deze interne training van 1 dag zorgt voor een gedeeld kennisniveau van de begrippen.
- Externe lezing van schrijver Mounir Samuel. Mounir gaf ons een presentatie waarin hij de intersecties van Klimaatrechtvaardigheid en DI&I bij elkaar brengt. Hij focust expliciet op de waarden en woorden om Milieudefensie daadwerkelijk 'diversvaardig' te maken en ons in staat te stellen uit onze eigen bubbel te breken en werkelijk een representatie te vormen en te zijn van de Nederlandse bevolking in bredere zin (en daarbuiten).
- Alle afdelingen presenteerden in januari waarmee ze bezig zijn op dit thema, om collega's van andere afdelingen te informeren en te inspireren.
- Aansluitend waren er lezingen en workshops over thema's zoals neurodiversiteit en herkennen van je privileges.
- Iedere afdeling heeft een eigen DI&I-ambassadeur. Een medewerker die fungeert als vraagbaak voor collega's en aanjager is voor het afdelingshoofd op het gebied van DI&I.

Communicatie & Fondsenwerving

- Onze woordvoerders zijn getraind door externe mediatrainers met het oog op inclusievere woordvoering.
- We hebben een DI&I helpdesk gemaakt met handleidingen over diversvaardig en inclusiever communiceren en werken. Ook is er een plan voor omgaan met online haat.
- We hebben samen met onze leveranciers, zoals bijvoorbeeld onze telemarketing- en straatwervingsbureaus, bekeken hoe ook hun DI&I beleid aangevuld kan worden.
- Eindredacteuren zorgen voor inclusieve communicatie in BI niveau.
- De toegankelijkheid van de website is verder geoptimaliseerd
- Samen met onze straatwervingsbureaus hebben we stappen gezet naar meer diversere wervingsteams.

Ondersteuning

- Vervolgonderzoek naar diversiteit en inclusiviteit in de werkorganisatie
- We hebben een 'checklist inclusieve evenementen' ontwikkeld, die we inmiddels aanbieden aan iedereen in de organisatie die wel eens events organiseert.
- Er is een stiltekamer ingericht voor moment van stilte of gebed, of kolven.
- Veganistische lunch wordt 2 keer per week aangeboden, dit versterkt de gezamenlijkheid in de organisatie

Bewegingsopbouw

- We streven naar voor iedereen toegankelijke locaties voor onze evenementen en bijeenkomsten.
- We creëren meer diversiteit bij ledenbijeenkomsten
- In de instapcursus voor nieuwe veranderaars vertellen wij het verhaal over klimaatrechtvaardigheid (KRV) en benadrukken we het belang van een inclusieve en diverse beweging.
- Communicatie met veranderaars doen we op BI niveau.

Milieudefensie Jong

- We hebben onderzoek laten doen door Ipsos naar klimaatstress onder jongeren.

- We hebben klimaatkringen georganiseerd waarbij we in gesprek gaan over het omgaan met klimaatstress.

Programmabureau Internationale Samenwerking (PBIS)

DI&I-werk is door de component van genderwerk ingebed in de 2 internationale programma's, wat betekent dat het onderdeel is van de verandertheorie, de doelen en daarmee van de acties van de 2 allianties die deze programma's uitvoeren. 3 van de 4 zuidelijke FoE-partners onder GLA heeft het gender action plan met Milieudefensie gedeeld.

Inhoud & Lobby

- We hebben ons aangesloten bij WO-MEN, het gender platform waardoor we onze kennis op gender en hoe dit speelt binnen het klimaatdebat kunnen vergroten en onze lobby, campagnes en onderzoeken met deze lens kunnen versterken. Daarnaast brengt dit ons ook diversere bondgenoten.
- Panel discussie georganiseerd tijdens conferentie Feministisch Buitenland Beleid over feministische handel en investeringsverdragen, in samenwerking met FGG partners. Hiervoor schreven we ook een beleidspaper waarin principes over feministische aanpak van handel en investeringsverdragen worden uitgelegd en concrete aanbevelingen worden gedaan. Zie hier: https://en.milieudefensie.nl/news/fgg_reimagining-trade-and-investment-through-a-feminist-lens.pdf

SERVICELIJN IN 2023

In 2023 handelden we 2.150 telefoontjes en 34.270 mails af. Ook kwamen er 37 papieren brieven binnen. We gaven informatie over campagnes en acties van Milieudefensie en beantwoordden vragen over het lidmaatschap.

In drukke tijden kon het even duren, maar de Servicelijn streefde ernaar dat een vraag binnen 3 dagen werd beantwoord.

KLACHTEN 2023

In totaal kwamen er in 2023 zo'n 103 klachten binnen, die we allemaal naar tevredenheid afhandelden. Meestal was het meer een kritische opmerking dan echt een klacht.

De meeste klachten gingen over onze werving. Werving voor financiële steun is erg belangrijk voor Milieudefensie. Dat er klachten over binnenkomen is begrijpelijk. Gelukkig gaat het meestal over de werving zelf en niet zozeer over de inhoud van de gesprekken of de toon van het giftverzoek.

Straatwerving

De gesprekken op straat werden over het algemeen als positief ervaren. De meest gehoorde opmerking blijft dat mensen liever een eenmalige gift geven. Toch kozen we ervoor om in te zetten op een doorlopend lidmaatschap, wat in de communicatie soms niet helemaal goed overkwam. Mensen die daarover contact met ons opnamen legden we uit hoe het zit. Ook bespraken we dit met onze straatwerwers.

Telemarketing

Telemarketing heeft in 2023 tot dezelfde opmerkingen als eerdere jaren geleid: eerder het feit dat men gebeld wordt, dan dat er inhoudelijk over het gesprek geklaagd is. Vooral het aantal keren dat mensen gebeld worden is een reden om bij ons een klacht in te dienen. In 2023 hebben we een pilot gedaan met een nieuwe manier van werven namelijk via sms. Dit leverde wat extra klachten over teveel bel-pogingen. Men kan zich hier echter altijd voor afmelden bij de Servicelijn.

Er zijn afgelopen jaar helaas wat technische storingen in het telefoonverkeer geweest. Hierdoor werd af en toe de verbinding verbroken, hetzij tijdens een gesprek, hetzij bij het opnemen van de telefoon.

Bij geen gehoor laat Milieudefensie een bericht achter met een telefoonnummer waar mensen zich kunnen afmelden om gebeld te worden. Hierdoor is het melden van een klacht over het gebeld worden makkelijker gemaakt. En kunnen we op een makkelijke manier verdere irritatie voorkomen.

De wachttijd bij het telefonisch opzeggen liep helaas bij pieken ook wat op, wat tot logische irritatie heeft geleid. Men kan ons ook altijd een mail sturen voor het opzeggen van de steun. Daar wordt gebruik van gemaakt, met daarbij de opmerking dat de telefonische wachttijd te lang was.

INTERN MILIEUBELEID

Lees meer over de eigen milieuprestaties van Milieudefensie.

We zijn zuinig met energie

Milieudefensie gebruikt uitsluitend groene stroom. We verwarmen ons kantoor alleen nog maar elektrisch en verbruiken dus geen gas meer. Ook maken we alleen gebruik van ledverlichting.

We reizen groen

Voor woon-werkverkeer wordt alleen gebruik gemaakt van de fiets of het openbaar vervoer. Voor dienstreizen houdt Milieudefensie zich aan de Travel policy van Friends of the Earth Europe. Dat betekent dat alle bestemmingen die binnen 8 uur per trein bereikbaar zijn, ook per trein worden afgelegd (en dus niet per vliegtuig).

We compenseren onze uitstoot

Milieudefensie compenseert verder haar CO₂-uitstoot door koolstofcredits te kopen bij Hivos, waarmee we de Cambodian National Biogas Programme ondersteunen.

We gebruiken zuinige laptops en Open Source software

Nieuwe laptops kopen we refurbished in. Deze zijn van hoge kwaliteit en gaan daardoor langdurig mee. Deze installeren we met Open Source Software wat de levensduur verder vergroot door lagere systeem eisen. We gebruiken zo min mogelijk printers en andere apparatuur en houden rekening met het energieverbruik. In de printers gebruiken we 100% recycled papier. Oude apparatuur wordt recycled, de opbrengst gedoneerd aan een goed doel.

We gebruiken voor vrijwel al onze servers milieuvriendelijke cloud oplossingen. De aanbieder hiervan plaatst servers in gebouwen waar de warmte van de apparatuur direct wordt ingezet voor de warmwatervoorziening voor de gebruikers van het gebouw. Daarnaast werken de servers op groene stroom.

We bankieren verantwoord

Verantwoord bankieren staat volop in de belangstelling. Als milieuorganisatie die banken aanspreekt om het beter te doen, nemen we daarin zelf uiteraard ook onze

verantwoordelijkheid. We beleggen niet en regelen onze bankzaken bij twee duurzame banken, de Triodosbank en de ASN Bank. Onze giftenrekening is sinds april 2016 ondergebracht bij de Triodosbank.

ONZE VERANDERMAGT

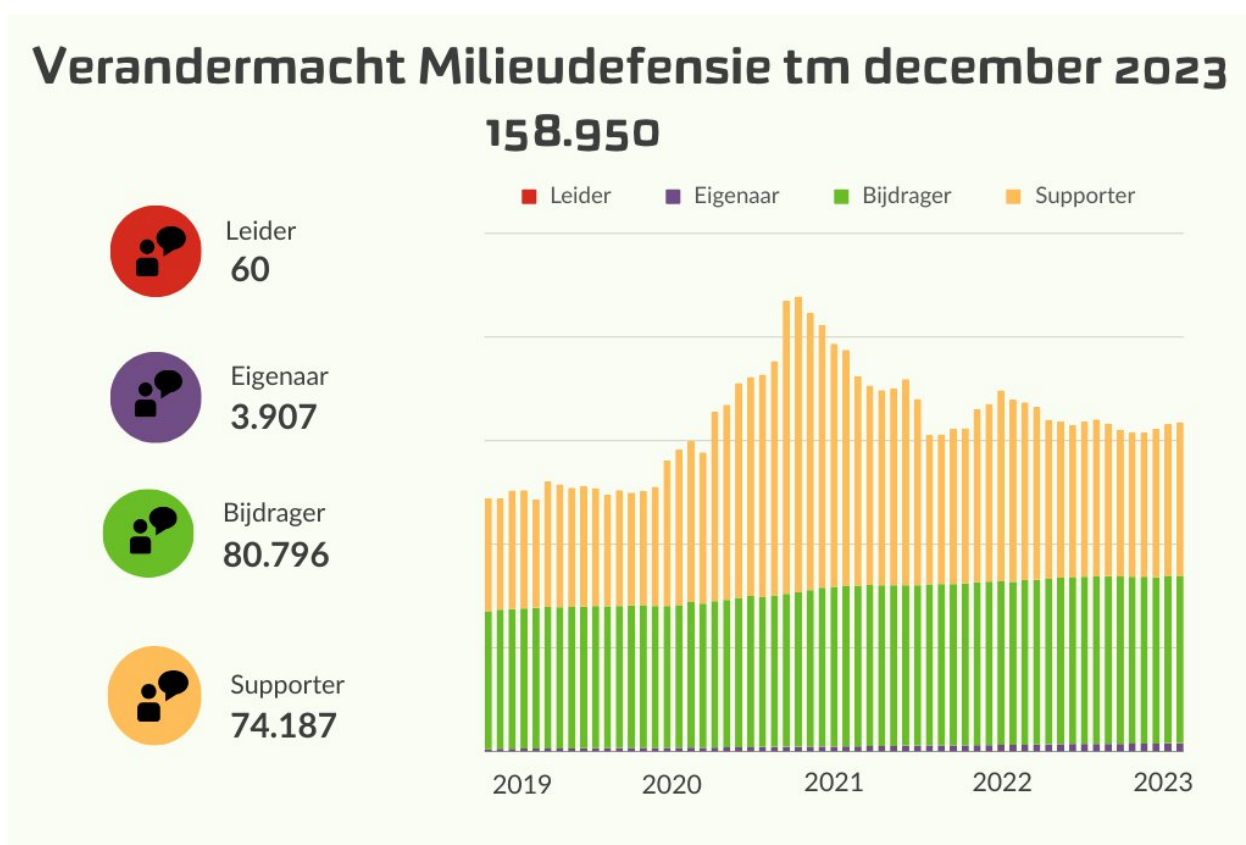
Hoeveel mensen hebben in 2023 meegedaan met de activiteiten van Milieudedefensie?

Waar staan we?

Even het verleden oprfrissen. Om een beter beeld te krijgen van hoeveel mensen Milieudedefensie steunen hebben we in 2019 het begrip 'Verandermacht' geïntroduceerd. Dat zijn de mensen die ons in de afgelopen 12 maanden met tijd of geld hebben gesteund. We maken daar ook nog een onderverdeling in, van mensen die ons heel actief ondersteunen tot mensen die incidenteel steunen, door bijvoorbeeld een petitie te ondertekenen, of met een losse donatie. Die onderverdeling noemen we betrokkenheidsniveaus.

Op 1 januari 2023 stond de teller van de verandermacht op 166.357, een jaar later, op 1 januari 2024 op 158.950.

Over heel 2023 genomen is de grootte van de Verandermacht dus licht gedaald. Wat we over de jaren duidelijk zien is dat er een grotere variatie is in het aantal mensen dat ons incidenteel steunt, ten opzichte van mensen die ons structureler steunen.

Is die schommeling zorgelijk?

Die schommeling is in de lijn der verwachting. Mensen tellen 12 maanden mee in de Verandermacht. Als iemand een jaar geleden instroomde, en daarna niet meer actief was, dan stroomt die persoon automatisch weer uit de verandermacht.

Veel van de petitietekenaars laten geen contactgegevens achter, waardoor wij ze niet meer direct kunnen informeren over wat we allemaal doen en bereiken. Dan is het voorstelbaar dat deze mensen niet op de hoogte zijn dat ze weer opnieuw met ons mee kunnen doen.

Het aantal mensen dat ons structureel steunt (Bijdragers en Eigenaren) blijft stabiel. En dat is goed nieuws, deze groep zal ons ook in 2024 weer steunen, om samen met ons de klus te klaren.

Veel van de mensen die ons structureel gaan steunen als Bijdrager, komen eerst als Supporter met ons in contact. We hebben baat bij een grote groep Supporters in de verandermacht. Als die te klein wordt zal de verandermacht op termijn kleiner worden. Om draagvlak aan te tonen, en om betrokken structurele Bijdragers te vinden hebben we een grote groep Supporters nodig.

Hoe nu verder?

De verandermacht is en blijft een mooie indicator: hoeveel mensen zijn actief in onze beweging. En het geeft bovendien een globaal beeld in welke mate mensen betrokken zijn bij ons werk: eenmalig of juist structureel, of bijvoorbeeld juist heel intensief in tijd. Het geeft ons ook de kans deze mensen te benaderen op een manier die beter past bij hun mate van betrokkenheid.

SOCIAAL BELEID

Milieudefensie stelt eisen aan haar sociaal beleid. Ons sociaal beleid is gebaseerd op de onderstaande uitgangspunten.

1. We streven naar een optimale rechtspositie voor onze medewerkers.
2. Onze arbeidsvoorwaarden zijn gericht op de nu geldende wet- en regelgeving.
3. De arbeidsvoorwaarden sluiten aan bij het doel, de werkwijze en cultuur van Vereniging Milieudefensie.
4. We spelen in op maatschappelijke ontwikkelingen als ons sociaal beleid daar beter en effectiever van wordt.
5. We streven naar een personeelsbeleid en een medewerkersbestand dat past bij de maatschappelijke ontwikkelingen en demografische verhoudingen in Nederland.
6. We bouwen aan een werkcultuur waar iedereen zich welkom en gezien weet en zich veilig voelt. We gaan meer medewerkers in dienst nemen uit doelgroepen die op dit moment weinig vertegenwoordigd zijn en kijken bij het samenstellen van de teams naar diverse kwaliteiten die elkaar aanvullen en versterken

De meeste medewerkers van Milieudefensie werken parttime, maximaal 0,8 fte. De organisatie wil dat medewerkers tijd overhouden voor andere rollen, bijvoorbeeld in het gezin, als vrijwilliger of bij andere maatschappelijke organisaties.

Salarissen

Milieudefensie kent een plat loongebouw. Milieudefensie heeft er bewust voor gekozen aan de onderkant van het loongebouw relatief hoog te waarderen en aan de bovenkant relatief laag. Deze uitgangspunten zijn opnieuw vastgesteld bij het actualiseren van het loongebouw in 2017.

In 2022 heeft Milieudefensie een benchmark onderzoek laten uitvoeren door de Human Capital Group, waaruit bleek dat de salarissen nog altijd overeenkwamen met de in 2017 geformuleerde uitgangspunten. In 2023 hielden we deze uitgangspunten opnieuw tegen het licht en stelden we de uitgangspunten vast voor het nieuwe functiehuis en beloningsbeleid, dat in de loop van 2024 wordt ingevoerd.

Het laagst uitbetaalde bruto jaarsalaris bedroeg in 2023 niet minder dan € 31.188,- en het hoogste bruto jaarsalaris binnen het loongebouw van Milieudefensie niet meer dan € 94.500 bij een aanstelling van 1,0 fte.

Bezoldiging directie-bestuur

Milieudefensie is aangesloten bij Goede Doelen Nederland. Sinds 2005 heeft Goede Doelen Nederland een beloningsregeling voor directeuren. Deze regeling is gebaseerd op de - door de commissie Wijffels opgestelde - Code Goed Bestuur voor goede doelen en houdt onder meer rekening met de omvang en complexiteit van de organisatie. Meer informatie over de directeurssalarissen van Goede Doelen in Nederland is te vinden op de [website van Goede Doelen Nederland](#).

De directie van Milieudefensie bestaat uit twee directeur-bestuurders, t.w. de heer Donald Pols, in dienst sinds 1 december 2015, en mevrouw Laan van Staalduinen, in dienst sinds 1 oktober 2022.

In 2023 werkte de heer Donald Pols 37,5 uur in de week (1 fte) tegen een "beloning plus belastbare onkostenvergoedingen" van € 111.481,-. Met een "beloning betaalbaar op termijn" van € 22.318,- is de totale bezoldiging over 2023 €133.799,-.

Mevrouw Laan van Staalduinen werkte in 2023 eveneens 37,5 uur in de week (1 fte) tegen een "beloning plus belastbare onkostenvergoedingen" van € 108.982,-. Met een "beloning betaalbaar op termijn" van € 26.948,- is de totale bezoldiging over 2023 € 135.930,-.

De bezoldiging van de beide directie-bestuurders valt ruimschoots binnen de Wet Normering Topinkomens en is aanzienlijk lager dan het maximum dat geldt voor een goede doelen organisatie van de omvang en complexiteit van Milieudefensie.

Vrijwilligersvergoedingen

Vrijwilligers bij Milieudefensie ontvangen een vergoeding voor reëel gemaakte onkosten. Vrijwilligers kunnen daarnaast tweemaal per week gratis gebruik maken van een veganistische lunch.

Een beperkte groep vrijwillige trainers voor het project Fair Future Generators ontving daarnaast een vrijwilligersvergoeding van € 30 per gegeven training. Dit is inclusief het volgen van een train de trainer, voorbereiding voor het geven van de training, evaluatie en reistijd.

Sinds de opheffing van Jongeren Milieu Actief (JMA) als zelfstandige organisatie in de zomer van 2022 maken zij als Milieudefensie Jong deel uit van Vereniging Milieudefensie. De vijf voormalige vrijwillige JMA bestuursposities zijn in 2023

vervangen door vijf betaalde posities als Trainee Organizer, elk op basis van 0,4 fte (15 uur per week). Deze trainees krijgen een aanstelling voor een jaar, die maximaal één keer met een jaar kan worden verlengd.

Vertrouwenspersoon

Vereniging Milieudefensie en haar werkorganisatie hebben beleid en maatregelen die er in samenhang voor zorgen dat we een integere en betrouwbare organisatie en vereniging zijn. Dat geldt zowel binnen de vereniging en de werkorganisatie als in ons contact met de buitenwereld. Milieudefensie biedt niet alleen aan medewerkers van de organisatie, maar ook aan leden en actieve vrijwilligers van de vereniging de mogelijkheid om contact op te nemen met een externe vertrouwenspersoon.

De Gedragscode van Vereniging Milieudefensie omvat drie gedragscodes:

1. Voor de leden van de vereniging.
2. Voor iedereen die namens en samen met Milieudefensie activiteiten uitvoert.
3. Voor de medewerkers van de werkorganisatie.

De gedragscode voor medewerkers van de werkorganisatie maakt deel uit van onze arbeidsvoorwaardenregeling. Voor medewerkers beschikt Milieudefensie naast een externe vertrouwenspersoon ook over een interne vertrouwenspersoon.

SOCIAAL JAARVERSLAG 2023

Milieudefensie werkt aan een duurzaam en eerlijk Nederland. Dat doen we al meer dan 50 jaar met succes. Als onafhankelijke milieuorganisatie zijn we bondgenoot van iedereen die daaraan wil bijdragen. Samen zorgen we dat overheden en bedrijven veranderen.

Milieudefensie vindt het belangrijk om eisen te stellen aan het sociaal beleid van de eigen organisatie. Dat zie je terug in de beperkte salarisverschillen en de aandacht die we besteden aan onderwerpen als verbinding en persoonlijke effectiviteit, maar ook integriteit, diversiteit en inclusiviteit.

Diversiteit

De gemiddelde leeftijd van onze medewerkers is in de afgelopen jaren licht gedaald, van 43 jaar in 2018 naar ruim 40 jaar in 2023. Bij Milieudefensie werkten gedurende het jaar 2023 in totaal 101 vrouwen, 59 mannen en 5 medewerkers die zich niet als man of vrouw identificeren.

In- en uitstroom

Mede door het aantrekken van externe gelden in 2023 is de formatie van Milieudefensie het afgelopen jaar flink gegroeid. In 2023 vertrokken 18 medewerkers. Er kwamen 48 nieuwe medewerkers bij. Op 31 december 2023 bedroeg de formatie 147 personen (115,84 fte).

Aantal medewerkers in 2023 (totaal over het gehele jaar)

Betaalde medewerkers met vast contract: 100

Betaalde medewerkers met contract voor bepaalde tijd: 65

Kantoorvrijwilligers: 19

Stagiaires: 11

Salarissen

Sinds 2014 is het mogelijk om fulltime te werken. Eind 2023 hadden 18 medewerkers een contract op basis van fulltime.

Het laagste brutosalaris (schaal 1, trede 1) in 2023 bedroeg (bij een fulltime dienstverband) € 2.599,- per maand. In 2023 zaten er geen medewerkers in schaal 1, trede 1.

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim lag in 2023 op 4,82%. In 2022 was dit 5,48%. Ten opzichte van vorig jaar is dus sprake van een lichte daling.

Opleidingen

In 2023 werd een aantal organisatiebrede trainingen aangeboden gericht op het verbeteren van de onderlinge samenwerking en voorkoming van langdurige uitval. Evenals in vorige jaren moedigden we alle medewerkers aan om de training *Verbindende Communicatie van Ai-Opener* te volgen, die organisatiebreed twee keer werd georganiseerd. Daarnaast boden we in het najaar van 2023 het Focus Traject aan van *Ruststokers*.

De totale opleidingskosten voor 2023 waren begroot op €135.000,-. Evenals in 2022 was dit bedrag gebaseerd op 2% van de loonsom die is begroot. Van dit bedrag was € 63.000 gereserveerd voor individuele opleidingsbehoeften van medewerkers en € 73.000 voor de hierboven genoemde organisatiebrede trainingen. Het beschikbare budget is bijna volledig besteed.

Veiligheid

Milieudefensie heeft 7 bedrijfshulpverleners (BHV'ers), waaronder een Hoofd BHV, die onveilige situaties zoals brandgevaar en geblokkeerde nooduitgangen signaleren en het pand kunnen ontruimen bij brand. Een aantal BHV'ers heeft een EHBO-diploma. Zij werken nauw samen met de BHV 'er van onze onderhuurder Friends of the Earth International en nemen ook de ontruiming van de andere onderhuurder, SIT, voor hun rekening.

Inspraak medewerkers

De medewerkers van Milieudefensie voelen zich over het algemeen zeer betrokken bij hun werk. Die betrokkenheid is terug te zien in het aantal medewerkers dat zich ook buiten kantooruren inzet voor Milieudefensie of die meedoen met acties en manifestaties. Over zaken die het werk en de organisatie aangaan, willen medewerkers meepraten. Formeel gebeurt dat via de Ondernemingsraad. Ook is er in het reguliere overleg ruimte voor inbreng. Tijdens bijeenkomsten worden medewerkers geïnformeerd over nieuwe plannen en ontwikkelingen en is er ruimte voor vragen en opmerkingen.

Ondernemingsraad

Milieudefensie heeft een Ondernemingsraad (OR) die de belangen van het personeel en de organisatie als geheel behartigt. In 2023 bestond de OR uit 7 leden.

De OR hield zich het afgelopen jaar bezig met de voorbereidingen op de aankomende verhuizing en het nieuwe functie- en loongebouw. Andere onderwerpen waren onder meer de aanpassing van de reiskostenregeling en de gevolgen van de prijsindex op de salarissen.

VERSLAG INTEGRITEIT 2023

RI&E en Plan van Aanpak

In 2023 is er een Risico Inventarisatie en Evaluatie (RI&E) gedaan door onze Arbodienst de Witte Raaf. Er was grote betrokkenheid en 88 medewerkers hebben bijgedragen aan de evaluatie van onder andere het welzijn, de integriteit en sociale veiligheid binnen de organisatie. Uit de RI&E is een aantal punten gekomen ter verbetering die het huidige integriteitssysteem en de sociale veiligheid zullen versterken.

Veel punten zijn al opgepakt en uitgevoerd, waaronder het aanstellen van een preventiemedewerker Arbo en integriteitscoördinator: die is begonnen per 1 januari 2024. Verder is er een raamovereenkomst afgesloten met Governance & Integrity om Milieudefensie te ondersteunen bij meldingen, vraagstukken en het morele leerproces, waaronder het evalueren van de huidige meldprocedures in het licht van de nieuwe Wet Klokkenluiders.

In 2023 werd tevens een update van de Gedragcode voor leden van de Vereniging, medewerkers en voor Veranderaars van Milieudefensie van kracht. Deze moet en zal regelmatig een update krijgen wanneer wet- en regelgeving vernieuwen om actueel te blijven.

Incidenten

In 2023 was er de afronding van een advies van de geschillencommissie, waarbij het bestuur heeft gehandeld naar een voorval tijdens een ALV in 2022. Daar is een melding tegen het bestuur uit voort gekomen. Op basis van vooronderzoek in lijn met de meldprocedure is gebleken dat er geen sprake was van een (vermoeden van) integriteitsschending en is de melding afgedaan met een gesprek tussen betrokkenen.

Ook in 2023 is de integriteitsadviseur regelmatig benaderd door medewerkers en leidinggevenden voor raad en advies in verschillende situaties. Dit blijft een belangrijk en waardevol onderdeel van de rol, omdat daarmee indien nodig snel en pro-actief maatregelen genomen kunnen worden om daadwerkelijke integriteitsschendingen te voorkomen.

De thema's die herhaaldelijk terugkomen in gesprekken met medewerkers en leidinggevenden gingen regelmatig over besluitvorming, het samenwerkingsmodel van de organisatie en hangen onder andere samen met het proces in de organisatie

om diverser en inclusiever te worden. DI&I was in 2022 voor het eerst innovatiefocus in het beleid van Milieudefensie en was dit in 2023 wederom, nadat dit ook in de RI&E naar voren kwam als aandachtspunt.

Vrijwel iedereen die betrokken is bij het werken aan en actievoeren voor klimaatrechtvaardigheid is zeer gemotiveerd, zowel professioneel als persoonlijk. Deze grote betrokkenheid leidt in de praktijk soms tot conflicten, meningsverschillen en een verzwaarde psychosociale arbeidsbelasting.

Vooruitblik op 2024

In 2024 zullen de openstaande punten uit de RI&E opgepakt worden, waaronder dat er een verdiepend onderzoek gestart zal worden naar psychosociale arbeidsbelasting en werklast. Verder zullen de gedragscodes en de meldprocedure een update krijgen om te voldoen aan de nieuwe wet en regelgeving.

Om het moreel kompas van medewerkers en leidinggevenden te onderhouden en te versterken zal er meer aandacht zijn voor het omgaan met professionele dilemma's in het werk en het omgaan met en leidinggeven aan inclusiviteit. Over deze onderwerpen zullen onder andere workshops aangeboden worden door een externe expert. Dit wordt onderdeel van een versterkte visie op het morele leerproces van de organisatie.

Verslag vertrouwenspersonen 2023

Milieudefensie werkte in 2023 met 2 vertrouwenspersonen: een interne en een externe. In totaal hebben in 2023 16 medewerkers met de vertrouwenspersonen gesproken over ervaren ongewenst gedrag of integriteitsschendingen. Dat is aanzienlijk meer dan een jaar eerder (toen ging het om 6 medewerkers).

Naar aanleiding van de rapportages van de vertrouwenspersonen is in 2024 een overleg gepland met de directie, de integriteitsadviseur en P&O. Dan wordt gekeken naar patronen en eventueel te nemen, aanvullende, maatregelen.

De huidige interne vertrouwenspersoon treedt in het voorjaar van 2024 na 4 jaar terug en wordt opgevolgd door 2 nieuwe interne vertrouwenspersonen.

Verslag privacy officer 2023

In 2023 is onze privacy officer verder bijgeschoold om de laatste ontwikkelingen te volgen, en de persoonsgegevens bij Milieudefensie zo zorgvuldig mogelijk te gebruiken en beschermen. Ons privacy statement is bijgewerkt zodat het weer aansluit bij alle interne en externe ontwikkelingen. Er is een beperkt aantal heel kleine

data lekken geweest, die indien nodig ook bij de Autoriteit Persoonsgegevens zijn gemeld. Het betrof steeds ongevoelige data van een klein aantal mensen. De oorzaak betrof menselijke fouten, de systemen bij Milieudefensie zijn goed beschermd. Eind 2023 was er een uitgebreide penetratietest op onze systemen die dit bevestigde: we hebben de test met vlag en wimpel doorstaan. En we hebben de kans gegrepen om met de resultaten de bescherming van onze systemen en persoonsgegevens nog beter te beschermen.

De grootste uitdaging is en blijft om intern met teams af te spreken hoe we met persoonsgegevens om gaan. Hoe bewaken we de privacy van onze leden voldoende, terwijl teams met allerlei efficiënte moderne automatiseringstechnieken hun doelstellingen nog beter kunnen bereiken, maar wat soms mogelijk een inbreuk is op de privacy rechten van mensen.

WAT DOET MILIEUDEFENSIE AAN RISICOMANAGEMENT?

Reputatierisico's

Veel activiteiten van Milieudefensie spelen zich af onder het vergrootglas van de media. Een verkeerd gelopen actie of een onterechte beschuldiging aan het adres van een bedrijf, kan funest zijn voor onze reputatie en financiële positie. Om dergelijke risico's zo veel mogelijk uit te sluiten, neemt Milieudefensie onder andere het volgende in acht:

- We communiceren eerlijk en open; we streven onze doelen in alle openheid na.
- Bij het naar buiten brengen van belastende feiten over bedrijven of instellingen staan bronvermelding en de controle van bronnen voorop.
- We investeren in een optimale relatie met de media.

Issuemanagement

Als er – ondanks alle voorzorgsmaatregelen, ingebouwde controlemechanismen en een open houding – toch iets misgaat, roept Milieudefensie een issueteam bijeen. Het issueteam bepaalt welke maatregelen we nemen en hoe hier over naar buiten te treden. Is de situatie ontstaan door een fout van Milieudefensie, dan draaien we niet om de feiten heen. We geven onze fout publiekelijk toe en proberen de schade te herstellen.

Financiële risico's

Milieudefensie gebruikt haar inkomsten om activiteiten te financieren. Om de continuïteit van deze activiteiten te waarborgen, streeft Milieudefensie altijd diversiteit in haar geldbronnen na. Om financiële risico's in de toekomst verder te beperken, willen we een gezonde balans tussen inkomsten uit subsidies en inkomsten fondsenwerving. Met een efficiënte werkorganisatie, meer focus en effectiviteit verwacht Milieudefensie financiële tegenslagen in de toekomst te voorkomen. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in het Algemeen Beleidsplan 2016-2025.

Continuïteitsreserve

De organisatie is de laatste jaren fors gegroeid wat gepaard gaat met een toename van de risico's. Daarom is meer aandacht besteed aan risicomanagement en is een uitgebreide risicoanalyse opgesteld inclusief beheersmaatregelen. Er zijn 15 risico's

geïncventariseerd, waarvan de 3 meest omvangrijke betrekking hebben op mogelijke imagoschade, tegenvallers in de baten en gevolgen van potentiële incidenten. De Continuïteitsreserve dient als buffer voor de in kaart gebrachte bedreigingen en om zeker te stellen dat de vereniging in de toekomst aan haar verplichtingen kan blijven voldoen. Uit de risicoanalyse volgt een benodigde omvang van ruim € 3,9 miljoen. Als extra check is gekeken of de omvang van de reserve voldoende is om 50% van de structurele uitvoeringskosten te dekken in 2024. Dat is het geval. De risicoanalyse vindt jaarlijks plaats en wordt gedurende het jaar periodiek voorzien van een update.

Compliance: CBF en Code Wijffels

Betrouwbaarheid en transparantie zijn belangrijk voor Milieudefensie. De naleving van wetten en regelgeving is vanzelfsprekend. Milieudefensie voldoet aan de normen van het keurmerkcertificaat van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF).

De Code Wijffels (code voor Goed Bestuur bij fondsenwervende Goede Doelen Organisaties) is per 1 januari 2007 verplicht voor alle bij Goede Doelen Nederland aangesloten organisaties. Deze code maakt onderdeel uit van het CBF-keurmerk.

Milieudefensie heeft zich in 2013 aangesloten, onderschrijft de code en voldoet volledig aan de eisen.

JAAARREKENING 2023

1.1 Hoofdlijnen

De begroting 2023 is op 1 november 2022 vastgesteld door het bestuur en op 10 december 2022 goedgekeurd door de Algemene Leden Vergadering. Het begrote financiële saldo was € 30.000.

De gerealiseerde baten zijn € 39.423.343, dit is € 9.397.606 meer dan het begrote bedrag van € 30.025.737. De gerealiseerde lasten zijn € 26.318.570 en dit is € 3.677.291 minder dan het begrote bedrag van € 29.995.737.

De substantiële toename van de baten wordt veroorzaakt door een toezegging van de Waverley Street Foundation om in de jaren 2023-2024-2025 een bijdrage van USD 15.000.000, USD 5.000.000 per kalenderjaar, te doneren als bijdrage aan de doelstellingen van Vereniging Milieudefensie. De regelgeving inzake jaarverslaggeving RJ-650 schrijft voor dat het hele bedrag van de toezegging dient te worden verantwoord op het moment dat er zekerheid is dat je daar recht op hebt cq. aanspraak op kunt maken. In dit geval dient het toegezegde bedrag verantwoord te worden op basis van het toerekening principe en niet op basis van de kasstromen. In 2023 is het jaarbedrag ad USD 5.000.000, EUR 4.590.104, ontvangen. De toezegging voor de jaren 2024 en 2025 worden in die jaren ontvangen, maar is als bate in boekjaar 2023 verantwoord. Het niet bestede deel van deze baten is als bestemmingsreserve opgenomen, deze dient als dekking van voorziene lasten in de komende jaren.

Inclusief het saldo financiële baten en lasten (ontvangen rente) van € 3.189 sluit Milieudefensie het jaar af met een positief financieel resultaat voor bestemming van € 13.107.962. Dit resultaat is grotendeels te danken aan bovenstaande Waverley bijdrage, per saldo een bedrag van € 13.649.604 (waarvan € 9.059.500 wordt ontvangen in de jaren 2024 en 2025).

De mutaties van de bestemmingsreserves en -fondsen waren begroot op € 30.000. De totale mutatie van de bestemmingsreserves en -fondsen bedraagt als gevolg van de bijzondere bate € 13.107.962.

De verdeling is als volgt:

€ 11.212.111 wordt toegevoegd aan de bestemmingsreserve Klimaatzaken,

€ 963.857 wordt toegevoegd aan de bestemmingsreserve Huisvesting,

€ 1.000.000 wordt toegevoegd aan de continuïteitsreserve,

de mutatie in overige bestemmingsreserves en -fondsen bedraagt € -68.006.

Het totale bedrag wordt ten laste van het financieel resultaat voor bestemming gebracht.

Het onderliggende financieel resultaat uit de normale activiteiten (dus exclusief de toekomstig te ontvangen bedragen van Waverley Street Foundation) van Milieudefensie in 2023 bedraagt € 4.048.462. Dit batig saldo wordt met name veroorzaakt door de Waverley bijdrage voor het jaar 2023, in combinatie met de vertraging in de uitvoering van een aantal activiteiten, zoals uitstel hoger beroep Shell van oktober 2023 naar april 2024 en een latere start van het People Power project.

Baten van fondsenwerving (+ € 644.900 t.o.v. realisatie 2022)

Milieudefensie is voor een belangrijk deel afhankelijk van de bijdragen van leden en donateurs. Deze inkomsten zorgen ervoor dat de organisatie onafhankelijk kan blijven opereren om onze missie, een duurzame en rechtvaardige wereld voor iedereen, te realiseren. Leden en donateurs van Milieudefensie worden op verschillende wijzen geïnformeerd over en betrokken bij activiteiten van Milieudefensie.

De gerealiseerde baten uit fondsenwerving zijn € 8.983.310 en deze zijn t.o.v. de realisatie van 2022 van € 8.338.410 met € 644.900 gestegen; een stijging van 7,7%.

De contributies zijn toegenomen met € 149.614 tot € 2.690.610, de donaties zijn toegenomen met € 194.543 tot € 5.859.038.

De realisatie van de nalatenschappen is € 433.663 en is t.o.v. de realisatie in 2022 ad € 132.920 toegenomen met € 300.743.

Baten van loterijorganisaties (gelijk aan realisatie 2022)

In 2023 ontvingen we wederom een jaarlijkse bijdrage van € 1.350.000 van de Nationale Postcode Loterij (NPL), gelijk aan 2022.

Baten van subsidies van overheden ten behoeve van VMD, excl Partners (+ € 337.928 t.o.v. realisatie 2022)

Het totaal aan bestede subsidies door Milieudefensie in 2023 is € 2.828.527. Daarmee komt het aandeel overheidsfinanciering in de totale baten van Milieudefensie excl. partners op 9%. Het betreft vooral twee grote subsidies die Milieudefensie ontving van het Ministerie van Buitenlandse Zaken in het kader van de Strategische partnerschappen voor 'pleiten en beïnvloeden' voor de periode 2021-2025: FGG en GLA. In 2023 waren de baten van de alliantie FGG (Fair, Green & Global) € 649.405 en die van GLA (Green Livelihoods Alliance) € 1.894.833. In 2023 is ook subsidie van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport ontvangen van € 272.778. Aan overige subsidies is ontvangen een bedrag van € 11.512.

Baten van subsidies van overheden ten behoeve van Partners, excl. VMD (-/- € 1.032.706 t.o.v. realisatie 2022)

22% van Milieudefensie's baten (€ 8.547.616) is bestemd voor (zuidelijke) partnerorganisaties. Dit geld komt uit overheidssubsidies. VMD geeft dit geld volledig door aan die partnerorganisaties.

Als penvoerder van de GLA-alliantie is het bedrag voor de Alliantiepartners € 6.223.870, dit bedrag is verlaagd als gevolg van een eindafrekening over 2022 waaruit een onderbesteding resulteert van € 893.551.

Een bedrag van € 1.034.003 is besteed aan de overige partners: o.a. Friends of the Earth International (FoEI), Friends of the Earth Europe (FoEE) en andere groepen binnen en buiten het FoE-netwerk.

Bij de alliantie FGG is Milieudefensie geen penvoerder en bestaan de partners alleen uit de bovengenoemde overige partners en is in 2023 € 1.289.743 besteed.

Deze subsidies worden direct aan de betreffende partners uitbetaald, waarna de uitvoering van deze projecten bij deze partners plaatsvindt. Jaarlijks rekenen de partners de ontvangen subsidies af door middel van een financiële en inhoudelijke verantwoording. De afname in besteding zit bij alle partners.

Baten van overige organisaties zonder winststreven (+ € 15.045.711 t.o.v. realisatie 2022)

Het totaal aan bestede baten van organisaties zonder winstoogmerk in 2023 is € 17.713.889. Daarmee komt het aandeel van organisaties zonder winstoogmerk in de totale baten van Milieudefensie excl. partners op 57%.

De substantiële toename van de baten wordt veroorzaakt door een toezegging van de Waverley Street Foundation om in de jaren 2023-2024-2025 een bijdrage van USD 15 mio, USD 5 mio per kalenderjaar, te doneren als bijdrage aan de doelstellingen van Vereniging Milieudefensie. De regelgeving inzake jaarverslaggeving RJ-650 schrijft voor dat het hele bedrag van de toezegging dient te worden verantwoord op het moment dat er zekerheid is dat je daar recht op hebt cq. aanspraak op kunt maken. In dit geval dient het toegezegde bedrag verantwoord te worden op basis van het toerekening principe en niet op basis van de kasstromen. In 2023 is het jaarbedrag ad USD 5 mio, EUR 4,59 mio, ontvangen. De toezegging voor de jaren 2024 en 2025 worden in die jaren ontvangen, maar is als bate in boekjaar 2023 verantwoord. De toekomstige bate ad USD 10 mio is gewaardeerd tegen de dollarkoers van 31-12-2023.

De overige baten zijn ontvangen van o.a. Hartwig Foundation, File Foundation, European Climate Foundation en Energy Transition Fund en Stichting Den Brinker.

Lasten

De lasten worden verdeeld conform de lastenverdeelstaat zoals opgenomen in tabel 1.7.3. Daar worden uitvoeringskosten en algemene kosten voornamelijk verdeeld op basis van de bestede uren per thema of categorie. Activiteitskosten en kosten fondsenwerving worden wel direct toegerekend aan een categorie.

Ten opzichte van 2022 laten de lasten een gestage groei zien, in lijn met de groei van de organisatie. Een uitzondering hierop vormen de lasten van partnerorganisaties, die zoals toegelicht bij "Baten van subsidies overheden t.b.v. Partners (excl. VMD), lager zijn als gevolg van een onderbesteding in 2022, welke wordt gerapporteerd in 2023.

Het totaal van de lasten is € 26.318.570, € -3.677.167 lager dan het begrote bedrag ad € 29.995.737. Dit verschil wordt met name veroorzaakt door vertraging in de uitvoering van een aantal activiteiten, zoals uitstel hoger beroep Shell van oktober 2023 naar april 2024 en een latere start van het People Power project. Dit laatste project was geprojecteerd in de jaren 2023-2024-2025, maar is feitelijk gestart in het 3^e kwartaal 2023. Deze vertraging in activiteiten heeft geen effect op het operationele resultaat.

Resultaat

Milieudefensie sluit het jaar 2023 af met een positief financieel resultaat van € 13.107.962 wat met name wordt veroorzaakt door het verantwoord van de totale Waverley baten over de jaren 2023 t/m 2025 in dit boekjaar. Het niet bestede deel van deze baten is als bestemmingsreserve opgenomen, deze dient als dekking van voorziene lasten in de komende jaren.

Het onderliggende financieel resultaat uit de normale activiteiten (dus exclusief de toekomstig te ontvangen bedragen van Waverley Street Foundation) van Milieudefensie in 2023 bedraagt € 4.048.462. Dit batig saldo wordt met name veroorzaakt door de Waverley bijdrage voor het jaar 2023, in combinatie met de vertraging in de uitvoering van een aantal activiteiten, zoals uitstel hoger beroep Shell van oktober 2023 naar april 2024 en een latere start van het People Power project. Dit laatste project was geprojecteerd in de jaren 2023-2024-2025, maar is feitelijk gestart in het 3^e kwartaal 2023. Verwachting is dat dit project doorloopt tot medio 2026.

Uiterlijk 2025 moet Milieudefensie verhuizen, daarom wordt de bestemmingsreserve Huisvesting in 2023 verhoogd met € 963.857 tot een bedrag van € 2.013.857. Er is geen verandering in de reserve voor het Algemeen Beleidsplan 2016-2025. De reserves voor de Lokale Afdelingen zijn gebaseerd op de aanwezige banksaldi per ultimo 2023. Dit saldo is toegenomen met € 13.292. Het surplus in resultaat wordt opgenomen in een Bestemmingsreserve Klimaatzaken, als dekking van voorziene lasten in de komende jaren.

Na de toevoegingen en onttrekkingen aan de bestemmingsreserves en de bestemmingsfondsen neemt de continuïteitsreserve per saldo met € 1.000.000 toe en komt hiermee ultimo 2023 uit op € 3.933.820. Het is een bewuste keuze om de continuïteitsreserve te verhogen, gezien dat de organisatie de laatste jaren fors is gegroeid wat gepaard gaat met een toename van de risico's. Daarom is meer aandacht besteed aan risicomanagement en is een uitgebreide risicoanalyse opgesteld inclusief beheersmaatregelen. Er zijn vijftien risico's geïnventariseerd, waarvan de drie meest omvangrijke betrekking hebben op mogelijke imagoschade, tegenvallers in de baten en gevolgen van potentiële incidenten. De Continuïteitsreserve dient als buffer voor de in kaart gebrachte bedreigingen en om zeker te stellen dat de vereniging in de toekomst aan haar verplichtingen kan blijven voldoen. Uit de risicoanalyse volgt een benodigde omvang van ruim € 3,9 miljoen. Daarom is € 1 miljoen gedoteerd aan de reserve. Als extra check is gekeken of de omvang van de reserve voldoende is om 50% van de structurele uitvoeringskosten te dekken in 2024. Dat is het geval. De risicoanalyse vindt jaarlijks plaats en wordt gedurende het jaar periodiek voorzien van een update.

1.2 Balans 31 december 2023

Activa

	31 december 2023	31 december 2022
Materiële vaste activa		
Grond en terreinen	€ 5.000	€ 5.000
Inrichting	€ 819	€ 1.117
ICT	€ 165.845	€ 196.149
Inventaris	€ 24.541	€ 7.058
	<u>€ 196.205</u>	<u>€ 209.323</u>
Kortlopende vorderingen		
Debiteuren	€ 9.282.797	€ 1.815.485
Overige vorderingen	€ 1.742.650	€ 3.536.972
	<u>€ 11.025.447</u>	<u>€ 5.352.457</u>
Liquide middelen		
Liquide middelen	€ 14.760.372	€ 7.675.407
	<u>€ 14.760.372</u>	<u>€ 7.675.407</u>
Totaal activa	<u>€ 25.982.025</u>	<u>€ 13.237.187</u>

Passiva

Reserves		
Continuïteitsreserve	€ 3.933.820	€ 2.933.820
Bestemmingsreserve ABP	€ 92.000	€ 92.000
Bestemmingsreserve Huisvesting	€ 2.013.857	€ 1.050.000
Bestemmingsreserve Klimaatzaken	€ 11.212.111	€ -
Bestemmingsreserve Afdelingen	€ 26.572	€ 13.280
	<u>€ 17.278.360</u>	<u>€ 4.089.100</u>
Bestemmingsfondsen		
Bestemmingsfonds Bulderbos	€ 15.229	€ 20.388
Bestemmingsfonds Milieudefensie Jong	€ 3.856	€ 31.204
Bestemmingsfonds Klimaatzaak	€ 91.989	€ 131.596
Bestemmingsfonds Waddenzee	€ 18.199	€ 27.382
	<u>€ 126.273</u>	<u>€ 190.570</u>
Kortlopende schulden		
Crediteuren	€ 700.498	€ 647.734
Belastingen en sociale premies	€ 321.356	€ 15.653
Overige transitorische passiva	€ 7.552.540	€ 8.274.131
	<u>€ 8.574.393</u>	<u>€ 8.937.517</u>
Totaal Passiva	<u>€ 25.982.025</u>	<u>€ 13.237.187</u>

1.3 Staat van baten en lasten 2023

	realisatie 2023	begroot 2023	realisatie 2022
Baten:			
Baten van particulieren (eigen fondsenwerving)	€ 8.983.310	€ 8.612.000	€ 8.338.410
Baten van loterijorganisaties	€ 1.350.000	€ 1.350.000	€ 1.350.000
Baten van subsidies van overheden t.b.v. VMD (excl. Partners)	€ 2.828.527	€ 2.342.703	€ 2.490.599
Baten van subsidies van overheden t.b.v. Partners (excl. VMD)	€ 8.547.616	€ 9.447.034	€ 9.580.322
Baten van overige organisaties zonder winststreven	€ 17.713.889	€ 8.274.000	€ 2.668.178
Som van de geworven baten	€ 39.423.343	€ 30.025.737	€ 24.427.509
Overige baten	€ -	€ -	€ 1.724.025
Som van de baten	€ 39.423.343	€ 30.025.737	€ 26.151.534
Lasten:			
Besteed aan doelstellingen			
Voorlichting	€ 2.591.643	€ 2.415.744	€ 2.505.869
Bewegingsopbouw	€ 1.838.474	€ 1.810.387	€ 1.515.775
Thematische campagnes	€ 18.919.808	€ 23.217.106	€ 18.440.185
Totaal	€ 23.349.925	€ 27.443.237	€ 22.461.828
Wervingskosten baten			
Kosten eigen fondsenwerving	€ 1.679.244	€ 1.366.857	€ 1.092.667
Kosten verkrijging subsidies	€ 17.926	€ 36.225	€ 34.266
Wervingskosten baten	€ 1.697.170	€ 1.403.083	€ 1.126.933
Beheer en administratie			
Kosten beheer en administratie	€ 1.271.475	€ 1.149.418	€ 1.409.244
	€ 1.271.475	€ 1.149.418	€ 1.409.244
Som van de lasten	€ 26.318.570	€ 29.995.737	€ 24.998.006
Saldo voor financiële baten en lasten	€ 13.104.773	€ 30.000	€ 1.153.529
Saldo financiële baten en lasten (rente)	€ 3.189	€ -	€ -8.599
Saldo van baten en lasten	€ 13.107.962	€ 30.000	€ 1.144.930
Bestemming saldo van baten en lasten:			
Bestemmingsreserve ABP	€ -	€ -	€ -
Bestemmingsreserve Huisvesting	€ 963.857	€ 30.000	€ 900.000
Bestemmingsreserve Klimaatzaken	€ 11.212.111	€ -	€ -
Bestemmingsreserve Lokale afdelingen	€ 13.292	€ -	€ -1.498
Bestemmingsfonds Bulderbos	€ -5.159	€ -	€ -7.812
Bestemmingsfonds B46 Rapid Response	€ -	€ -	€ -34.519
Bestemmingsfonds Milieudefensie Jong	€ -27.349	€ -	€ 15.354
Bestemmingsfonds KlimaatCrisisCoalitie	€ -	€ -	€ -63.767
Bestemmingsfonds Klimaatzaak	€ -39.607	€ -	€ -24.910
Bestemmingsfonds Waddenzee	€ -9.184	€ -	€ 27.382
Continuïteitsreserve	€ 1.000.000	€ -	€ 334.701
Totaal	€ 13.107.962	€ 30.000	€ 1.144.930

Een positief saldo wordt toegevoegd aan en een (negatief) saldo wordt onttrokken (uit) de continuïteitsreserve.

1.4 Grondslagen van Waardering en Resultaatsbepaling

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld conform de voorschriften van de Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

Continuïteit

De jaarrekening is opgesteld op basis van continuïteit.

Verslaggevingsperiode

Het boekjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

Grondslagen

Algemeen

De grondslagen die worden toegepast voor de waardering van activa en passiva en de resultaatbepaling zijn gebaseerd op historische kosten. Activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders is vermeld. De opbrengsten en kosten worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben, tenzij anders vermeld.

Stelselwijziging

In 2023 is er een stelselwijziging doorgevoerd. De baten nalatenschappen worden niet meer verwerkt op het moment dat er een betrouwbare schatting gemaakt kan worden, maar vanaf 2023 worden deze verwerkt in het verslagjaar waarin de akte van verdeling is ontvangen. Deze stelselwijziging is doorgevoerd door alle nieuwe nalatenschappen vanaf 2023 te verwerken op basis van de nieuwe grondslag. De voor 2023 verwerkt nalatenschappen worden nog afgewikkeld volgens de oude grondslag. De vergelijkende cijfers zijn dus niet aangepast voor deze stelselwijziging.

Gebruik van schattingen

Bij het opmaken van de jaarrekening is het directie-bestuur verplicht oordelen te vormen, schattingen te maken en aannames te doen die van invloed zijn op de implementatie van de grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en passiva, alsmede rapportages van baten en lasten. De werkelijke resultaten kunnen afwijken van deze schattingen. We beoordelen voortdurend de schattingen en onderliggende veronderstellingen. De herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schattingen worden herzien en in eventuele toekomstige perioden die door de relevante herzieningen worden beïnvloed.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op aanschafwaarde, onder aftrek van afschrijvingen die zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur. De afschrijvingen bedragen een vast percentage van de aanschafwaarde:

Inventaris en Inrichting	20%
ICT	20-33%

Grond

Op grond wordt niet afgeschreven.

Vorderingen

Vorderingen zijn opgenomen voor de nominale waarde, zonodig onder aftrek van een voorziening voor oninbaarheid.

Subsidieverplichtingen / projectverplichtingen

Subsidieverplichtingen / commitments met samenwerkingspartners worden als bestedingen en verplichtingen verwerkt op het moment dat het besluit is genomen en gecommuniceerd met betrokkenen.

Continuïteitsreserve

De continuïteitsreserve dient als buffer voor bedreigingen en om zeker te stellen dat de vereniging in de toekomst aan haar verplichtingen kan blijven voldoen. De omvang van de reserve is bepaald aan de hand van een uitgebreide risicoanalyse, waarbij vijftien bedreigingen zijn geïnventariseerd en beheersmaatregelen zijn getroffen. Als extra check is gekeken of de omvang van de reserve voldoende is om 50% van de structurele uitvoeringskosten te dekken in 2024. Dat is het geval. Uit de risico-inventarisatie volgt een benodigde omvang van ruim € 3,9 miljoen.

Bestemmingsreserves

Een bestemmingsreserve wordt gevormd wanneer het directie-bestuur van de vereniging een deel van het eigen vermogen besluit af te zonderen en daaraan een beperktere bestedingsmogelijkheid geeft dan gezien de doelstelling van de organisatie zou zijn toegestaan.

Bestemmingsfondsen

Een bestemmingsfonds wordt gevormd door een deel van het eigen vermogen af te zonderen omdat daaraan een beperktere bestedingsmogelijkheid is gegeven dan gezien de doelstelling van de organisatie zou zijn toegestaan en deze beperking door derden is aangebracht.

Samenwerkingsovereenkomst met Milieudefensie Jong

Het saldo van de bezittingen en schulden van Milieudefensie Jong zijn ondergebracht in een bestemmingsfonds en geormerkt als middelen voor Milieudefensie Jong.

Resultaat

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de aan het jaar toe te rekenen opbrengsten en de aan het jaar toe te rekenen kosten.

Baten fondsenwerving

Contributiebatens worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben. Giften en donaties worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben, in de regel is dit het moment van ontvangst. De baten uit nalatenschappen worden verwerkt in het verslagjaar waarin de akte van verdeling, dan wel als er geen akte van verdeling is, de rekening en verantwoording is ontvangen. Eventuele voorschotten worden verantwoord op het moment van de ontvangst.

Subsidiebatens

Baten uit subsidies van overheden worden als baten opgenomen voor zover en naar rato de bijbehorende bestedingen in het boekjaar worden gedaan, er wordt voldaan aan de subsidievoorwaarden en er een redelijke zekerheid bestaat dat de subsidiebatens worden ontvangen. Niet alle verantwoorde subsidies zijn definitief vastgesteld door de subsidieverstrekker. Dit gebeurt vaak pas bij de eindverantwoordingen die gevraagd worden door de subsidiegevers. Er zouden dus in de toekomst nog verplichtingen kunnen voortvloeien uit deze eindafrekening, bijvoorbeeld wanneer de subsidie (onverwachts) lager vastgesteld wordt. Op dit moment is er geen indicatie dat dit van toepassing is op 2023.

Een deel van de ontvangen subsidies wordt op basis van contracten toegekend aan partnerorganisaties. De verplichting valt in de periode waarin het contract is aangegaan.

Subsidie batens en bestedingen alliantie GLA – Ministerie van Buitenlandse Zaken

Vereniging Milieudefensie is penvoerder binnen de subsidie-alliantie GLA. Gegeven de aard van de subsidietoekenning en de samenwerkingsafspraken binnen de alliantie worden de bestedingen van de alliantieleden in de jaarrekening verwerkt op basis van de gerealiseerde programmavoortgang en de gemaakte programmabestedingen over het betreffende boekjaar. Een eventuele afwijking naar daadwerkelijke bestedingen worden in het volgende boekjaar verantwoord. De programmabestedingen van Vereniging Milieudefensie en de alliantieleden worden toegerekend aan de subsidietoekenning van het ministerie van Buitenlandse Zaken voor de periode 2021 tot en met 2025.

Bestedingen doelstelling

De projectverplichtingen worden geheel ten laste gebracht van het jaar waarin het besluit tot toekenning schriftelijk aan de samenwerkingspartners is meegedeeld, ook als het een meerjarige toekenning betreft. De kosten worden toegerekend aan de doelstelling of activiteit waarop ze betrekking hebben: voorlichting, bewegingsopbouw en thematische campagnes.

Personeelskosten

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de staat van baten en lasten en voor zover ze zijn verschuldigd aan medewerkers respectievelijk de belastingautoriteit. De pensioenregeling is verwerkt volgens de verplichtingenbenadering. De over het verslagjaar verschuldigde premie wordt als last verantwoord.

Kosten van Beheer en administratie

Kosten van beheer en administratie zijn kosten die de organisatie maakt in het kader van de (interne) beheersing en het voeren van de administratie. Zij worden niet toegerekend aan de doelstelling of de werving van baten.

Transacties in vreemde valuta en omrekeningen van vreemde valuta

Transacties in vreemde valuta worden in de betreffende valuta omgerekend tegen de geldende koers op transactiedatum. De activa en verplichtingen in vreemde valuta worden per balansdatum omgerekend tegen de op die datum geldende wisselkoers. (On)gerealiseerde koersverschillen met betrekking tot aangegane verplichtingen worden in de staat van baten en lasten verantwoord onder financiële baten en lasten.

Het Kasstroomoverzicht is opgesteld op basis van de indirecte methode.

1.5 Kasstroomoverzicht	2023	2022
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Resultaat	€ 13.107.962	€ 1.144.930
Afschrijvingen materiële vaste activa	€ 104.750	€ 139.995
bruto kasstroom operationele activiteiten	€ 13.212.712	€ 1.284.925
Wervingskosten baten		
mutaties kortlopende vorderingen	€ -5.672.991	€ -3.396.740
mutaties voorzieningen	€ 0	€ 0
mutaties kortlopende schulden	€ -363.124	€ 6.851.959
netto kasstroom operationele activiteiten	€ 7.176.597	€ 4.740.144
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
(Des)Investerings in materiele vaste activa	€ -91.632	€ -71.712
kasstroom uit investeringsactiviteiten	€ -91.632	€ -71.712
Kasstroom uit financieringsactiviteiten	€ 0	€ 0
Mutatie liquide middelen	€ 7.084.965	€ 4.668.432
Liquide middelen		
liquide middelen 1 januari	€ 7.675.407	€ 3.006.975
liquide middelen 31 december	€ 14.760.372	€ 7.675.407
Mutatie liquide middelen	€ 7.084.965	€ 4.668.432

1.6 Toelichting Balans

Activa

Materiële vaste activa	Grond en terreinen	Inrichting	ICT	Inventaris	Totaal
Aanschafwaarde primo boekjaar	€ 5.000	€ 123.784	€ 1.225.892	€ 176.218	€ 1.530.893
Investeringen	€ -	€ -	€ 69.813	€ 21.819	€ 91.632
Desinvesteringen	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -
Aanschafwaarde ultimo boekjaar	€ 5.000	€ 123.784	€ 1.295.705	€ 198.037	€ 1.622.525
Cum. Afschrijvingen primo boekjaar	€ -	€ 122.667	€ 1.029.743	€ 169.160	€ 1.321.570
Afschrijvingen	€ -	€ 298	€ 100.117	€ 4.336	€ 104.750
Cum. Afschrijvingen ultimo boekjaar	€ -	€ 122.965	€ 1.129.860	€ 173.496	€ 1.426.320
Boekwaarde primo boekjaar	€ 5.000	€ 1.117	€ 196.149	€ 7.058	€ 209.323
Saldo mutaties	€ -	€ -298	€ -30.304	€ 17.483	€ -13.118
Boekwaarde ultimo boekjaar	€ 5.000	€ 819	€ 165.845	€ 24.541	€ 196.205

De materiële vaste activa bestaat met name uit de categorie ICT, zijnde het in 2018 geïmplementeerde CRM-systeem en de nieuwe website. Per saldo is er sprake van een lichte daling (van ruim € 13.000) van de materiële vaste activa ten opzichte van 2022.

Kortlopende vorderingen	31-12-2023	31-12-2022
Debiteuren	€ 60.035	€ 17.708
Min. van Buitenlandse Zaken, SP tbv GLA 2.0	€ -	€ 197.697
Nog te ontvangen subsidies	€ 9.222.763	€ 1.600.080
	€ 9.282.797	€ 1.815.485
Overige Vorderingen		
Bijdrage Nationale Postcode Loterij	€ 1.350.000	€ 1.350.000
Overige transitorische activa	€ 46.510	€ 1.875.493
Vooruitbetaalde nota's	€ 345.531	€ 309.808
Voorschotten personeel	€ 608	€ 1.671
	€ 1.742.650	€ 3.536.972
Totaal kortlopende vorderingen	€ 11.025.447	€ 5.352.457
Liquide middelen		
ASN Bank	€ 9.291.759	€ 5.289.382
Triodos Bank	€ 5.455.453	€ 2.238.328
ING Bank	€ 13.160	€ 147.697
	€ 14.760.372	€ 7.675.407

De nog te ontvangen subsidies bestaat uit de volgende bedragen:

- ZonMW inzake Fair Future Generators € 88.368
- FILE Foundation inzake Hoger Beroep Klimaatzaak Shell € 74.895
- Waverley Street Foundation – bijdrage aan doelstellingen Milieudefensie in 2024 en 2025: € 9.059.500.

De bijdrage van Waverley Street Foundation voor de jaren 2024 en 2025 is nog niet ontvangen, de toezegging van deze ongeoormerkte bate dient conform de richtlijn RJ-650 te worden opgenomen in het jaar van de toezegging. De toekomstige bate ad USD 10 mio is gewaardeerd tegen de dollarkoers van 31-12-2023.

De liquide middelen zijn ten opzichte van 2022 met ruim € 7 miljoen toegenomen. Voornaamste reden is een toename in de ontvangen bijdragen van andere organisaties zonder winststreven.

Bij de Triodosbank is een bedrag van € 56.250 geblokkeerd vanwege de afgegeven huurgarantie aan de verhuurder. Verder zijn alle liquide middelen direct opeisbaar. Het dagelijkse betalingsverkeer wordt verzorgd door de Triodos Bank. De lokale afdelingen hebben € 26.572 aan liquide middelen bij de Triodos Bank.

Passiva

Reserves

		<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Continuïteitsreserve			
	begin boekjaar	€ 2.933.820	€ 2.599.119
	mutaties	€ 1.000.000	€ 334.701
	einde boekjaar	€ 3.933.820	€ 2.933.820

Toelichting Continuïteitsreserve

De organisatie is de laatste jaren fors gegroeid wat gepaard gaat met een toename van de risico's. Daarom is meer aandacht besteed aan risicomanagement en is een uitgebreide risicoanalyse opgesteld inclusief beheersmaatregelen. Er zijn vijftien bedreigingen geïnventariseerd, waarvan de drie meest omvangrijke betrekking hebben op mogelijke imagoschade, tegenvallers in de baten en gevolgen van potentiële incidenten. De Continuïteitsreserve dient als buffer voor de in kaart gebrachte bedreigingen en om zeker te stellen dat de vereniging in de toekomst aan haar verplichtingen kan blijven voldoen. Uit de risicoanalyse volgt een benodigde omvang van ruim € 3,9 miljoen. Daarom is € 1 miljoen gedoteerd aan de reserve. Als extra check is gekeken of de omvang van de reserve voldoende is om 50% van de structurele uitvoeringskosten te dekken in 2024. Dat is het geval. De risicoanalyse vindt jaarlijks plaats en wordt gedurende het jaar periodiek voorzien van een update.

		<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Bestemmingsreserve ABP			
	begin boekjaar	€ 92.000	€ 92.000
	mutaties	€ -	€ -
	einde boekjaar	€ 92.000	€ 92.000

Toelichting Bestemmingsreserve ABP

In 2015 zijn middelen gereserveerd voor het opstellen en uitvoeren van het Algemeen Beleidsplan 2016-2025 (ABP). De resterende middelen zijn gereserveerd voor aanpassingen naar aanleiding van de tussentijdse evaluatie van het ABP. In 2023 zijn geen kosten gemaakt en zijn er geen middelen toegevoegd of onttrokken uit deze reserve.

		<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Bestemmingsreserve Huisvesting			
	begin boekjaar	€ 1.050.000	€ 150.000
	mutaties	€ 963.857	€ 900.000
	einde boekjaar	€ 2.013.857	€ 1.050.000

Toelichting Bestemmingsreserve Huisvesting

In 2025 vindt een verhuizing plaats uit het huidige pand. De bestemmingsreserve Huisvesting dient ter dekking van hieraan verbonden kosten inclusief een mogelijke verbouwing. Er heeft in 2023 een dotatie plaatsgevonden van € 1 miljoen om de reserve op voldoende niveau te brengen. Tevens is een bedrag ad € 36.143 aan projectkosten ten laste van deze bestemmingsreserve gebracht.

		<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Bestemmingsreserve Klimaatzaken			
	begin boekjaar	€ -	€ -
	mutaties	€ 11.212.111	€ -
	einde boekjaar	€ 11.212.111	€ -

Toelichting Bestemmingsreserve Klimaatzaken

De bestemmingsreserve Klimaatzaken is in 2023 ingesteld ter dekking van de kosten verbonden aan de Klimaatzaken in de komende jaren. Deze middelen zullen komende jaren geleidelijk worden onttrokken aan de reserve. De hoogte van de dotatie is in belangrijke mate beïnvloed door de toezegging van de Waverley Street Foundation, welke conform de regels voor verslaggeving RJ-650 als volledige bate in 2023 is verwerkt (zie de toelichting hierover bij de baten).

		<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Bestemmingsreserve Afdelingen			
	begin boekjaar	€ 13.280	€ 14.778
	mutaties	€ 13.292	€ -1.498
	einde boekjaar	€ 26.572	€ 13.280

Toelichting Bestemmingsreserve Afdelingen

De bestemmingsreserve Lokale afdelingen is bestemd om lokale afdelingen, in het kader van de doelstelling van Milieudefensie, activiteiten te laten verrichten. Deze reserve wordt gewaardeerd tegen de aanwezige banksaldi bij de lokale afdelingen. De omvang van de reserve is gelijk aan het bedrag van de liquide middelen ultimo 2023 van de lokale afdelingen en is ten opzichte van 2022 met € 13.292 toegenomen.

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Bestemmingsfonds Bulderbos		
begin boekjaar	€ 20.388	€ 28.200
toevoegingen	€ -	€ -
onttrekkingen	€ -5.159	€ -7.812
einde boekjaar	€ 15.229	€ 20.388

Toelichting Bestemmingsfonds Bulderbos

In 2020 is een nalatenschap van € 31.200 ontvangen, geormerkt voor het Bulderbos. In 2021 werd voor dit bedrag een bestemmingsfonds gevormd en de bestedingen komen ten laste van dit bestemmingsfonds. In 2023 zijn de bestedingen € 5.159. Dit bedrag is onttrokken aan de reserve. Hiermee komt het saldo ultimo 2023 uit op € 15.229.

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Bestemmingsfonds Milieudefensie Jong		
begin boekjaar	€ 31.204	€ 15.850
toevoegingen	€ -	€ 19.138
onttrekkingen	€ -27.349	€ -3.783
einde boekjaar	€ 3.856	€ 31.204

Toelichting Bestemmingsfonds Milieudefensie Jong

In 2021 is er een nalatenschap van € 7.850 en een donatie van € 8.000 geormerkt voor de voorloper van Milieudefensie Jong. In 2023 is € 27.349 besteed ter ondersteuning van de activiteiten van Milieudefensie Jong en is dit bedrag onttrokken uit het fonds. Ultimo 2023 bedraagt het saldo van het bestemmingsfonds € 3.856.

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Bestemmingsfonds Klimaatzaak		
begin boekjaar	€ 131.596	€ 156.506
toevoegingen	€ -	€ -
onttrekkingen	€ -39.607	€ -24.910
einde boekjaar	€ 91.989	€ 131.596

Toelichting Bestemmingsfonds Klimaatzaak

In dit fonds worden ontvangen geormerkte baten uit fondsenwerving gebruikt ter dekking voor activiteiten verbonden aan de Klimaatzaak. In 2023 is € 39.607 onttrokken en besteed. Het saldo ultimo 2023 bedraagt € 91.989.

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Bestemmingsfonds Waddenzee		
begin boekjaar	€ 27.382	€ -
toevoegingen	€ 11.537	€ 124.281
onttrekkingen	€ -20.720	€ -96.899
einde boekjaar	€ 18.199	€ 27.382

Toelichting Bestemmingsfonds Waddenzee

De middelen worden ingezet om Shell te weerhouden van het doen van gasboringen en gaswinning in de Waddenzee. In 2023 is een bedrag van € 20.720 onttrokken en besteed. Tegelijkertijd is € 11.537 aan geormerkte baten ontvangen en gedoteerd aan het fonds. Ultimo 2023 resteert een bedrag van € 18.199.

totaal reserves	<u>€ 17.407.631</u>	<u>€ 4.299.670</u>
------------------------	---------------------	--------------------

Kortlopende schulden

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Crediteuren		
Crediteuren	€ 549.234	€ 519.706
Partners	€ 151.264	€ 128.028
	€ 700.498	€ 647.734

Vereniging Milieudefensie maakt afspraken met partners ter besteding van ontvangen subsidies. De openstaande posten met deze partners zijn hierboven apart geëvalueerd. Ten opzichte van 2022 zijn de crediteuren met € 52.764 toegenomen.

Belastingen en sociale Premies

Loonbelasting en sociale premies	€	319.688	€	-6.076
BTW	€	1.668	€	21.729
	€	321.356	€	15.653

Overige kortlopende schulden

		<u>31-12-2023</u>		<u>31-12-2022</u>
<i>Nog te besteden/vooruitontvangen:</i>				
Min. van Buitenlandse Zaken, SP via Both Ends tbv FGG 3	€	275.460	€	121.720
Min. van Buitenlandse Zaken, SP tbv GLA 2 - Alliantie partners	€	85.556	€	-
Min. van VWS via ZonMw tbv project Fair Future Generators II	€	-	€	184.410
Hartwig Foundation tbv Klimaatplannen en project People Power	€	5.208.233	€	6.590.878
St Den Brinker tbv digitale ondersteuning Klimaatbeweging	€	22.436	€	-
The File Foundation tbv Hoger beroep Klimaatzaak Shell	€	-	€	64.043
T&E tbv ACE Project	€	-	€	40.801
Europese Commissie tbv EU Green Deal	€	5.256	€	-
IISG tbv ontsluiten archief	€	15.000	€	-
DUS-I tbv Fair Future Generators 3	€	449.760	€	-
Fred Foundation tbv FFG Ambassadeur	€	45.000	€	-
	€	<u>6.106.701</u>	€	<u>7.001.853</u>
<i>Nog te besteden/vooruitontvangen</i>	€	6.106.701	€	7.001.853
Te betalen vakantiegeld/dagen	€	736.222	€	582.191
Overige transitorische passiva	€	<u>709.617</u>	€	<u>690.087</u>
Totaal nog te besteden/vooruit ontvangen	€	<u>7.552.540</u>	€	<u>8.274.131</u>
totaal kortlopende schulden	€	<u><u>8.574.393</u></u>	€	<u><u>8.937.517</u></u>

Toelichting: Hartwig Foundation - People Power Project

De overige kortlopende schulden betreffen voornamelijk vooruit ontvangen bedragen die nog tot besteding moeten komen. Ten opzichte van 2022, is er sprake van een daling van € 721.593. Het grootste nog te besteden bedrag in 2023 is, net zoals in 2022, ontvangen van de Hartwig Foundation ter financiering van klimaatplannen en het People Power project.

Niet in de Balans opgenomen verplichtingen

Garanties:

- Door de Triodos Bank is namens Milieudefensie een huurgarantie van € 56.250 aan de verhuurder afgegeven. Dit bedrag is om die reden geblokkeerd.
- Het huurcontract voor de Nieuwe Looiersstraat 31: jaarlijks € 347.704, loopt tot november 2025. Voor deze einddatum dient Vereniging Milieudefensie een nieuwe huisvesting te hebben betrokken.
- Een doorlopend contract met Toshiba Tec Netherlands is aangegaan tot februari 2030 voor de huur van kopieerapparaten (jaarlijks minimum € 3.400).
- Een doorlopend contract met Procurios voor het gebruik van het CRM pakket is verlengd voor onbepaalde tijd, met de mogelijkheid om per jaar op te zeggen (jaarbedrag € 35.139).
- Een doorlopend contract met Asito voor het schoonmaken van het kantoor met een opzegtermijn van 13 weken (jaarlijks €37.500).
- Onderhuur deel van het pand aan de Nieuwe Looiersstraat 31 aan Friends of the Earth International: jaarlijks € 48.382, dit loopt tot november 2025.
- Onderhuur deel van het pand aan de Nieuwe Looiersstraat 31 aan World Learning Inc.: jaarlijks € 36.001, dit loopt tot augustus 2024.

Sinds januari 2021 is er een pensioenregeling met ASR op basis van een Beschikbare Premiereregeling.

1.7 Toelichting staat van Baten en Lasten

1.7.1 Toelichting Baten

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Baten van fondsenwerving			
Contributies	€ 2.690.610	€ 2.650.000	€ 2.540.996
Donaties	€ 5.859.038	€ 5.662.000	€ 5.664.495
Nalatenschappen	€ 433.663	€ 300.000	€ 132.920
	€ 8.983.310	€ 8.612.000	€ 8.338.410

Ten opzichte van vorig jaar zijn de baten van de fondsenwerving van particulieren, bedrijven en organisaties in 2023 met 7,7% gestegen.

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Baten van loterijorganisaties			
Nationale Postcode Loterij (reguliere bijdrage)	€ 1.350.000	€ 1.350.000	€ 1.350.000
	€ 1.350.000	€ 1.350.000	€ 1.350.000

De baten van loterijorganisaties zijn in 2023 gelijk gebleven.

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Baten van subsidies overheden t.b.v. VMD (excl. partners)			
Min. van Buitenlandse Zaken, SP via Both Ends tbv FGG 3	€ 649.405	€ 767.000	€ 723.516
Min. van Buitenlandse Zaken, SP tbv GLA 2	€ 1.459.890	€ 1.059.603	€ 1.049.362
Min. van Buitenlandse Zaken, SP tbv Coördinatie GLA 2	€ 434.943	€ 361.100	€ 327.365
Min. van VWS via ZonMw tbv project Fair Future Generators 2	€ 272.778	€ 155.000	€ 381.456
Europese Commissie tbv Social Dialogue for the EU Green Deal	€ 6.397	€ -	€ -
Min. van VWS via ZonMw via IVN voor Groen Traineeship	€ -	€ -	€ 8.900
Overige subsidies overheden	€ 5.115	€ -	€ -
	€ 2.828.527	€ 2.342.703	€ 2.490.599

Het totaal aan baten subsidies in 2023 is met 13,6% gestegen ten opzichte van de realisatie van 2022. Dit betreft het deel van de activiteiten binnen Milieudefensie die gefinancierd worden door de overheid. Projecten FGG en GLA zijn onderdeel van de Strategische Partnerschappen voor pleiten en beïnvloeden (SP) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Baten van subsidies overheden t.b.v. Partners (excl. VMD)			
Min. van Buitenlandse Zaken, SP via Both Ends tbv FGG - Partners	€ 1.289.743	€ 1.325.000	€ 1.315.462
Min. van Buitenlandse Zaken, SP tbv GLA - Alliantiepartners	€ 6.223.870	€ 6.801.637	€ 7.098.313
Min. van Buitenlandse Zaken, SP tbv GLA - Overige Partners	€ 1.034.003	€ 1.320.397	€ 1.166.547
	€ 8.547.616	€ 9.447.034	€ 9.580.322

Het totaal van subsidies van overheden dat direct wordt doorgegeven aan partnerorganisaties is in 2023 met 10,8% gedaald ten opzichte van 2022. Als penvoerder van de alliantie GLA (Green Livelihoods Alliance) ontvangen we de tranche voor de hele alliantie. Van het ontvangen voorschot voor 2023 van € 10.281.000 is € 7.257.893 overgemaakt aan de Alliantieleden. Uit de eindafrekening van vorig jaar resulteert een onderbesteding van € 893.551, hiermee wordt de totale realisatie in 2023 € 6.223.870. Het resterende bedrag van GLA is besteed door MD (zie baten subsidies van overheden) en door FoE-partners en partnerorganisaties buiten het FoE-netwerk, dit is € 1.034.003 voor GLA. Als FGG partner ging € 1.289.743 direct naar FoE-partners en partnerorganisaties buiten het FoE-netwerk.

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Baten van andere organisaties zonder winststreven			
Waverley Street Foundation	€ 13.649.604	€ -	€ -
Hartwig Foundation - Campagne Klimaatplannen	€ 1.500.000	€ 1.500.000	€ 1.500.000
File Foundation tbv (advocaatkosten) Klimaatzaak	€ 731.760	€ 588.000	€ 658.257
ECF tbv Hoger beroep Klimaatzaak	€ 270.000	€ 400.000	€ 200.160
Hartwig Foundation - People Power Project	€ 1.382.645	€ 5.610.000	€ 94.122
T&E tbv ACE project	€ -	€ 71.000	€ 40.595
Energy Transition Fund tbv International pressure on Shell	€ 102.316	€ 105.000	€ -
Stichting Den Brinker – Digitale ondersteuning Klimaatbeweging	€ 77.564	€ -	€ -
ECF tbv (French) Climate Court Case	€ -	€ -	€ 15.510
Bijdrage van Klimaatcrisis Coalitiepartners - tbv KlimaatAlarm	€ -	€ -	€ 159.533
	€ 17.713.889	€ 8.274.000	€ 2.668.178
Som van de geworven baten	€ 39.423.343	€ 30.025.737	€ 24.427.509

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Overige baten			
Bijzondere baten	€ -	€ -	€ 1.724.025
	€ -	€ -	€ 1.724.025

De baten van andere organisaties zonder winststreven zijn in 2023 met € 15,16 mio toegenomen ten opzichte van 2022. Het grote verschil wordt veroorzaakt door de verantwoording van de bijdrage van de Waverley Street Foundation. In 2023 is van Waverley Street Foundation ontvangen USD 5 mio, omgerekend EUR 4,59 mio. Deze bijdrage is onderdeel van een toezegging van in totaal USD 15 mio cq. EUR 13,65 mio over de jaren 2023 tot en met 2025, als bijdrage aan de doelstellingen van Milieudefensie. Conform de bepalingen in RJ-650 dient een dergelijke toezegging te worden verantwoord op basis van het toerekeningsprincipe, en niet op basis van de kasstromen, als er zekerheid is dat je aanspraak kunt maken op het totale bedrag. Dit is van toepassing op de gesloten overeenkomst. Het niet bestede deel van de toezegging is opgenomen in een bestemmingsreserve Klimaatzaken, deze gelden worden de komende jaren onttrokken uit deze reserve. In de jaren 2024 én 2025 zal de toegezegde bijdrage van USD 5 mio (per jaar) worden ontvangen. De toekomstige bate ad USD 10 mio is gewaardeerd tegen de dollarkoers van 31-12-2023.

Som van de baten	€ 39.423.343	€ 30.025.737	€ 26.151.534
-------------------------	---------------------	---------------------	---------------------

1.7.2 Toelichting Lasten

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Besteed aan doelstellingen			
Voorlichting	€ 2.591.643	€ 2.415.744	€ 2.505.869
Bewegingsopbouw	€ 1.838.474	€ 1.810.387	€ 1.515.775
subtotaal	€ 4.430.117	€ 4.226.131	€ 4.021.643
Programma's			
- Klimaatzaak	€ 2.262.207	€ 2.587.716	€ 1.251.357
- Klimaatplannen	€ 4.087.896	€ 6.136.849	€ 2.919.647
Campagnes			
- bossen	€ 1.759.990	€ 1.343.552	€ 953.565
- inhoud & lobby	€ 1.203.675	€ 2.713.354	€ 3.137.940
- milieu algemeen	€ 648.088	€ 623.784	€ 273.113
- coördinatie GLA	€ 410.336	€ 364.817	€ 324.241
- partners	€ 8.547.616	€ 9.447.034	€ 9.580.322
subtotaal Programma's & Campagnes	€ 18.919.808	€ 23.217.106	€ 18.440.185
Wervingskosten			
Kosten eigen fondsenwerving	€ 1.679.244	€ 1.366.857	€ 1.092.667
Kosten verkrijging van subsidies	€ 17.926	€ 36.225	€ 34.266
subtotaal Werving baten	€ 1.697.170	€ 1.403.083	€ 1.126.933
Kosten beheer en administratie			
Kosten beheer en administratie	€ 1.271.475	€ 1.149.418	€ 1.409.244
Totaal lasten	€ 26.318.570	€ 29.995.737	€ 24.998.006

Toelichting onderverdeling lasten

Bovenstaande lasten zijn een resultante van de lastenverdeling zoals berekend in tabel 1.7.3. Daar worden uitvoeringskosten en algemene kosten voornamelijk verdeeld op basis van de werkelijk bestede uren per thema of categorie. Activiteitskosten en kosten fondsenwerving worden wel direct toegerekend aan een categorie.

Toelichting Programma's

In het Algemeen Beleidsplan 2016-2025 namen we ons voor om meer focus aan te brengen in ons werk. De urgentie van de klimaatcrisis was daarvoor de directe aanleiding. Door meer focus aan te brengen, willen we meer impact realiseren. In 2020 kwam dit voornemen tot uitdrukking in twee programma's: Klimaatplannen (voorheen Regels) en Klimaatplannen (voorheen Klimaatoplossingen). Binnen deze programma's gebeurt veel van het voor de buitenwereld zichtbare werk van Milieudefensie.

Toelichting besteed aan doelstellingen / internationaal partners buitenland:

besteding aan doelstelling

Van elke euro die de vereniging Milieudefensie ontvangt besteedt zij 89 eurocenten aan haar doelstellingen. Het merendeel wordt besteed aan Campagnes met 72 eurocenten, waarvan 45% naar partners gaat. De besteding aan Campagnes wordt gevolgd door Voorlichting (10 eurocent) en Bewegingsopbouw (7 eurocent).

Toelichting wervingskosten

Milieudefensie streeft naar een doelmatige en efficiënte besteding van middelen. De kosten van werving van inkomsten dienen in redelijke verhouding te staan tot de realisering van de doelstellingen. De kosten fondsenwerving van € 1.914.588 worden voor 60% toegerekend aan Voorlichtingskosten en voor 40% aan Fondsenwervingskosten.

Kosten beheer en administratie

Kosten van beheer en administratie zijn kosten die niet worden toegerekend aan de doelstellingen van de vereniging, maar zijn gemaakt ten behoeve van de (interne) beheersing en de administratie. Deze lasten zijn in 2023 € 1.271.475. Dit is een daling van € 137.769 t.o.v. 2022.

Hieronder een aantal kengetallen:

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Wervingskosten			
wervingskosten FW	€ 1.679.244	€ 1.366.857	€ 1.092.667
baten fondsenwerving	€ 8.983.310	€ 8.612.000	€ 8.338.410
in procenten	18,7%	15,9%	13,1%
Wervingskosten			
wervingskosten totaal	€ 1.697.170	€ 1.403.083	€ 1.126.933
som van de geworven baten	€ 39.423.343	€ 30.025.737	€ 24.427.509
in procenten	4,3%	4,7%	4,6%
Bestedingspercentage baten doelstelling			
besteed aan doelstellingen	€ 23.349.925	€ 27.443.237	€ 22.461.828
som van de baten	€ 39.423.343	€ 30.025.737	€ 26.151.534
in procenten	59,2%	91,4%	85,9%
Bestedingspercentage lasten doelstelling			
besteed aan doelstellingen	€ 23.349.925	€ 27.443.237	€ 22.461.828
som van de lasten	€ 26.318.570	€ 29.995.737	€ 24.998.006
in procenten	88,7%	91,5%	89,9%
Kosten beheer en administratie			
personeelskosten	€ 1.157.922	€ 986.885	€ 1.217.161
overige kosten	€ 113.552	€ 162.533	€ 192.083
totaal	€ 1.271.475	€ 1.149.418	€ 1.409.244
som van de lasten	€ 26.318.570	€ 29.995.737	€ 24.998.006
in procenten	4,8%	3,8%	5,6%
Uitvoeringskosten			
	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Personeelslasten			
salariskosten	€ 6.455.030	€ 5.634.549	€ 5.079.535
sociale lasten	€ 1.206.648	€ 1.025.000	€ 932.926
pensioenlasten	€ 731.808	€ 625.000	€ 623.545
arbodienst en herverzekering ziekte	€ 40.841	€ 35.000	€ 17.330
ontvangen ziekengeld	€ -70.966	€ -	€ -62.020
uitzendkrachten en freelancers	€ 427.272	€ 331.000	€ 313.526
reiskosten	€ 164.933	€ 118.300	€ 109.863
opleidingskosten	€ 99.271	€ 135.384	€ 117.398
overige personeelskosten	€ 383.545	€ 140.000	€ 219.429
Totaal Personeelskosten	€ 9.438.382	€ 8.044.233	€ 7.351.533

De afwijking van de personeelskosten ten opzichte van de begroting is vooral een gevolg van nieuwe subsidies, waarvoor extra fte's zijn geworven. Daarnaast heeft de organisatie helaas door ziekteverzuim ook meer moeten opvangen met vervanging. Ontvangen ziekengeld bestaat voor 100% uit zwangerschaps- en ouderschapsverlofgelden van het UWV.

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Formatie in fte			
Totaal fte - gemiddeld	106,9	92,4	91,3

De organisatie is afgelopen jaar gegroeid naar een gemiddelde van 106.9 fte's. Dit is een toename van 15.6 fte's ten opzichte van het jaar ervoor.

Bezoldiging topfunctionaris

De directie-bestuur bestaat uit 2 personen, de heer D. Pols, in dienst voor onbepaalde tijd sinds 1 december 2015 en mevrouw L.C. van Staalduinen, in dienst sinds 1 oktober 2022 op basis van een vierjarige benoeming. De bezoldiging hieronder is op basis van de gegevens in 2023. Met ingang van de nieuwe governance structuur medio 2022 zijn de salarissen van beide directeurs-bestuurders gelijk aan elkaar.

	2023	2022
De heer D. Pols		
Dienstverband		
Aard (looptijd)	Onbepaald	Onbepaald
uren	37,5	37,5
parttime percentage	100	100
periode	01/01 - 31/12	01/01 - 31/12
Bezoldiging		
Jaarinkomen		
brutoloon/salaris	€ 102.359	€ 89.548
vakantiegeld	€ 7.742	€ 6.640
vaste eindejaarsuitkering	€ -	€ -
niet opgenomen vakantiedagen	€ -	€ -
Totaal	€ 110.101	€ 96.188
Belaste vergoedingen/bijtellings	€ 1.380	€ 1.000
Pensioenlasten (wg deel)	€ 22.318	€ 18.561
Pensioencompensatie	€ -	€ -
Overige beloningen op termijn	€ -	€ -
Uitkeringen beëindiging dienstverband	€ -	€ -
Totale bezoldiging D. Pols	€ 133.799	€ 115.749
BSD score	392	422

Met een BSD-score van 392 punten vallen beide Directeurs-bestuurders in functiegroep G. De bijbehorende maximering van het bruto normjaarinkomen in 2023 bedraagt conform aanhangsel 4 bij de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties € 120.741 per persoon. Met een bedrag van € 110.101 in 2023 wordt voldaan aan de Regeling. Naast de maximering van het bruto jaarinkomen geldt ook een absoluut maximum voor de som van het jaarinkomen, belaste vergoedingen/bijtellings, werkgeversbijdrage pensioen en overige beloningen op termijn. Dit bedraagt voor functiegroep G € 145.554. Met een omvang van € 133.799 blijven we ruim binnen het in de Regeling opgenomen maximum.

	2023	2022
Mevrouw L.C. van Staalduinen		
Dienstverband		
Aard (looptijd)		Bepaald (1/10/26)
uren	37,5	37,5
parttime percentage	100	100
periode	01/01 - 31/12	01/10 - 31/12
Bezoldiging		
Jaarinkomen		
brutoloon/salaris	€ 102.321	€ 23.826
vakantiegeld	€ 5.282	€ -
vaste eindejaarsuitkering	€ -	€ -
niet opgenomen vakantiedagen	€ -	€ -
Totaal	€ 107.602	€ 23.826
Belaste vergoedingen/bijtellings	€ 1.380	€ 1.000
Pensioenlasten (wg deel)	€ 26.948	€ 6.288
Pensioencompensatie	€ -	€ -
Overige beloningen op termijn	€ -	€ -
Uitkeringen beëindiging dienstverband	€ -	€ -
Totale bezoldiging L.C. van Staalduinen	€ 135.930	€ 31.114
BSD score	392	422

Met een BSD-score van 392 punten, vallen beide Directeurs-bestuurders in functiegroep G. De bijbehorende maximering van het bruto normjaarinkomen in 2023 bedraagt conform aanhangsel 4 bij de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties € 120.741 per persoon. Met een bedrag van € 107.602 in 2023 wordt voldaan aan de Regeling. Naast de maximering van het bruto jaarinkomen geldt ook een absoluut maximum voor de som van het jaarinkomen, belaste vergoedingen/bijtellings, werkgeversbijdrage pensioen en overige beloningen op termijn. Dit bedraagt voor functiegroep G € 145.554. Met een omvang van € 135.930 blijven we ruim binnen het in de Regeling opgenomen maximum.

	2023	2022
WNT verantwoording		
	Donald Pols	Donald Pols
Funcatiegegevens	Directeur	Directeur
Aanvang en einde functie vervulling in 2023	01/01 - 31/12	01/01 - 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1	1
Dienstbetrekking?	ja	ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 111.481	€ 97.188
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 22.318	€ 25.728
Subtotaal	€ 133.799	€ 122.917

Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	€ 205.000	€ 199.000
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	€ -	€ -

Bezoldiging € 133.799 € 122.917

	2023	2022
	Laan van Staalduinen	Laan van Staalduinen
Functiegegevens	Directeur	Directeur
Aanvang en einde functievervulling in 2023	01/01 - 31/12	01/10 - 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1	1
Dienstbetrekking?	ja	ja

Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 108.982	€ 24.826
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 26.948	€ 8.216
Subtotaal	€ 135.930	€ 33.042

Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	€ 205.000	€ 49.750
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	€ -	€ -

Bezoldiging € 135.930 € 33.042

Formeel is de WNT verantwoording niet meer verplicht van toepassing voor Vereniging Milieudefensie, omdat de overheidsbaten minder dan 50% van de totale baten bedragen. Milieudefensie kiest er voor om vrijwillig een WNT verantwoording op te nemen in de jaarrekening.

Raad van Toezicht

De leden van de Raad van Toezicht zijn onbezoldigd actief. Er zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt aan directie en/of toezichthouders. De Raad van Toezicht bestaat uit minimaal 5 en maximaal 11 leden. De Raad van Toezicht bestond in 2023 uit de volgende leden:

Leden Raad Van Toezicht	Functie
Marty Smits	Voorzitter
Theo van Stuijvenberg	Penningmeester tot 10 juni 2023, daarna Algemeen lid
Bercan Günel	Penningmeester (voorzitter Auditcommissie) vanaf 10 juni 2023
Deny de Jong	Algemeen lid
Kim Nackenhorst	Algemeen lid
Lorena Paz Quintero	Algemeen lid
Judith Sargentini	Algemeen lid

De leden van de Raad van Toezicht ontvangen tevens geen vrijwilligersvergoeding.

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Afschrijvingen			
afschrijvingen	€ 69.967	€ 140.000	€ 139.995
subtotaal Afschrijvingen	€ 69.967	€ 140.000	€ 139.995
Huisvestingskosten			
huur + servicekosten en energie	€ 387.911	€ 386.070	€ 384.654
onderhoudskosten	€ 79.192	€ 70.000	€ 67.623
overige huisvestingskosten	€ 60.938	€ 20.000	€ 23.221
doorbelaste huisvestingskosten	€ -105.808	€ -102.000	€ -104.273
subtotaal Huisvestingskosten	€ 422.233	€ 374.070	€ 371.224
Kantoorkosten			
automatiseringskosten	€ 154.592	€ 141.200	€ 197.011
repro kosten	€ 33.780	€ 35.000	€ 36.596
receptie en telefoon	€ 13.254	€ 12.500	€ 11.590
documentatie	€ 3.440	€ 2.500	€ 2.422
financiële kosten	€ 29.676	€ 35.000	€ 37.286
catering	€ 39.752	€ 40.000	€ 19.593
overige algemene kosten	€ 4.287	€ -	€ -
subtotaal Kantoor- en Automatiseringskosten	€ 278.781	€ 266.200	€ 304.497
Bestuur / RvT kosten			
accountantskosten	€ 39.067	€ 30.000	

advieskosten (niet-doelstellinggerelat.)	€ 84.240	€ 77.000	
kosten Raad van Toezicht (extern advies)	€ 31.291	€ 30.000	
subtotaal bestuur/RvT kosten	€ 154.598	€ 137.000	€ -
Totaal Uitvoeringskosten	€ 10.363.961	€ 8.961.503	€ 8.167.250

	Realisatie 2023	Begroot 2023	Realisatie 2022
Algemene Kosten			
Fondsenwerving en ledenadministratie			
wervingskosten	€ 1.914.588	€ 1.393.088	€ 1.511.500
subtotaal Fondsenwerving en servicelijn	€ 1.914.588	€ 1.393.088	€ 1.511.500
Communicatie			
persvoorlichting	€ 42.266	€ 59.350	€ 40.451
corporate	€ -	€ -	€ 22.720
jaarverslag	€ 9.215	€ 8.500	€ 8.061
Website / online communicatie	€ 145.305	€ 118.500	€ 29.981
overige communicatie	€ 30.939	€ 45.300	€ 176.571
subtotaal Communicatie	€ 227.725	€ 231.650	€ 277.784
Magazine "Down to Earth"			
productiekosten blad	€ 218.845	€ 200.000	€ 220.578
advertentie inkomsten Magazine	€ -10.832	€ -	€ -10.237
subtotaal Magazine "Down to Earth"	€ 208.013	€ 200.000	€ 210.342
Bestuurskosten			
advieskosten	€ -	€ -	€ 36.955
reis- en verblijfkosten	€ -	€ -	€ 5.468
kosten ALV	€ 47.641	€ 58.000	€ 53.373
vergaderkosten	€ -	€ -	€ 28.618
overige kosten bestuur	€ -	€ -	€ 1.276
subtotaal Bestuurskosten	€ 47.641	€ 58.000	€ 125.689
Overige kosten			
onderzoekskosten		€ -	€ 29.716
lidmaatschappen	€ 45.040	€ 52.000	€ 53.326
bijdragen aan derden	€ 213.322	€ 181.900	€ 233.453
lokale ondersteuning	€ 222.131	€ 275.000	€ 101.518
overige kosten	€ 50.536	€ 99.488	€ 6.108
subtotaal Overige kosten	€ 531.029	€ 608.388	€ 424.120
Totaal Algemene kosten	€ 2.928.996	€ 2.491.126	€ 2.549.436

Gebeurtenissen na balansdatum

Geen

1.7.3 Toelichting Lastenverdeling 2023

	Voorlichting	Bewegings- opbouw	Programma Klimaatzaak	Programma Klimaatplannen	thema: Bossen	Inhoud & Lobby	thema: Milieu Algemeen	thema: Coördinatie GLA	thema: Partners	Fondsen- werving	Verkrijging subsidies	Beheer en Administratie	Realisatie 2023	Begroting 2023	Realisatie 2022	
	Uren	20.809	24.884	15.395	32.430	17.354	10.307	8.848	2.324	-	13.173	264	20.387	166.175		
Uitvoeringskosten																
personeelslasten	1.181.928	1.413.376	874.396	1.841.972	985.649	585.415	502.536	131.984	-	748.209	14.995	1.157.922	9.438.382	8.044.233	7.351.533	
afschrijvingen	8.762	10.477	6.482	13.655	7.307	4.340	3.725	978	-	5.546	111	8.584	69.967	140.000	139.995	
huisvestingskosten	52.874	63.228	39.117	82.402	44.094	26.189	22.481	5.904	-	33.472	671	51.801	422.233	374.070	371.224	
kantoorkosten	34.911	41.747	25.827	54.406	29.113	17.291	14.843	3.898	-	22.100	443	34.201	278.781	266.200	304.497	
bestuurskosten	19.360	23.151	14.322	30.171	16.145	9.589	8.231	2.162	-	12.255	246	18.966	154.598	137.000	125.689	
subtotaal	1.297.834	1.551.979	960.144	2.022.606	1.082.307	642.824	551.817	144.927	-	821.582	16.465	1.271.475	10.363.961	8.961.503	8.292.939	
Algemene kosten																
fondsenwerving	1.148.753									765.835			1.914.588	1.393.088	1.511.500	
communicatie	32.564	38.940	24.091	50.749	27.156	16.129	13.846	3.636	-	20.614			227.725	231.650	277.784	
magazine "Down to Earth"	29.745	35.570	22.006	46.356	24.805	14.733	12.647	3.322	-	18.830			208.013	200.000	210.342	
overige kosten	82.747	98.951	61.217	128.958	69.006	40.985	35.183	9.240	-	52.383			578.670	666.388	424.120	
subtotaal	1.293.809	173.461	107.313	226.062	120.967	71.847	61.675	16.198	-	857.662	-	-	2.928.996	2.491.126	2.423.747	
Activiteitskosten																
activiteitskosten	-	113.033	1.194.749	1.839.228	556.716	489.004	34.596	249.211	8.547.616	-	1.461	-	13.025.613	18.543.108	14.281.320	
subtotaal	-	113.033	1.194.749	1.839.228	556.716	489.004	34.596	249.211	8.547.616	-	1.461	-	13.025.613	18.543.108	14.281.320	
Totaal	2.591.643	1.838.474	2.262.207	4.087.896	1.759.990	1.203.675	648.088	410.336	8.547.616	1.679.244	17.926	1.271.475	26.318.570	29.995.737	24.998.006	

De lastenverdeling van de uitvoeringskosten zijn gebaseerd op het werkelijk aantal geschreven uren

1.8 Begroting 2024 / MJR 2024 – 2028

(x € 1.000)	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027	Begroting 2028
BATEN					
Fondsenwerving baten	€ 10.000	€ 10.500	€ 11.025	€ 11.576	€ 12.155
Baten Nationale Postcode Loterij	€ 1.350	€ 1.350	€ 1.350	€ 1.350	€ 1.350
Baten van derden, organisaties zonder winststreven	€ 6.125	€ 5.900	€ 7.659	€ 5.000	€ 5.000
Baten van overheden	€ 2.708	€ 2.519	€ 2.519	€ 2.519	€ 2.519
Baten van overheden te besteden door derden	€ 9.845	€ 9.286	€ 9.286	€ 9.286	€ 9.286
Overige baten	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Totaal Baten	€ 30.028	€ 29.555	€ 31.839	€ 29.731	€ 30.310
Lasten naar kostensoort					
Salarisgerelateerde lasten	€ 9.701	€ 9.895	€ 10.093	€ 9.895	€ 10.093
Overige personeelslasten	€ 1.204	€ 1.437	€ 1.466	€ 1.495	€ 1.525
Activiteitskosten eigen middelen	€ 1.184	€ 1.263	€ 1.288	€ 1.314	€ 1.571
Activiteitskosten subsidies en fondsen	€ 8.239	€ 8.239	€ 7.703	€ 3.554	€ 3.555
Fondsenwerving en communicatie	€ 2.439	€ 2.488	€ 2.537	€ 2.588	€ 2.640
Ondersteuning	€ 1.400	€ 1.538	€ 1.582	€ 1.600	€ 1.641
Lasten te besteden door derden	€ 9.845	€ 9.286	€ 9.286	€ 9.286	€ 9.286
Totaal lasten naar kostensoort	€ 34.011	€ 34.145	€ 33.955	€ 29.731	€ 30.309
Lasten naar afdeling en programma					
Bedrijven	€ 2.681	€ 2.734	€ 2.789	€ 2.845	€ 2.902
Inhoud & Lobby	€ 5.270	€ 5.375	€ 4.838	€ 3.058	€ 3.279
Communicatie & FW	€ 5.553	€ 5.664	€ 5.778	€ 5.893	€ 6.011
Project People Power	€ 2.771	€ 2.771	€ 2.771	€ 0	€ 0
Bewegingsopbouw	€ 2.287	€ 2.333	€ 2.379	€ 2.427	€ 2.476
PBIS	€ 1.007	€ 1.127	€ 1.150	€ 1.173	€ 1.196
GLA Coördinatie	€ 289	€ 295	€ 301	€ 307	€ 313
Ondersteuning	€ 3.793	€ 4.079	€ 4.174	€ 4.243	€ 4.337
Directie	€ 515	€ 481	€ 490	€ 500	€ 510
Lasten te besteden door derden	€ 9.845	€ 9.286	€ 9.286	€ 9.286	€ 9.286
Totaal lasten naar afdeling en programma	€ 34.011	€ 34.145	€ 33.955	€ 29.731	€ 30.309
Saldo voor financiële baten en lasten	€ -3.983	€ -4.590	€ -2.117	€ 0	€ 0
Financiële baten en lasten (negatieve bankrente)	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Financieel Resultaat	€ -3.983	€ -4.590	€ -2.117	€ 0	€ 0
Bestemming:					
Bestemmingsreserve Huisvesting	€ 100	PM			
Bestemmingsreserve Klimaatzaken	€ 3.883	€ 4.590	€ 2.117		
Continuïteitsreserve					
Saldo ná bestemming	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0

Negatief saldo wordt onttrokken uit continuïteitsreserve, positief saldo wordt toegevoegd aan continuïteitsreserve

Controleverklaring

De controleverklaring is opgenomen op de volgende bladzijden.

Goedkeuring door Directie–bestuur en Raad van Toezicht

Conform de Akte van Statutenwijziging Vereniging Milieudefensie van 27 december 2023 artikel 6 sub 7 Jaarrekening en Controle geven Raad van Toezicht en directie–bestuur hierbij hun accordering.

Ondertekend te Amsterdam op 14 mei 2024 door:

Directie–bestuur

A.D. Pols

L.C. van Staalduinen

Raad van Toezicht

M.L.H. Smits (voorzitter RvT)

B. Günel

D.G.C. de Jong

L.M. Paz Quintero

K. Nackenhorst

J. Sargentini

Th. van Stuijvenberg

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de algemene ledenvergadering en de raad van toezicht van
Vereniging Milieudefensie.

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2023

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2023 van Vereniging Milieudefensie te Amsterdam gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Vereniging Milieudefensie op 31 december 2023 en van het resultaat over 2023 in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2023;
2. de staat van baten en lasten over 2023; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Vereniging Milieudefensie zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie, naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij. De andere informatie bestaat uit het bestuursverslag.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wamberg Offices
Wamberg 37
1083 CW Amsterdam
Telefoon 020 571 23 45

E-mail info@dubois.nl
www.dubois.nl
KvK nummer 34374865

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de controle of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening. Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag, in overeenstemming met RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de organisatie in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de organisatie te liquideren of de activiteiten te beëindigen, of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de organisatie.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de organisatie;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is, tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om in onze controleverklaring aandacht te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze controleverklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Amsterdam, 17 mei 2024

Dubois & Co. Registeraccountants

G. Visser RA